

Dette er arbeidsprogrammet slik det ble vedtatt på Rødts Landsmøte 4. - 7.mars 2021. Teksten er ikke korrekturlest og arbeidet med å skrive kort intro er oversendt landsstyret. Endelig korrekturlest og grafisk formgitt versjon, på bokmål og nynorsk, i kommer.

Innhold

Kap. 1: Økonomi	9
1.1 Kamp mot Forskjells-Norge	9
1.2 Demokratisering av økonomien	10
1.3 Legge grunnlaget for flere arbeiderstyrte og kooperative bedrifter	11
1.4 Skatter og avgifter	11
1.5 Finansnæring	12
1.6 Oljefondet	13
1.7 Kommuneøkonomi	14
1.8 Norsk økonomi	15
Kap. 2: Et organisert arbeidsliv	16
2.1 Arbeid til alle – trygge, faste og hele stillinger	17
2.2 Ny teknologi – digitalisering og automatisering	18
2.3 Nye organisasjons- og ledelsesformer	18
2.4 En slagkraftig fagbevegelse	19
2.5 Bekjemp sosial dumping og arbeidslivskriminalitet	20
2.6 Arbeidslivskriminalitet og vern av varslere	21
2.7 Bedre arbeidsmiljø - innfør 6-timersdagen	21
2.8 Et ikke-diskriminerende arbeidsliv	22
Kap. 3: Profittfri velferd	24
Kap. 4: Sykehus og helsetjeneste -	25
Et helhetlig og likeverdig offentlig	25

helsetilbud	25
4.1 Folkestyrt spesialisthelsetjeneste	25
4.2. Reversere markedsretting og privatisering av helse- og velferdstjenester	26
4.3. Desentralisert og bærekraftig struktur	26
4.4. Primærhelsetjenesten	27
4.5 Helsepolitikk for eldre	28
4.6 Medisiner og helseutstyr	29
4.7 Psykisk helse	29
4.8 En solidarisk og human ruspolitikk	30
4.9 Pårørende til syke og pleietrengende	31
4.10 Organdonasjon	31
Kap. 5: Styrke barnevernet, og barn og unges rettigheter	32
Kap. 6: Barnehage	33
6.1 Gratis barnehage for alle	33
6.2 Barnehager med nok ansatte i gode lokaler	34
6.3 Barnehager som sikrer trygghet og god utvikling for alle barn	34
6.4 Trygge og forutsigbare arbeidsforhold for barnehageansatte	34
Kap. 7: Skole	35
7.1 En mangfoldig skole for alle	35
7.2 En skole som tar vare på alles språk	36
7.3 En skole for levende læring, ikke for mekanisk pugging og rangering	36
7.4 Skolefritidsordning (SFO) som et fritidstilbud, ikke ekstra skole	37
7.5 En skole som åpner muligheter, ikke lukker dører	37
7.6 En yrkesfaglig utdanning som gir gode fagarbeidere, ikke økt frafall	37
7.7 En skole der trivsel, helse og elevdemokrati blir ivaretatt	37
7.8 Trygghet og forutsigbarhet for ansatte og skoleøkonomi	38
Kap. 8: Fagskoler, høyskoler, universitet og forskning	38
8.1 Høyere utdanning tilgjengelig for alle	39
8.2 Økt offentlig støtte til utdanning og forskning.	39
8.3 Styrking av fagskolene: sats på høyere yrkesfaglig utdanning	39
8.4 En høyere utdanning som er demokratisk styrt og til det beste for samfunnet	40
8.5 Gode studentvelferdsordninger	40

8.6 En solidarisk høyere utdanning	40
8.7 En høyere utdanning som bygger ned kjønnsforskjeller	41
8.8. Livslang læring	41
Kap. 9: Trygder og NAV	41
9.1. Trygd og NAV	41
9.2 Uføretrygd skal være til å leve av å gi trygghet.	42
9.3 Fødselspermisjon og barnetrygd	43
Kap. 10: Pensjon	43
10.1 En alderspensjon som gir alle nok til å leve av	44
10.2 Alle skal ha en reell mulighet til å gå av med tidlig pensjon ved fylte 62 år	44
10.3 Tjenestepensjonene må styrkes, ikke svekkes	44
10.4 Folketrygden må forbedres for å gi alle økonomisk trygghet	44
Kap. 11: Klima	46
11.1 Klimamål og internasjonalt ansvar	47
11.2 Energieffektivisering	48
11.3 Klimarabatt	48
Kap. 12: Natur	49
12.1 Stanse nedbygging av natur	49
12.2. Sikre bærekraftig bruk av havressursene og verne marine økosystemer	50
12.3 Bevare artsmangfold og levedyktige bestander	50
12.3 Forsvar av allemannsretten i strandsonen	51
Kap. 13: Miljøgifter, avfall og forbruk	52
13. 1 Miljøgifter	52
13.2 Gruvedrift og mineraler	52
13.3 Forurensning	53
13. 4 Plast og emballasje	53
13.5 Avfall	53
13.6 Mer miljøvennlig og redusert forbruk	54
13.7 Farlig uorganisk avfall	55
Kap. 14: Samferdsel og kollektivtransport	56
14.1 Et samferdselssystem for miljø og sikkerhet.	56
14.2 Jernbane og sjø fremfor vei og luft	57

14.3 Kollektivtransport	57
14. 4 Trafikkregulerende tiltak og sykkel	58
14.5 Miljøvennlig drivstoff.	58
14.6 Veinettet skal være et nasjonalt ansvar.	58
14.7 En jernbane rustet for fremtiden	58
14.8 Universell og forutsigbar transport	59
14.9 Cruiseskipnæringen	59
Kap. 15: Dyrevern	60
Kap. 16: Industri	62
16.1 Aktiv industripolitikk	63
16.2 Verftsindustri	64
16.3 Næringsmiddelindustri	64
16.4 Treforedling, prosessindustri og forsvarsindustri	65
16.6 Nye industriprosjekter	65
Kap. 17: Olje og gass	66
17.1 Veien ut av oljealderen	66
17.2 Planlagt nedtrapping av olje- og gassnæringen	67
17.3 En bedre oljenæring	67
Kap. 18: Kraftproduksjon	68
Kap. 19: Varehandel	69
Kap. 20: Fiskeri	70
20.2 Et miljøvennlig fiskeoppdrett	71
20.3 Sameksistens på havet	72
Kap. 21: Landbruk	73
21.1 Mer norsk matproduksjon	73
21.2 Importvern og beredskap	74
21.3 Sjølveigande bønder og Landbrukssamvirke	74
21.4 Klimavennlig landbruk	75
21.5 God dyrevelferd	75
21.6 Genetisk mangfold uten privat eiendomsrett.	76
21.7 Aktivt skogbruk	76
Kap. 22: Kvinnekamp	78

22.1 Økonomisk selvstendighet	79
22.2 Reproduktive rettigheter og kvinnehelse	79
22.3 Reproduktive rettigheter og kvinnehelse	80
22.4 Vold, voldtekt og seksuell trakassering	81
22.5 Kvinnekroppen skal ikke være til salgs	81
Kap. 23: Bolig	83
23.1 Bygg ut en ikke-kommersiell (tredje) boligsektor	84
23.2 Alle skal ha rett til et sted å bo	85
23.3. Boligstandard og byplanlegging	86
23.4. Stanse boligspekulasjonen	87
23.5 Tilrettelagte boliger	87
Kap. 24: Distriktspolitikk	88
24.1 Styrk lokaldemokratiet – stans sentraliseringspolitikken	89
24.2 Levedyktige lokalsamfunn	89
Kap. 25: Folkestyre og ytringsfrihet	91
25.1 Et demokratisk arbeidsliv	92
25.2 Et fornyet folkestyre	92
25.3 Et levende lokaldemokrati	93
25.4 Mer ytringsfrihet	93
25.4 Et sterkere personvern	93
25.5 Økt religion- og livssynsfrihet	94
Kap. 26: Antirasisme	94
Kap. 27: Urfolksrettigheter og nasjonale minoriteter	95
27.1 Samisk råderett over naturressursene	96
27.2 Samisk språk, kultur og utdanning	96
27.3 Nasjonale minoriteter og internasjonalt ansvar	97
Kap. 28: Skeiv politikk	97
28.1 Kjønnsideidentitet	98
28.2 Et lovverk som sikrer like rettigheter uavhengig av seksuell orientering	98
28.3 Offentlig finansiering og informasjon om seksuell orientering og kjønnsuttrykk	99
28.4 Skeive flyktninger	99
28.5 Skeiv Skolepolitikk	99

Kap. 29: Rettigheter for mennesker med funksjonsnedsettelser	99
29.1 Et lovverk for likestilling	100
Kap. 30: Ungdom	101
30.1. Ungdom skal ha politisk påvirkningskraft	101
30.2. Ungdom skal ha rett på egne plasser og kulturuttrykk	101
30.3. Barne- og ungdomskultur	102
Kap. 31: Digitalpolitikk	102
Kap. 32: Mot imperialisme og krig	105
33.1 Militær beredskap	106
33.2 Sivil beredskap	106
Kap. 34: Internasjonale handels- og investeringsavtaler	107
Kap. 35: Internasjonal solidaritet	109
Kap. 36: Flyktninger, asyl og innvandring	110
36.1 Forsvare asylretten	111
36.2 Inkludering og å sikre grunnleggende rettigheter	111
Kap. 37: Justispolitikk og forebygging	114
37.1 For en rettferdig og human justispolitikk	114
37.2 Offeromsorg og ansvar for kriminalitetsutsatte	114
37.3 Kriminalitetsforebygging og straff	114
37.4 Krimigrasjon	115
37.5 Økonomisk, arbeidslivs- og miljøkriminalitet skal prioriteres	115
37.6 Et politi som er tilstede der folk bor	116
37.7 Kriminalomsorg	116
Kap. 38: Kultur og medier	119
38.1 Styrk kulturen	119
38.2 Kunst og kultur skal være for alle	120
38.3 Gi kunstnerne en lønn å leve av	120
38.4 Ta vare på tradisjonskulturen og det frivillige kulturlivet	121
38.5 Styrke museum, arkiv og kulturminner	121
38.6 Styrke litteraturen og bibliotekene	122
38.7 Sikre mangfold i mediebildet	122

38.8 Nynorsk i kultur, media og samfunn	122
38.9 Pengespill	123
Kap. 39: Idrett	123

Del 1 Økonomi

Kap. 1: Økonomi

Klasseforskjellene øker, både i Norge og i verden, og en stadig større del av verdens rikdom er samlet på stadig færre hender. De som eier kapital har hatt en avkastning, eller fortjeneste, som overgår den generelle økonomiske veksten, og arbeidsfolk sitter igjen med en mindre del av kaka nå enn før. Noe av dette skyldes grunnleggende strukturer i en kapitalistisk økonomi, men det er også politisk styrte drivkrefter som har satt fart på utviklinga og som kan snus med en annen politikk her og nå.

Spesielt i arbeidslivet har politiske angrep på opparbeidede rettigheter svekket arbeidsfolks makt i møte med arbeidsgivere og eiere, og frislippet av bemanningsbransjen har gjort det vanskeligere å bygge en kraftfull fagbevegelse. I skattepolitikken har målrettede skatter på formue og arv blitt fjernet, og flate avgifter har økt. I velferden har kommersielle aktører sluppet til med lønnspress som forretningsidé, og det er gjennomført en rekke større reformer som har fått store konsekvenser for arbeidsfolk, som pensjonsreformen og frislippet for bemanningsbyråene. Stadig flere jobber i usikre jobber med lav lønn, og må ha flere jobber for å få endene til å møtes. Alle regjeringer de siste tiårene har forsterket problemene, i stedet for å følge opp vakre erklæringer. Dette er drivkrefter som kan snus til fordel for en politikk som bygger makt bak krava til det store flertallet, og bygger et sterkere fellesskap.

Vi ser også hvordan kapitalismens hensynsløse rovdrift på natur og miljø har begynt å få dramatiske følger. Kapitalismen kan ikke fungere uten evig vekst, men evig vekst er umulig i en verden der tilgangen på energi og andre ressurser er begrenset. Om vi skal ha en mulighet til å sørge for at verden er et levelig sted også for kommende generasjoner, må vi erstatte kapitalismen med et økonomisk system som kan fungere uten økonomisk vekst, en sosialistisk og demokratisk økonomi som sørger for at nødvendig reduksjon i forbruk og utslipp gjøres på en rettferdig måte. Globaliseringen av kapitalismen har ført til at arbeiderklassen i ulike land må styrke samarbeidet. Rødt vil arbeide for en slik økt internasjonalisering av fagbevegelsen.

1.1 Kamp mot Forskjells-Norge

For Rødt er kampen mot klasseskillene i Norge og verden den aller viktigste. Hele dette arbeidsprogrammet tar mål av seg å bekjempe Forskjells-Norge: å redusere forskjeller i makt, inntekt, rikdom, muligheter og frihet som er innbakt i det nasjonale og det internasjonale klassesamfunnet og som forsterkes av geografisk sentralisering. Klasseskillene gjenspeiles også i store og økende forskjeller i helse, livskvalitet og forventet levealder mellom sosiale lag.

Dette målet gjennomsyrrer politikken vår på alle felt, og alle kapitler i programmet, fordi klasseskiller, kjønnsforskjeller og geografiske forskjeller oppstår og forsterkes gjennom ulike institusjoner i samfunnet og må bekjempes med politiske løsninger i de samme institusjonene. Denne kampen har både et sosialt og et økologisk perspektiv. I tillegg til å kjempe for bedre levekår for folk med lav inntekt og formue, vil Rødt angripe det økologisk uforsvarlige og globalt usolidariske forbruket til overklassen og den øvre middelklassen som en viktig del av kampen mot Forskjells-Norge. I et kapitalistisk samfunn vil ikke klasseskillene forsvinne, men heldigvis kan vi

forandre styrkeforholdene og skape forbedringer hvis vi står sammen om det. Rødts politikk for denne fireårsperioden

baserer seg på prinsipper som vi mener vil kunne redusere forskjellene her og nå:

- A.** Sterke fagforeninger som organiserer arbeidsfolk i interessekamper mot kapitaleiere, og sikrer en mer rettferdig fordeling av verdiskaping gjennom lønns- og arbeidsvilkår.
- B.** Universelle profittfrie velferdsgoder som er finansiert i fellesskap og tilgjengelig for alle, både fattig og rik, i by og bygd og uavhengig av hudfarge, legning og religion.
- C.** Et omfordelende skattesystem der de som har mest bidrar mest til fellesskapet.
- D.** Måltrettede tiltak for å sikre alle ei inntekt å leve av i alle faser av livet (se kap. 2 arbeidsliv og kap. 3 velferd for alle).
- E.** Måltrettede tiltak mot stor rikdom og konsentrasjon av formue, inntekt og makt på få hender, gjennom skattepolitikk og eierskapspolitikk.
- F.** Demokratisk eierskap til infrastruktur og sentrale selskaper i økonomien.
- G.** Å utvide folkestyret med mer åpenhet og demokrati som sikrer innsyn og gir vanlige folk mer kollektiv makt.
- H.** Støtte kampen for rett til arbeid, og lokale aksjoner mot nedlegging av arbeidsplasser. Forplikte stat og kommune til å ansette langtidsledige, og opprette offentlig arbeidsformidling.

1.2 Demokratisering av økonomien

Rødt ønsker mer demokrati, også i økonomien. Det innebærer at vi må eie mer av samfunnets viktigste økonomiske aktiviteter i fellesskap, fordi eierskap er makt til å bestemme og en måte å sikre at verdiskapinga tilfaller fellesskapet på. Dette gjelder blant annet naturressurser og sentral infrastruktur. Å eie i fellesskap kan bety gjennom staten, kommunen, på arbeidsplassen, i lokalsamfunnet eller andre kollektive løsninger, og kan bestå av helt eller delvis eierskap. Samtidig må åpenhet om både offentlig og privat eierskap utvides. Fellesskapet bør eie all infrastruktur av betydning, enten den er fysisk, digital eller finansiell. Dette gjelder blant annet veier, jernbane, flyplasser, havner, telenett, strømmnett, datasentre, internettlinjer og banker. Staten bør kjøpe seg opp i selskaper som Equinor, Telenor, Norsk Hydro, Yara og DNB og ta disse av børse. Staten bør søke å etablere nye statseide industrilokomotiver innen næringer som oppdrett, skogindustri og mineraler.

Rødt vil:

- A.** a. At offentlige eierposisjoner, statlige eller kommunale, skal brukes aktivt for å oppnå politiske mål under demokratisk kontroll.
- B.** Utvide desentralisering av kapital gjennom kooperativer, arbeiderstyrte bedrifter, sparekasser, privateide småbedrifter og lignende eierformer.
- C.** Arbeide for en aktiv statlig eierskapspolitikk for lavere lønn til topplederne, fjerning av bonuser, samt sikring av innsynsrett for fagforeningene over lønningene på ledelsesnivå. Sikre hovedkontorer, forskning og utvikling i Norge og gode arbeidslivsstandarder både i eget selskap og hos underleverandørene. I tillegg sikre faglige rettigheter og legge til rette for best mulig tariffdekning.
- D.** Sikre større kunnskap og åpenhet om økonomisk ulikhet, ved at formuesstatistikk baseres på reelle verdier, at tilbakeholdt utbytte inkluderes i inntektsstatistikken og at nye politiske reformer må vurderes etter hvordan de påvirker ulikheten, med et mål om redusert ulikhet.
- E.** Utrede og fremme forslag til videre utbygging av bedriftsdemokratiet i Norge. Det innebærer å styrke de ansattes representasjon i bedriftenes styrever, bedriftsforsamlingens ansvar og sammensetning, og fagforeningenes innsynsrett, forslagsrett og forhandlingsrett.
- F.** Sikre fagbevegelsen får makt til å legge premissene for arbeidslivspolitikken, gi reell makt til ansattvalgte styremedlemmer og sette en stopper for at store avgjørelser tas av eiere i lukkede fora.

1.3 Legge grunnlaget for flere arbeiderstyrte og kooperative bedrifter

Rødt vil arbeide for en demokratisering av arbeidslivet ved å utvikle og legge grunnlag for selskapsformer som er mer demokratiske enn de aksjeselskap og stiftelser vi har i dag. Hovedvekt skal legges på utvikling av arbeiderstyrte bedrifter:

Rødt vil:

- A.** Etablere en helt ny selskapsform, som gjør det lett å etablere, starte og drive arbeiderstyrte virksomheter og legger grunnlag for flere medarbeidereide og kooperative virksomheter.
- B.** Opprette en registreringsordning for medarbeiderstyrte, kooperative og ideelle virksomheter, som kan gi muligheten for å favorisere demokratiske virksomheter for eksempel ved offentlige anbud.
- C.** Vurdere hvordan forholdene kan legges til rette for mer demokratiske virksomhetsformer, også vurdere å gi skattefordeler.
- D.** Legge forholdene til rette for at det ved generasjonsskifter kan selges kollektivt til de ansatte.
- E.** Sikre bedre adgang til kapital for demokratiske virksomheter gjennom å etablere investeringsfond, gjerne med både offentlig og privat kapital. Legge til rette for at dette kan støttes opp ved mikroøkonomiske virkemidler, som crowdfunding.
- F.** Bruke selskapsformen aktivt for å gi ansatte reell økonomisk mulighet til å overta virksomhet som trues med nedlegging og utflagging.
- G.** At det ved salg av virksomhet skal være tilbudsplikt til de ansatte som vil overta og legge virksomhet inn under en demokratisk styringsmodell.
- H.** Utvikle et eget lovverk som kan sikre og utvikle grunnlaget for reell medarbeiderstyrt og kooperativ virksomhet.
- I.** At forutsetningen for at en virksomhet skal omfattes av en slik selskapsform er at de etablerer en reell demokratisk styring. Vilårene som må oppfylles skal utvikles nærmere ved utvikling av et eget lovverk.
- J.** Dette betyr ikke at vi mener de kooperativene vi har i dag, som forbrukersamvirket Coop eller boligsamvirket OBOS, fungerer i tråd med opprinnelig målsetting. På viktige områder er de heller eksempler på at organisering etter kooperative prinsipper i seg selv ikke sikrer god praksis på alle områder.
- K.** At de ansatte skal ha rett til å overta virksomheten ved konkurs og ha førsterett ved ny oppstart.

1.4 Skatter og avgifter

Rødt ønsker et større, sterkere og bedre fellesskap, det innebærer at flere av de viktige tingene i livene våre finansieres i fellesskap istedenfor direkte fra vår private konto. Det gjør ikke at ting blir gratis, men at vi betaler på en annen måte, via blant annet skatter og avgifter. Da kan regninga fordeles mer rettferdig, basert på personens eller selskapets inntekt, formue eller overskudd, og man kommer nærmere målet om et samfunn som sikrer goder til enhver etter behov og fra enhver etter evne. Skatter og avgifter kan også brukes til å hindre maktkonsentrasjonen som oppstår når formuer og kapital samles på få hender, og går i arv, og bremse unødvendig og miljøfiendtlig luksusforbruk. Men avgifter kan også ramme urettferdig, både økonomisk og geografisk, derfor ønsker Rødt å kutte i flate avgifter og differensiere flere avgifter etter inntekt eller forbruk.

Rødt vil:

- A.** At inntektsskatten ikke økes for det store flertallet, som har årsinntekt under 6 ganger folketrygdens grunnbeløp (tilsvarer omtrent 600 000 kroner)
- B.** Ha en mer progressiv inntektsskatt, med flere innslagspunkter for trinnskatten og økt skatt på høye inntekter.
- C.** Øke skatten på aksjeutbytte, og fjerne det såkalte skjermingsfradraget som i dag gjør deler av aksjeinntektene skattefrie.
- D.** Øke skatten på store formuer, i form av en formuesskatt med høyt bunnfradrag og flere innslagspunkter med økende skattesats, samt fjerne verdsettingsrabatten på aksjer, driftsmidler og sekundærboliger. Sekundærboliger i landbruket (kårboliger) er unntatt disse bestemmelsene.
- E.** Innføre dynastiskatt som hindrer økende konsentrasjon av makt og rikdom gjennom generasjoner ved progressiv skattlegging av de som arver svært store beløp.
- F.** Kutte i flate avgifter som ikke skiller mellom fattig og rik, eller hvor mye man forbruker, og samtidig differensiere flere avgifter mellom et moderat grunnnivå og unødvendig luksusforbruk.
- G.** Gjennomføre avgiftskutt på sunne og miljøvennlige valg, som reparasjoner, frukt og grønt eller bruk av leieordninger.
- H.** Sikre at selskaper som går godt bidrar til å finansiere den felles infrastrukturen og velferden de er avhengig av ved å øke skatten på selskapsoverskudd, og stå opp mot det internasjonale skattekapløpet mot bunnen.
- I.** Innføre skatt på finanstransaksjoner som valuta-, aksje- og derivathandel, i form av en såkalt Tobinskatt eller andre former for beskatning.
- J.** Endre skatteloven slik at utbytte mellom aksjeselskaper også skattlegges. Innføre regler for interprising i konsern for å fjerne muligheten til å flytte overskudd fra Norge til skatteplikt steder der skattenivået er lavere.
- K.** Arbeide for en rettferdig grunnrentebeskatning som sørger for at verdier som skapes basert på fellesskapet ressurser på land og til havs ikke hentes ut av private eiere men tilfaller fellesskapet lokalt og nasjonalt. Dette gjelder blant annet havbruk, eksisterende vindkraftanlegg, petroleum og mineraler.
- L.** Kreve økt kontroll av store selskaper, samt sikre åpenhet om aggressiv skatteplanlegging som tilbys av skatterådgivere, uten unntak for skatteadvokater.
- M.** Sikre en rettferdig skattlegging av de store internettgigantene, slik som for eksempel Google, Amazon og Facebook.
- N.** Regulere digital koblingsøkonomi, også kalt delingsøkonomi, slik at krav om regnskapsplikt følges, at regulære arbeidsforhold tilfredsstiller kravene i arbeidsmiljøloven og at inntektsstrømmer registreres og skattlegges.
- O.** Styrke innsatsen i internasjonalt samarbeid på skattefeltet, både gjennom OECD og FNs skattekomité, er viktig for å oppnå rettferdig fordeling på verdensbasis. I påvente av internasjonale løsninger, bør Norge skattlegge flernasjonale selskaper, bl.a. gjennom en midlertidig omsetningsavgift for globale tilbydere av digitale tjenester.
- P.** Trappe opp kampen mot skatteparadiser og aggressiv skatteplanlegging, blant annet med et åpent register for alle egentlige eiere bak alle selskap og juridiske konstruksjoner som opererer i Norge, og utvidet og åpen land-for-land-rapportering for alle flernasjonale selskaper.

1.5 Finansnæring

Rødt vil:

- A.** At bankene skal være i felleseie, fordi bankvesenet er viktig nasjonal infrastruktur. Dette innebærer at staten bør kjøpe opp store banker som DNB. For å sikre maktspredning skal ikke alle banker samles på statens hender. Også kommuner og fylkeskommuner bør få

eierskap til banker. Rødt støtter etableringen av sparebanker og kooperative initiativer som alternativ til de offentlige bankene.

- B.** Opprette en samfunnsbank som ikke driver spekulasjon i finansmarkedene, som tilbyr lån til personer på forsvarlige vilkår og sikrer god kapitaltilgang til samfunnsnyttige formål i Norge som statsbankene i dag ikke dekker, samt finansierer kommunenes lånebehov.
- C.** Regulere finanssektoren strengere for å redusere faren for og omfanget av fremtidige finanskriser. Blant annet bør bankenes egenkapitalkrav økes og muligheten for finansaktører til å ta stor risiko må begrenses.
- D.** Sikre at eventuelle økonomiske hjelpepakker til bankene må innebære statlig medeierskap og innflytelse.
- E.** Ha strengere regulering for forbrukslån og usikret kreditt med maksgrænse for effektiv rente, samt fastsatt nedbetalingsplan med avtale om trekk fra konto før forbrukslån innvilges. Forbud mot reklame og begrensninger på hvor høye forsinkelsesgebyrer som kan pålegges.
- F.** Jobbe for å redusere bankenes rentemargin på utlån og å skattlegge finansnæringens overskudd høyere.
- G.** Senke inkassosalærer og gebyrer, strengere inkassolovgivning og innføre nedre beløpsgrænse for rett til innkreving via namsfogden.
- H.** At det ved videresalg av gjeld sikres at den som har gjelda tilbys nedbetaling til samme pris, evt. med påslag av et lite gebyr til dekning av reelle kostnader.
- I.** Begrense muligheten for kredittselskapenes videresalg av usikret gjeld.
- J.** Forhindre at folk får u håndterlig gjeld ved å pålegge banker eller andre lånegivere å sjekke gjeldsregisteret før de innvilger lån og usikret kreditt, samt utvide gjeldsregisteret med flere typer gjeld som pantesikret gjeld og kausjon.
- K.** Bedre gjeldsoffervern og styrket offentlig innsats for å hjelpe personer med gjeldsproblemer. Følge dem gjennom hele løpet helt frem til namsfogd
- L.** At statens egne låneorganer, som Lånekassen og Husbanken, skal tilpasse sine betingelser slik at de til enhver tid er bedre enn de som tilbys i markedet.
- M.** Opprette et vergemålsregister som banker, finansinstitusjoner og eiendomsmeglere skal ha tilgang til og plikt til å sjekke, for å avverge at personer under vergemål setter seg i gjeld.

1.6 Oljefondet

Petroleumsressursene under havbunnen tilhører menneskeheten i all tid, selv om det er vi som lever i dag som henter ut disse ikke-fornybare verdiene. I løpet av noen få år er denne ressursen omdannet til risikofyllt internasjonal finanskapital. Dette gjør den norske staten til en av verdens største kapitalister. Norske oljekroner investeres i utbytting av arbeidere i andre land. Blant selskapene fondet investerer i finner vi våpenselskap og krigsprofitører, fagforeningsknusere og sterkt miljøskadelig virksomhet.

Oljeformuen må forvaltes i et generasjonsperspektiv, som tar vare på den historiske industrikapitalen for framtida. Oljefondet er ikke, og har aldri vært, et pensjonsfond som skal betale våre pensjoner i framtida. Det er en formue som forvaltes med mål om å hente ut avkastningen over tid uten å tømme fondet. Dette målet mener Rødt tilsier at investeringene bør gjøres på andre måter enn i dag.

Rødt vil:

- A.** Omplassere deler av fondet til et investeringsfond for norsk industri for å sikre arbeidsplasser og verdiskaping for framtidige generasjoner.
- B.** Omplassere deler av fondet til investeringer i klimavennlig infrastruktur for å kutte utslipp, unngå global klimakatastrofe og sikre grunnlaget for verdiskaping for framtidige generasjoner.
- C.** Større demokratisk styring og kontroll over oljefondets investeringer og arbeidsmåter.

- D.** Ta oljefondet ut av selskaper som bidrar til miljø- og klimaødeleggelser, bryter menneskerettighetene, skatteplanlegger, truer regnskogen, reklamerer for alkohol, er plassert i skatteparadiser eller andre kritikkverdige forhold.
- E.** Sikre større åpenhet om oljefondets plasseringer, lønninger, bonusordninger og bruk av eksterne forvaltere og konsulenter. Lederlønnene skal ned, bonusordninger fjernes og fondet skal forvaltes fra Norge. Avvikle ordningen med ekstern forvaltning av deler av oljefondet.
- F.** At ansvaret for Fondets etikkråd flyttes fra hovedstyret i Norges Bank til Stortinget
- G.** Legge ned Argentum. Statens selskap for investeringer i private equity/aktive eierfond.
- H.** At oljefondet skal være politisk styrt
- I.** Ta oljefondet ut av selskaper som bidrar til folkerettsstridig virksomhet, som for eksempel investeringer som profitterer på okkupasjonen av Palestina
- J.** Sikre at Stortinget som eier av oljefondet skal utnevne lederen for oljefondet etter anbefaling fra Norges Banks hovedstyre. Oljefondet legges slik under styring av Stortinget. Hovedkontoret for oljefondet skal ligge i Norge.

1.7 Kommuneøkonomi

Norge består av en rik stat og fattige fylkeskommuner, kommuner og bydeler som får stadig flere oppgaver uten at budsjettene øker tilstrekkelig. Når kommuneøkonomien er dårlig er det fordi staten henter inn det aller meste av skatteinntekter, og overfører for lite tilbake til kommunene hvor verdiskapinga faktisk skjer. Rødt vil at kommunene skal fortsette å ha ansvar for store og viktige deler av velferdssamfunnet, fordi lokaldemokrati og lokale løsninger er viktig. Da må større del av skatteinntektene tilbake til kommunene, og de må samtidig ha mulighet til å hente inn egne inntekter og få større handlingsrom. Inntektssystemet til kommuner og fylkeskommuner må endres slik at de får tilstrekkelig med midler til å kunne gjennomføre sine oppgaver på en måte som sikrer desentrale tilbud med forsvarlig bemannede tjenester

Rødt vil:

- A.** At større deler av skatteinntektene skal tilbakeføres fra staten til kommuner og fylkeskommuner gjennom økning av den kommunale andelen av inntektsskatten eller økt tilbakeføring over statsbudsjettet.
- B.** Gjøre inntektssystemet for kommunene mer omfordelende, både mellom rike og fattige kommuner og mellom distrikt og storbyer.
- C.** Endre utredningsinstruksen og økonomiregelverka slik at ingen nye oppgaver kan pålegges kommunene uten at Stortinget samtidig vedtar tilstrekkelig og realistisk finansiering over statsbudsjettet.
- D.** Ikke bruke øremerking av midler slik at det fratar kommunenes handlefrihet, men noe øremerking av midler kan være nødvendig for å sikre et likt tilbud innenfor skole - og eldrepolitikk.
- E.** Gi kommunene utvidet mulighet til å øke sine direkte skatteinntekter, gjennom innføring av lokale avgifter som for eksempel cruiseavgift eller turistskatt.
- F.** Ha en kommunal eiendomsskatt som gir kommunene større handlingsrom til å utforme en lokal skatt med sosial profil, bl.a. ved hjelp av store bunnfradrag, progressive skattetrinn og høyere makssats, og mulighet til å skille mellom fritidseiendom, næringseiendom, sekundær- og primærboliger.
- G.** At det skal være mulig å søke om overføring av overskytende midler i en budsjettpost til andre budsjettposter som trenger ekstra midler.
- H.** Senke innslagspunktet for statens refusjonsordning for særlig ressurskrevende brukere i forhold til dagens nivå.
- I.** Sikre kommuner og fylkeskommuner midler for å ta vare på vernede områder og naturreservater. Det må lønne seg mer å ta vare på vernet natur, enn å bygge firefelts motorvei gjennom den samme naturen.

- J.** For å begrense bruk av, samt høye utgifter til, innleide, private konsulenter i kommunene, bør dette kunne dekkes av konsulenter fast ansatt i fylkeskommunen.
- K.** Sørge for at kraftkommunene fortsatt sikres kraftinntekter etter hjemfallsloven fra 1909 og konsesjonslovene fra 1917.
- L.** At det må opprettes avbøtende ordninger for kommuner og fylkeskommuner med særlig høy lånegjeld sett opp mot de nye nedbetalingskravene i kommuneloven for å sikre velferden.
- M.** Kommunesektorens frie inntekter må bestå av reelle overføringer uten innbakte kuttkrav.

1.8 Norsk økonomi

Rødt vil:

- A.** At det skal være større demokratisk kontroll over pengepolitikken, og sette full sysselsetting som det viktigste målet for pengepolitikken til Norges Bank, som et første skritt på veien mot full demokratisering av Norges Bank.
- B.** Beholde en uavhengig nasjonal valuta utenfor Euro-samarbeidet.
- C.** Arbeide for en aktiv motkonjunkturpolitikk som setter i gang statlige og kommunale investeringer i møte med økende arbeidsledighet, i form av utbygging og vedlikehold av infrastruktur, offentlige bygg og anlegg, og som samtidig bidrar til å kutte klimagassutslipp.
- D.** Bruke offentlige innkjøp og anbud aktivt for å oppnå politiske mål.
- E.** Bekjempe utnyttning av underbetalte arbeidstakere - ofte innleid - undergraver produktivitetsutviklingen i norsk næringsliv. Rødts alternativ er å satse på høy kompetanse, effektiv organisering av arbeidsprosessene og gode lønns- og arbeidsvilkår for de ansatte.
- F.** Stoppe og reversere regjeringens høvelkutt i velferden (den såkalte ABE-reformen).
- G.** Sikre at eventuelle økonomiske krisepakker til selskaper må innebære statlig medeierskap og innflytelse.

Del 2 Arbeidsliv

Kap. 2: Et organisert arbeidsliv

Det er i arbeidslivet de grunnleggende klassekonfliktene kommer til uttrykk. Det er nettopp i organiseringen av arbeidet, i fordelingen av verdiskapingen og i de betingelser arbeidet utføres under, at de sentrale interessekonfliktene utspiller seg. Lønns- og arbeidsforhold og regulering av arbeidstiden utgjør kjernen i denne kampen.

Under kapitalismen er arbeidskraft en vare på arbeidsmarkedet. Fagforeningene oppsto som et middel til å hindre konkurransen mellom arbeidsfolk og stå samlet når krav skulle stilles. Ikke bare for lønn ved arbeid, men også arbeidstid, arbeidsforhold og ved sykdom og alderdom. Slik ble tariffavtaler og velferdsstaten kjempet fram.

Siden kapitalismen igjen gikk inn i ei krise i 1970-årene og nyliberalismens offensiv ble lansert fra omkring 1980 har imidlertid fagbevegelsen kommet på defensiven. Det har skjedd gjennom mer aggressive arbeidsgivere, høyrepartier som i økende grad angriper fellesskapsløsninger og et sosialdemokrati som har adoptert store deler av den nyliberale ideologien. Vi har opplevd undergraving av tariffavtaler, svekking av arbeidslovgivningen, økt sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.

EUs indre marked med uregulert flyt av varer, kapital, arbeidskraft og den frie etableringsretten undergraver kampkraften til arbeiderklassen i Europa. Streikeretten er innskrenka, antallet fagorganiserte synker og det enorme gapet mellom inntekter innad i EØS, samt EUs åpning av arbeidsmarkedet for tredjeland, skaper et arbeidsmarked der borgerskapet tjener på at man i arbeiderklassen underbyr hverandre. Kampen mot EUs fire friheter er, sammen med bygging av solidaritet og kampkraft i arbeiderklassen, avgjørende for å stanse angrepet på opparbeida faglige rettigheter.

Gjennom mange år har «arbeidslinja» ligget til grunn for arbeids- og sosialpolitikken i Norge. Ut fra navnet høres det ut som ei linje for å skaffe folk arbeid, men innholdet i arbeidslinja er å redusere ytelsene til å alle som er for syke til å ha arbeid, og til dem som har blitt pressa ut av et arbeidsliv som bare har plass til de friskeste. Arbeidslinja sier at det skal lønne seg å jobbe. Stående alene virker dette logisk, men i et arbeidsliv hvor nyliberalismen stadig tar større plass fører den til mistenkeliggjøring av den gruppa som står svakest i arbeidslivet. Arbeidslinja straffer de syke, i et forsøk på å ta «snylterne». Rødt tror på integriteten til mennesker, og mener at arbeidslinja fører til mer sykdom og dermed virker mot sin hensikt. Veien tilbake til arbeidslivet går ikke gjennom trange kår og økonomisk usikkerhet. Dette vil kun føre til mer lidelse, og dytte sårbare mennesker lenger ut i uføret.

Om noen få kan få mer i trygd enn i lønn for jobb i et lavtlønnsyrke så er problemet for dårlig lønn, ikke for høye trygder.

2.1 Arbeid til alle – trygge, faste og hele stillinger

Retten til arbeid er en menneskerett, og kampen for arbeid til alle er avgjørende for fagbevegelsens styrke. Mens vernebestemmelsene i arbeidslivet er svekket, har kravene til tempo økt. Dette har ført til en brutalisering av store deler av arbeidslivet, og dermed økt utstøting av dem som ikke klarer å henge med. Frislippet av bemanningsbransjen har ført til undergraving av arbeidsforholdene og økt sosial dumping. Grupper uten formell yrkeskompetanse møter ofte stengte dører. Det samme gjør innvandrere som opplever at kompetanse fra hjemlandet ikke lar seg oversette til det norske systemet.

Rødt vil:

- A.** At retten til arbeid må gjøres reell. Arbeidslivet må åpnes opp for flere uten formell yrkeskompetanse og med ulike grader av funksjonsevner. Det må gis tilbud og støtte til kurs/utdanning eller omskolering.
- B.** Støtte kamper mot nedbemanning og utflagging, og kreve nye statlige, grønne industriarbeidsplasser for å bekjempe arbeidsløshet.
- C.** At det ved omstillinger og nedleggelser må tilbys kollektive tiltak for arbeidsløse for eventuelt å flytte aktuell kompetanse over i tilsvarende eller andre relevante samfunnsoppgaver. Nødvendige omstillinger må skje uten tap av rettigheter for de ansatte.
- D.** At bemanningsselskaper og krav om opprettelse av enkeltmannsforetak må forbys, og forbudene må håndheves. Arbeidsformidling må fullt ut være en offentlig oppgave. Inntil dette er gjennomført, må det sikres at de som er ansatt i et bemanningsselskap har trygge, faste og hele stillinger.
- E.** Bygge opp offentlig arbeidsformidling der behov for arbeidskraft og folk som går arbeidsløse kobles sammen med programmer for kompetanse, omskolering og utdanning, og der partene i arbeidslivet deltar i samarbeid med offentlige etater.
- F.** At kreative selskapsstrukturer som har til formål å svekke det organiserte arbeidsliv forbys. De ansatte skal til enhver tid vite hvor de er ansatt og hvem som er reell arbeidsgiver. Det

skal ikke være mulig for bedrifter å organisere seg bort fra arbeidsgiveransvaret, å skille ut reelt ansatte i egne selskaper eller å omdefinere ansatte til selvstendig næringsdrivende.

- G.** Ivareta spesialkompetansen til arbeidsinnvandrere, asylanter og øvrig minoritetsbefolkning ved å forenkle systemet for videreutdanning.
- H.** At ansiennitetsprinsippet følges ved oppsigelser og innskrenkninger. Det må stilles krav til bedriftene om å ansette langtidsarbeidsløse på ordinære lønns- og arbeidsvilkår.
- I.** At retten til lærlingplasser og retten til å fullføre læretiden lovfestes. Inntaket av lærlinger må styrkes.
- J.** Forsvare sykelønnsordninga med full lønn under sykdom der bedriften plikter å forskuttere sykelønn.
- K.** Arbeide for lovendring som innskrenker arbeidsgivers adgang til å benytte seg av midlertidige stillinger (AML 14 - 9 bokstav F)
- L.** At kvinner sikres egne garderobes på arbeidsplassene der dette ikke er lagt til rette.
m. Øke strafferammene når arbeidsgiver bryter arbeidsmiljøloven eller begår lønnsstyveri.

2.2 Ny teknologi – digitalisering og automatisering

Det foregår for tida en omfattende teknologisk utvikling i store deler av arbeidslivet – gjennom digitalisering, automatisering og såkalt kunstig intelligens. Teknologi er imidlertid ikke nøytral, men avspeiler maktforholdene i arbeidslivet – både når det gjelder hvilken teknologi som utvikles og hvordan den brukes.

Den kan brukes til å øke produktiviteten, bedre arbeidsmiljøet og fjerne tungt og helsefarlig arbeid, men også til å intensivere arbeidet, overvåke og kontrollere de ansatte og skape mindre varierte og mer stressende jobber. Maktforholdene avgjør.

Rødt vil:

- A.** At ny teknologi brukes til å humanisere arbeidslivet, skape mer givende jobber og sikre de ansattes personlige og faglige utvikling.
- B.** At de ansatte sikres full medbestemmelse når det gjelder utvikling og bruk av ny teknologi.
- C.** At den massive overvåkingen og detaljkontrollen av de ansatte, som mye av den nye teknologien muliggjør, avvises.
- D.** At den nye plattformøkonomien (eks. Uber, Airbnb) reguleres slik at de som arbeider i denne økonomien sikres sosial trygghet, regulerte arbeidsforhold og faglige rettigheter på linje med andre arbeidere. Ansatte som blir overtallige grunnet teknologisk utvikling må sikres nye jobber – inkludert gjennom videreutdanning og kompetanseutvikling der det er nødvendig.
- E.** At den økende digitaliseringen og automatiseringen må koples til et perspektiv om kortere arbeidstid.

2.3 Nye organisasjons- og ledelsesformer

Under de siste tiårenes nyliberale offensiv har vi opplevd omfattende endringer av organisasjons- og

ledelsesformer i arbeidslivet. Dette har skjedd med metoder og modeller hentet fra New Public Management (NPM) og Human Resources Management (HRM). Offentlige etater og foretak drives i tiltakende grad som om de var kommersielle. Utallige forskningsrapporter har dokumentert at New Public Management fører verken til bedre eller billigere tjenester. Derimot fører det oftest til dårligere lønns- og arbeidsvilkår for de ansatte, samt oppsplitting og svekking av fagorganisasjonene.

Rødt vil:

- A.** At New Public Management avvises som organisasjonsmodell for offentlige tjenester.
- B.** Samlebåndsmodeller og tidsstudier resulterer i degradering av arbeidets innhold og svekket innflytelse over arbeidsprosessen. Denne avhumaniseringa av arbeidet må stanses til fordel for de ansattes fulle deltakelse og medbestemmelse i arbeidsprosessen.
- C.** Nye organisasjons- og ledelsesmodeller har ført til økt detaljstyring og kontroll av de ansatte - ofte til rene mistillitsregimer. Rødt vil støtte enhver kamp for å endre maktforholdene på arbeidsplasser slik at mistillitsregimer kan avvikles og erstattes med tillitsreformer.
- D.** At ytringsfriheten i arbeidslivet gjøres reell for alle, ikke minst når det gjelder lønns- og arbeidsforhold – samt med hensyn til faglig uenighet.
- E.** At varslere gis bedre vern, og at Arbeidstilsynet får et overordna ansvar for å sikre at det skjer også i praksis.
- F.** At lederlønningene i stat og kommune bringes under kontroll.

2.4 En slagkraftig fagbevegelse

Fagbevegelsen er den viktigste organisasjonsformen for arbeiderklassens kamp mot kapitalistisk utbytting og undertrykking, for økt innflytelse i samfunns- og arbeidsliv. Rødt prioriterer derfor arbeidet i fagbevegelsen og vil delta i kampen for et organisert arbeidsliv der arbeiderne får mer makt.

Norsk kapital investeres i dag over hele kloden og norske kapitaleiere driver rå utbytting av arbeidsfolk i andre land. Rødt vil arbeide for at norsk fagbevegelse styrker sitt internasjonale arbeid gjennom samarbeid med fagforeninger i andre land og gjennom støtte til kjempende arbeidere andre steder på kloden.

Rødt vil:

- A.** Delta i arbeidet med å øke organisasjonsgraden gjennom å organisere sterke klubber og fagforeninger. Fagbevegelsen må bygges med utgangspunkt i grunnplanet. Vi avviser ideen om LO som serviceorganisasjon, der stadig mer makt overføres til forbundenes administrasjon
- B.** Arbeide for å styrke LOs lokale avdelinger, og for å utvikle kampanjellskapet blant folk som står tettest på problemene.
- C.** At den såkalte "solidariske lønnspolitikken" må avvises. Moderasjon i tariffoppgjørene fører bare til passivering av medlemmene, og at kapitalistklassen styrker sin makt. At frontfagmodellen ikke brukes til å hindre kamp for demokratisk vedtatte krav i forbundsvise oppgjør, noe som holder lavtlønte og kvinnedominerte yrker nede. Jobbe for en bedre rekruttering til fagbevegelsen blant unge.
- D.** Avvise «arbeidslinje»-politikken, som er vedtatt med overveldende flertall på Stortinget. Den må derfor bekjempes både politisk og faglig.
- E.** Under den nyliberale offensiven har arbeidsgiversiden inntatt en mer aggressiv rolle i klassekampen. De undergraver fundamentet for fagbevegelsen, blant annet med EØS-avtalen som verktøy. Rødt vil støtte fagforeninger og forbund som utfordrer fredsplikten i Hovedavtalen der det er nødvendig for å forsvare grunnleggende rettigheter.
- F.** Styrke streikeretten og avvike retten til å benytte tvungen lønnsnemnd ved streik.
- G.** Arbeidsgivere som bevisst undergraver norske lønns- og arbeidsvilkår må rammes av sanksjoner og Rødt støtter aksjoner fra klubber og fagforeninger mot sosial dumping.
- H.** At de tillitsvalgte oppsigelsesvern og beskyttelse gjennom Arbeidsmiljøloven styrkes. De siste års svekking av loven må reverseres. Faste ansettelser på heltid og med forutsigbar arbeidstid må gjøres til normen.
- I.** At det innføres fullt skattefradrag for betalt fagforeningskontingent.
- J.** Rødt vil støtte arbeidet for en selvstendigjøring av fagbevegelsen, gjennom at den blir partipolitisk uavhengig, men ikke politisk nøytral.
- K.** At kollektiv søksmålsrett gjeninnføres og utvides. Det vil gjøre at fagforeninger kan gå til sak på vegne av enkeltpersoner mot bedriften i spørsmål om lønn, tjenestepensjon og

andre godtgjøringer, ulovlig innleie, midlertidige ansettelse, oppsigelser eller brudd på tariffesta kriterier ved nedbemanning og permittering.

- L.** At ansattes styrerepresentanter må få vetorett i spørsmål om utflagging av arbeidsplasser.

2.5 Bekjemp sosial dumping og arbeidslivskriminalitet

Arbeidsmarkedet har vært gjenstand for omfattende endringer og avreguleringer de siste tiårene. Flyktninger og arbeidsinnvandrere utgjør en stadig større del av dagens arbeiderklasse. Dette har gitt arbeidskjøperne nye muligheter for sosial dumping og å sette grupper opp mot hverandre. Rødt ønsker flyktninger og arbeidsinnvandrere velkommen til Norge og krever at alle skal tilsettes på norske lønns- og arbeidsvilkår. Rødt vil kjempe mot alle former for rasisme og diskriminering i arbeidslivet. Etableringen av et åpent felles-europeisk arbeidsmarked gjennom EU/EØS – med enorme forskjeller i lønns og arbeidsvilkår – har skapt store utfordringer for fagbevegelsen. Arbeidsgiverne utnytter lavtlønnskurransen i hele EU og EØS. Etter at Arbeiderpartiet, Senterpartiet og høyrepartiene opphevet forbudet mot bemanningsselskaper, har omfanget av utleie av arbeidsfolk eksplodert. Gjennom bruk av midlertidige arbeidskontrakter presses arbeidsfolk til å godta kutt i lønns- og arbeidsvilkår for å beholde jobben. Dette er sosial dumping som må bekjempes med alle midler.

Rødt vil:

- A.** At EØS-avtalen sies opp og erstattes med en handelsavtale. Før dette skjer, må avtalens reservasjonsrett benyttes overfor EU-direktiver som svekker fagbevegelsen og faglige rettigheter. Det må settes makt bak kravet om at norske lover og avtaler skal ha forrang framfor EUs regler.
- B.** At arbeidsinnvandrere, også fra EØS-området, må ha en ansettelse og arbeidskontrakt med lønns- og arbeidsvilkår etter norske tariffavtaler, for å få oppholdstillatelse for arbeid i Norge. Arbeidstakere på kortvarig arbeid, sesongarbeidere og tredjelandsborgere er mer utsatt for sosial dumping, grov utnytting, arbeidslivskriminalitet og tvangsarbeid enn arbeidstakere med langt perspektiv på arbeidsoppholdet i Norge. Arbeidsgiver skal ansvarliggjøres for brudd på denne bestemmelsen. En oppsigelse skal derfor ikke automatisk medføre at arbeidstakeren mister oppholdstillatelse. Arbeidsgivere som har dokumenterte alvorlige brudd på lønns-, og arbeidsvilkårene eller brudd på arbeidsmiljøloven, skal kunne straffes. Rødt ønsker arbeidsinnvandrere velkommen til Norge på norske lønns-, og arbeidsvilkår i henhold til tariffavtale, sistnevnte for å unngå sosial dumping.
- C.** Innføre meldeplikt og depositum for selskaper fra EU/EØS-området som søker oppdrag i Norge (den sveitsiske modellen).
- D.** At tillitsvalgte sikres fullt innsyn i lønns- og arbeidsvilkår oppover og nedover i kontraktskjeden. Tillitsvalgte i fagforeningene skal ha rett til informasjon fra offentlige registre om brudd på lover og forskrifter som gjelder i arbeidslivet.
- E.** At tariffavtalene forsvares, også i uorganiserte bedrifter, der tariffavtalen er allmenngjort. Ved offentlige oppdrag må virksomheter med tariffavtale få fortrinnsrett. Omfang og varighet av sympatiaksjon ved tariffstreik må avgjøres av berørt fagorganisasjon.
- F.** Utvide allmenngjøringsloven og fjerne dokumentasjonskravet. Allmenngjøringsnemnda må avvikles og erstattes av en lov som fastslår hvilke minstebestemmelser som skal allmenngjøres. Eventuell allmenngjøring utover minstebestemmelsene må avgjøres av tariffpartene, som også selv må bestemme omfang og varighet av et allmenngjøringsvedtak.
- G.** At transport mot betaling fortsatt skal kreve drosjeløyve. Uber opererer som pirattaxi og må derfor være forbudt. Dette forbudet må opprettholdes og håndheves. Liberaliseringa av drosjenæringa må reverseres.
- H.** At kobotasjekjøring forbys inntil bransjeavtale og andre virkemidler for å regulere godstransport på vei i Norge er på plass.

- I.** At alle bedrifter og foretak som opererer i Norge må ha obligatorisk yrkesskadeforsikring for alle sine ansatte – uansett varighet på oppholdet.
- J.** Sikre at norske lønns- og arbeidsforhold skal gjelde også for dem som jobber til sjøs, ved at NOR-registrering må benyttes framfor NIS.
- K.** At Arbeidstilsynet styrkes for å kunne gjennomføre flere uanmeldte tilsyn og være en etat som er til stede for å beskytte arbeidstakerne på arbeidsplassen. Grove brudd på arbeidsmiljøloven skal enten føre til stans, øyeblikkelig stans, bøter, gebyr og/eller fengselsstraff. Gjentatte grove brudd skal føre til karantene og næringsforbud mot ledelsen i virksomheten. Arbeidstilsynet må gi bøter som minst overstiger det arbeidsgiver har tjent på sitt lovbrudd.
- L.** At foretaksformen Norskregistrert Utenlandsk Foretak (NUF) må forbys.
- M.** At det utarbeides et nasjonalt sett med minstekrav for alle offentlige innkjøp, bygget på lokale eksempler som Skiensmodellen, Oslo modellen og Rogalandsmoellen. En slik ny "Norgesmodell" må blant annet inneholde begrensninger på antall ledd av underleverandører og krav til faste ansettelser, andel fagarbeidere og andel lærlinger.
- N.** At kommunene sikres spillerom til å bruke alkoholoven for å sikre arbeidsvilkårene i serveringsbransjen, for eksempel gjennom å frata skjenkesteder som bryter lover og regler skjenkebevillingen.
- O.** At solidaransvar skal omfatte allmenngjorte bestemmelser, overtidsbetaling, feriepenger og pensjon i hele kontraktkjeden. Fristen for solidaransvarskrav utvides til 12 måneder.
- P.** Avskaffe au pair-ordningen for å hindre at den utnyttes til sosial dumping.
- Q.** At deltidsansattes skal ha rett til fast ansettelse i minimum en stillingsprosent som tilsvarer det man har jobbet siste tolv måneder. Ved flere arbeidsgivere må dette gjelde på det arbeidssted den ansatte har hatt størsteparten av sitt virke. Små stillingsbrøker må begrunnes av arbeidsgiver.

2.6 Arbeidslivskriminalitet og vern av varslere

Rødt vil:

- A.** At politi, påtalemyndighet og andre offentlige etater må prioritere og mer effektivt følge opp varslere om tvangsarbeid og grov utnyttning i arbeidslivet.
- B.** Arbeidstakeren må i større grad beskyttes når de varslere om tvangsarbeid. Refleksjonsperioden for offer for tvangsarbeid skal ikke være avhengig av om politiet åpner sak om tvangsarbeid.
- C.** Etatene som skal kontrollere arbeidslivskriminalitet må bli tilført større ressurser og ha en enhetlig varslingsjeneste.
- D.** Strengere reaksjoner mot bakmenn for arbeidslivskriminalitet som inndragning av ulovlig profitt, mulkt og næringsforbud.
- E.** Arbeidsinnvandrere skal ved ankomst få informasjon om regelverket for arbeidslivet og varslingskanaler på et språk de forstår.
- F.** Bransjeinitiativ som motarbeider arbeidslivskrim som Fair Play Bygg må få offentlig støtte.

2.7 Bedre arbeidsmiljø - innfør 6-timersdagen

Kampen for kortere arbeidstid og høyere lønn har vært bærebjelken i fagbevegelsens arbeid. Nå har kampen for kortere arbeidstid stått stille i mange år. Kampen dreier seg om både arbeidet og livet, om prisen på arbeidskrafta og om hvor stor del av døgnet du selv kan rå over. Å snakke om «heltidskultur» uten å forkorte arbeidsdagen fører ikke fram. Altfor mange, særlig kvinner, kjenner på kroppen at 7,5-timersdagen er for lang, og blir tvunget til ulike varianter av deltid. Sekstimersdag vil gjøre det mulig for mange å gå fra deltid til heltid, med økt mulighet for å bli økonomisk selvstendig.

Arbeidstidsreguleringer er imidlertid under stadige angrep, inkludert normalarbeidsdagen. Det går på helsa løs for mange. Svært mange kvinner ender opp med å jobbe deltid og mister derfor mulighet til økonomisk selvstendighet. Et arbeidsliv med 6-timers normalarbeidsdag vil gjøre det enklere for flere å stå i arbeid. Samtidig må det bli mulig for pendlere, folk som jobber hjemmefra og andre med spesielle arbeidsordninger å ta ut arbeidstidsforkortelsen med 30-timers uke. Å ta ut framtidig produktivitetsvekst i frtid heller enn i økt forbruk, vil være et viktig tiltak for å motvirke klima- og miljøkrisa.

Rødt vil:

- A.** Forsvare normalarbeidsdagen. Det må ryddes opp i bransjer der det begynner å bli vanlig med gjennomsnittsberegning og at normal arbeidstid er 12 og 14 timer uten overtidsbetaling. Endringene i arbeidstid fra 2015 må reverseres. Muligheten til å avtale unntak fra Arbeidsmiljølovens vernebestemmelser må innskrenkes.
- B.** Støtte fagbevegelsens krav om at kommende tariffoppgjør brukes til gradvis å innføre 6-timersdag/30-timers uke med full lønnskompensasjon.
- C.** Deltidsproblemet ved turnus skal ikke løses ved å ha mer fleksible arbeidstidsordninger eller ved å jobbe flere helger. Økt grunnbemanning og kortere arbeidstid er nødvendig.
- D.** Støtte kampen mot søndagsåpne butikker. Loven må endres slik at unntaket som gir hagesentre mulighet til å være åpne på søndager, fjernes.
- E.** At avvik fra arbeidstidsregler må godkjennes av en fagforening med innstillingsrett, som i praksis vil si et landsomfattende fagforbund.
- F.** At yrkesskadereglene endres slik at langvarig belastning omfattes. Dette vil være et viktig insentiv for å redusere risikofaktorer i arbeidsmiljøet.
- G.** Med økende robotisering og andre former for effektivisering av produksjonen vil sekstimersdagen være et viktig tiltak for å dele på arbeid og hindre økende arbeidsløshet.
- H.** Støtte lokale pilotprosjekt med sekstimersdag på ulike arbeidsplasser, utviklet i nært samarbeid med ansatte og tillitsvalgte. Vellykka pilotprosjekt må bli varige ordninger.
- I.** Arbeide for at det blir bevilga statlige midler, et «sekstimersdagsfond», som kan gi støtte til kommuner som vil starte pilotprosjekt med sekstimersdag.

2.8 Et ikke-diskriminerende arbeidsliv

Diskriminering i arbeidslivet er forbudt etter Likestillings- og diskrimineringsloven og Arbeidsmiljøloven. Rødt skal jobbe for at loven oppfylles og at alle, uansett klasse, etnisitet, religion, funksjonsevne, alder, kjønn, kjønnsuttrykk/-identitet, seksuell orientering, politisk syn, medlemskap i fagforeninger også i praksis har lik rett til arbeid. Alle skal føle seg inkluderte på arbeidsplassen.

Rødt vil:

- A.** Jobbe for å fjerne Arbeidsmiljøloven § 13-3[1] som blant annet gjør det mulig å diskriminere LHBTI+-personer i ansettelsesprosesser.

Del 3 Velferd til alle

Kap. 3: Profittfri velferd

Det offentlige må ha ansvaret for befolkningens velferdstjenester. Velferdsmodellen vår er et resultat av de styrkeforholdene mellom arbeid og kapital som ble etablert gjennom klassekompromisset. Dette muliggjorde en omfattende oppbygging av velferdstjenester i fellesskapets regi, med offentlige og ideelle aktører. De siste 40 årene har dette systemet vært under kraftig press. På område etter område er ordninger som skulle sikre bedre levekår for folk med økonomiske, sosiale eller helsemessige problemer, blitt satt under press og svekket. Fra 1990-tallet har vi sett et nytt fenomen utvikle seg, ved at kommersielle selskaper har vokst sterkt innen mange av våre velferdstjenester. Dermed har alt fra eldreomsorg, barnevern og barnehager, til renovasjon, renhold og vaktmestertjenester blitt til "big business". På enkelte områder har det skjedd en konsentrasjon av eierskap, der noen få internasjonale investeringsselskaper, ofte hjemmehørende i skatteparadis, har fått en dominerende rolle.

De kommersielle eierne bruker mange ulike metoder for å hente ut profitt: utbytte, kompliserte selskapsstrukturer, skyhøye lederlønninger og styrehonorarer, internfakturerings og handel med tilknyttede selskaper. Slik har vi fått en liten gruppe velferdsprofitorer som er ute etter å omgjøre en økende andel av våre skattepenger til privat profitt. Vi har sett en rekke eksempler på at de kommersielles mål om høyest mulig avkastning bidrar til å svekke både tjenestenes kvalitet og de ansattes lønns- og arbeidsforhold. Det har også ført til en rekke skandaler, så vel innen renovasjon, som i eldreomsorgen, innen utdanning og i ambulansetjenesten. De kommersielle selskapene skyver ofte de ideelle aktørene foran seg når de argumenter for privatisering av våre velferdstjenester, men det er stor forskjell på private ideelle og private kommersielle virksomheter. Ideelle virksomheter som opererer som supplement til det offentlige, og ikke har profittmotiv, har spilt en viktig rolle i utviklinga av den norske velferdsstaten. Slik bør det fortsatt være. Anbudssystemet gjør imidlertid at også ideelle aktører underkastes konkurransepress, med svekking av tjenestenes kvalitet så vel som de ansattes lønns- og arbeidsforhold som resultat. Dette kan ikke aksepteres.

Rødt vil:

- A.** Våre skattepenger skal gå til felles velferd, ikke til privat profitt. Kommersielle aktører skal ikke ha adgang til å drive velferdstjenester, og tjenester som allerede er overtatt av kommersielle interesser må tas tilbake under offentlig eierskap og drift.
- B.** Alle offentlige tilskudd til velferdstjenester skal komme brukerne til gode og tilbakeføres sektoren ved eventuell nedleggelse. Ved eventuelle salg av velferdsinstitusjoner må eierne ha meldeplikt til kommunen, og kommunen må ha forkjøpsrett. Offentlige tilskudd skal ikke følge institusjonen ved eierskifte.
- C.** Foretaksmodell, konkurranseutsetting og bestiller-/utførermodellen innen offentlig virksomhet må avvikles.
- D.** Der konkurranseutsetting er brukt som privatiseringsmetode, eksempelvis sykehjem, renhold, kollektivtrafikk og renovasjonstjenester, skal kommuner og fylker ta virksomhetene tilbake i offentlig eie og drift når kontrakten går ut, eller ved mislighold.
- f.** Offentlighetsloven og forvaltningsloven skal bli gjort gjeldende for alle som driver med offentlige tilskudd, samt at fagforeninger og tillitsvalgte får innsyn.

Kap. 4: Sykehus og helsetjeneste -

Et helhetlig og likeverdig offentlig

helsetilbud

Rødt vil ha et offentlig fullfinansiert og folkestyrt helsevesen for å sikre likeverdige tjenester til alle. Økende forskjeller i samfunnet kommer også til uttrykk i folkehelsen. Helse og levealder henger tett sammen med sosial og økonomisk ulikhet. De som har minst lever i gjennomsnitt kortere, og har dårligere fysisk og psykisk helse enn de rikeste blant oss. Disse forskjellene har økt de siste årene, og Rødt arbeider for en helsepolitikk som reduserer slike forskjeller.

Det har vært en økonomisk motivert nedbygging av beredskapen i antall døgnplasser ved somatiske sykehus og i psykisk helsevern, i smittevernsutstyr og medisinaldepot. Den reduserte beredskapen gjør befolkningen og helsearbeiderne sårbar. Mye av årsaken til sykepleier – og helsefagarbeidermangelen er enten for stor arbeidsbelastning eller manglende mulighet for full stilling, bemanning og lønn til å leve av. Gode lønns- og arbeidsvilkår gir bedre helsetilbud.

Rødts mål er at folkehelsens samfunnsoppgave ligger overordnet i all velferd. Folkehelse tar utgangspunkt i et folkehelseperspektiv og målet er å forebygge utvikling av sykdom og fremme helse. Sosiale ulikheter kan minskes ved forebygging av helsen i befolkningen. Gjennom godt folkehelsearbeid kan man styrke helseressursene som levekår, miljø, sosiale nettverk og tilrettelegging for gode levevaner, og ikke minst svekke faktorer som påvirket folkehelsen negativt. Rødt bygger folkehelsearbeidet gjennom kunnskapsbaserte fakta, dette krever en helhetlig tilnærming i politikken.

4.1 Folkestyrt spesialisthelsetjeneste

Spesialisthelsetjenesten i Norge har de siste 20 årene vært drevet av nyliberalistiske markedsprinsipper i helseforetak. I tillegg gir helseforetaksloven de regionale helseforetakene fullmakt til å sette ut behandlinger til private.

Rødt vil:

- A. Forkaste** helseforetaksloven må forkastes og erstatte den med en ny forvaltningslov for spesialisthelsetjenesten.
- B. Organisere** sykehusene som offentlige forvaltningsorganer, ikke som bedriftsøkonomiske foretak.
- C. Erstatte** innsatsstyrt finansiering (ISF) av 100% rammefinansiering. Budsjett- og regnskapsføring skal gjøres etter reglene for regnskapsføring i offentlig forvaltning.
- D. At** sykehusene skal eies av staten og styres av helsedepartementet og Stortinget med øremerkede bevilgninger til regionale helsestyrer i tråd med sentralt vedtatt sykehusplan.
- E. Opprette** regionale helsestyrer med politisk representasjon fra regionenes fylkesting og et mindretall av sykehusoppnevnte helsefaglige ansatte, valgte fagforeningsrepresentanter og valgte representanter fra pasientorganisasjonene. De regionale helsestyrene skal ha som oppgave å sette Stortingets vedtatte helseplan ut i

livet, men skal også melde inn behov og forbedringsforslag til helsedepartementet og gis en tydelig rolle i utviklingen av spesialisthelsetjenesten.

- F. Fjerne byråkratiserende anbuds- og rapporteringsregimer.** Det kan gjøres gjennom pristak påutstyrsinnkjøp i sykehusene istedenfor å utlyse anbudskonkurranser. Kontroll- og ledernivåene må reduseres og helseprofesjonene styrkes.
- G. Slå fast at viktige funksjoner som renhold, IKT og ernæring må være en del av sykehusets kjernevirksomhet og ikke svekkes ved å settes på anbud.**
- H. At pasienter skal kunne velge planlagt behandling på andre offentlige eller ideelle sykehus enn eget lokalsykehus.**

4.2. Reversere markedsretting og privatisering av helse- og velferdstjenester

Den bevisste privatiseringspolitikken truer et helsevesen basert på folks behov. Rødt vil kjempe mot en utvikling der folk blir avhengige av private forsikringsordninger eller egen lommebok for å få den hjelpen de trenger. Private sykehus belaster de offentlige helsebevilgningene, men behandler de minst syke pasientene, utdanner ikke nye spesialister, tar ikke ansvar for sine komplikasjoner og har ikke akuttberedskap.

Rødt vil:

- A. At det offentlige helsevesenet skal sikres god kvalitet og kapasitet slik at det ikke er grunnlag for private, kommersielle alternativ.**
- B. Innrette avtaleverket slik at det ikke gir mulighet for privat profitt fra helse- og velferdstjenester.** Helseinstitusjoner drevet av ideelle organisasjoner skal få avtaler.
- C. At egenandeler skal reduseres og så raskt som mulig fjernes.**
- D. Sørge for at primærhelsetjenesten betjenes av offentlig ansatte tverrfaglige team som i samarbeid med spesialisthelsetjenesten skal gi pasienter og brukere helhetlig behandling og omsorg.**
- E. Avvikle kompensasjon for merverdiavgift, som gjør det mer lønnsomt for sykehusene å kjøpe eksterne tjenester.**

4.3. Desentralisert og bærekraftig struktur

Vi må opprettholde den desentraliserte sykehusstrukturen. Nedlegging av sykehus skal stanses.

Primærhelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten må samarbeide om diagnostisering og behandling

av pasienter ved sykdom, skade eller andre hjelpebehov. Samarbeidet må skje på helsefaglig grunnlag, ikke på bedriftsøkonomiske premisser som i dagens helseforetaks- og samhandlingsmodell.

Finansieringssystemene må hindre at folk blir kasteballer i systemet.

Rødt vil:

- A. At Stortinget skal vedta nasjonale planer for spesialisthelsetjenesten, deriblant strukturelle vedtak om lokalsykehus, fødetilbud, sengetall, akuttberedskap og pleiefaktor med basis i de ulike landsdelenes behov.**
- B. Ha utdannings- og hospiteringsordninger som oppmuntrer til generalistkompetanse og jobb i distriktene for alle grupper helsepersonell.**
- C. At det skal utarbeides en plan for reelt faglig samarbeid mellom spesialist- og primærhelsetjenesten med sikre økonomiske rammer for begge tjenester.**
- D. Sikre beredskap og forsvarlig drift ved at sykehus dimensjoneres i tråd med anbefalinger fra OECD (og WHO), som er rundt 85% belegg i en normalsituasjon.**

- E.** At det lages en nasjonal opptrappingsplan for utdanning av helsefagarbeidere, sykepleiere, vernepleiere, spesialsykepleiere og spesialvernepleiere. Spesialutdanningen må innpasses i gradsstrukturen
- F.** Si nei til det gigantiske IT-prosjektet "Akson". Målsetningen om én innbygger - én journal må sikres gjennom desentraliserte løsninger og systemer som snakker sammen. Kommune-Norge må ikke ta den økonomiske byrden for dette arbeidet.
- G.** Sikre pasienter mulighet til kvalifisert pasienttransport, særlig i distrikt med lang vei til sykehus.
- H.** Styrke lokalsjukehusene med akuttberedskap, flere oppgaver og ansatte.

4.4. Primærhelsetjenesten

Den kommunale helse- og omsorgstjenesten har over mange år fått overført stadig større oppgaver

for pasienter, men de økonomiske midlene har ikke fulgt med. Dette går utover nødvendig og forsvarlig kvalitet på kompetanse og kapasitet. Det må sikres nødvendige statlige midler. Sentralt i kommunenes helsefremmende og forebyggende arbeid er helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Dette er tjenester som må styrkes. Kommuneøkonomien og primærhelsetjenesten må styrkes for å forebygge og fange opp helseproblemer tidlig.

Rødt vil:

- A.** Tilby alle leger og sykepleiere og annet personell ved helsesentrene fastlønnsavtaler og offentlig overtakelse av alle investeringer. Antallet primærleger/fastleger må økes betydelig slik at hver lege får gjennomsnittlig 1000 pasienter i stedet for 1500 som nå, for å styrke personlig oppfølging.
- B.** Sikre ressurser og personell for fysisk og psykisk hverdagsrehabilitering i kommunehelsetjenesten.
- C.** Sikre kapasitet for legevakttjenestene både i byene og distriktene.
- D.** Styrke ambulansetjenesten, inkludert helikopter og fly, og sikre stabil drift med fast offentlig tilknyttet operatør.
- E.** Organisere fødselsomsorgen og jordmortjenesten slik at familier tilbys sammenhengende omsorg fra jordmor før under og etter fødsel, i et tverrfaglig samarbeid, innlemmet i primær- og spesialist-helsetjenesten. Gravide med mer enn en times vei til fødeavdeling skal sikres følgetjeneste av jordmor.
- F.** Sikre helsesykepleiere tilstrekkelig kapasitet og kompetanse til forebyggende tiltak for barn, unge og deres familier i samarbeid med tverrfaglig team.
- G.** Styrke psykologisk lavterskeltilbud til barn, ungdom og studenter gjennom skole- og studenthelsetjenester.
- H.** Innføre offentlig finansiering og drift av tannhelsetjenester.
- I.** Gjeninnføre retten til fysioterapi uten egenandel for mennesker med kroniske sykdommer. Nyetableringer av fysioterapi- og ergoterapitjenester skal være kommunale og fastlønnsbaserte
- J.** Sikre alle mennesker i Norge har et lett tilgjengelig offentlig helsetilbud, også papirløse migranter.
- K.** Gi fastleger en forsvarlig arbeidstidsavtale i tråd med Arbeidsmiljøloven.
- L.** Sørge for at utgifter til briller både til barn og voksne dekkes på samme måte som andre helsehjelpemidler.
- M.** Bygge ut og styrke habilitering- og rehabiliteringsinstitusjoner, slik at kronisk syke, personer utsatt for ulykker og personer med sammensatte diagnoser ikke blir kasteballer mellom sykehus og kommunale helse og omsorgstjenester.
- N.** Bedre samarbeidet mellom sykehusene og kommunens helsetjenester. Dette må skapes på faglig grunnlag. I dag betaler kommunene dyre bøter til helseforetak

for utskrivningsklare pasienter som kommunene ikke har kapasitet eller ressurser til å ta imot. De økonomiske straffetiltakene som ble innført gjennom Samhandlingsreformen må avvikles.

4.5 Helsepolitikk for eldre

Den andel av befolkningen som har behov for et godt helse- og omsorgstilbud vil av naturlige grunner

øke med alder. Helseteknologi må være et supplement til, og ikke en erstatning for, menneskelig omsorg. Ambisjonen om at eldre skal kunne bo hjemme så lenge som mulig må ikke brukes som sparetiltak og unnskyldning for å ikke opprette nok plasser på sykehjem eller andre institusjoner inkludert omsorgsboliger med heldøgns bemanning. Rødt vil arbeide for at alle skal få et fullverdig helsetilbud og mulighet for omsorg både hjemme og på sykehjem når det er behov for det.

Rødt vil:

- A.** Øke dekningsgraden av sykehjemsplasser/omsorgsboliger med heldøgns bemanning slik at dette blir et tilgjengelig og reelt godt faglig tilbud når det er behov for det.
- B.** Øke grunnbemanningen på dagens sykehjem og i hjemmebaserte tjenester, slik at det blir attraktive arbeidsplasser for sykepleiere, leger og helsefagarbeidere og et godt tilbud for brukerne.
- C.** Sikre de ansatte i hjemmebaserte tjenester tid og tillit til å gjøre jobben sin skikkelig, og samtidig sørge for at de som får hjelp må forholde seg til færrest mulig personer.
- D.** Utvikle en tillitsreform som gir ansatte bedre mulighetsrom for bruk og utvikling av egen kompetanse.
- E.** Utvide tilbudet av seniorsentrene. Tilbudet bør foreligge alle kommuner og utvikles slik at det blir et attraktivt møtested også for «de yngre» eldre, ikke bare de aller eldste.
- F.** Atldre som ønsker det må få mulighet til å bo hjemme så lenge de kan og vil. Det må tilbys omsorgsbolig med heldøgns bemanning for de som ønsker det, men de må få sykehjemsplass når det er nødvendig.
- G.** Styrke geriatrik spesialisthelsetilbud. Sikre eldre og personer med demenssykdom og deres pårørende verdige liv. Dette krever økt tverrfaglig fagkompetanse.
- H.** Understreke at eldres frivillige innsats er svært viktig, men samtidig slå fast at det må ikke komme til erstatning for ansattes arbeid. For frivillig arbeid for eldre, som annen frivillighet, må det legges til rette ved at kommunene har ansatte som sikrer god organisering og slik legger til rette for at det skal bli lett å delta.
- I.** Vri støtteordninger for frivillighet fra aktivitetsbasert støtte til tilrettelegging for frivillig innsats
- J.** Sikre alle eldre tilgang til et offentlig seniorsenter/møteplasser. Dette kan bidra til helse og trivsel og forebygge ensomhet og sosial isolasjon for yngre og eldre pensjonister.
- K.** Legge til rette for at eldre som ønsker å bo i eget hjem får et offentlig gratis tilbud og den praktiske hjelpen som trengs til å klare det.
- L.** Utvikle boformer tilpasset eldre menneskers behov. Omsorg+ skal ikke erstatte sykehjem, men utvikles som tilpasset boform for eldre som ønsker et enklere liv med mulighet for mer sosial kontakt.
- M.** Satse på stortilt bygging av omsorgsboliger og seniorboliger med livsløpsstandard. Eldre i flertallet bygg uten heis skal ha en ubetinget rett til å få tilbud om en tilrettelagt bolig så fort helsesituasjonen tilsier det.

4.6 Medisiner og helseutstyr

Norge er helt avhengig av import av legemidler. Importavhengighet må erstattes av mer kortreiste

løsninger, med offentlig produksjon og lagring. Tiden er overmoden for å starte arbeidet med å bli mindre avhengige av usikre internasjonale forsyningslinjer og kommersielle produsenter. Norge må også bidra internasjonalt i dette arbeidet.

Rødt vil:

- A.** Opprette Statsmed for å bygge ut offentlig eierskap i medisinproduksjonen.
- B.** Gjenopprette et nasjonalt medisindepot, statlig selskap for import, lagring og distribusjon av medisiner.
- C.** At apotekene skal drives i offentlig regi
- D.** Inngå samarbeid med industrien for å sikre produksjon av samfunnsskrittiske legemidler i Norge.
- E.** Sikre forkjøpsrett til å kjøpe opp legemiddelbedrifter som legges ned eller flytter ut av landet. Dette er for å opprettholde samfunnssikkerheten og forhindre at kompetanse går tapt.
- F.** At Norge jobber for å styrke utviklingen av vaksiner og diagnostiske verktøy som kan forebygge antibiotikaresistens.
- G.** At Norge skal arbeide for at viktige medisiner og vaksiner blir tilgjengelige for alle og for en rettferdig internasjonal fordeling av medisin
- H.** Gi kronisk syke skal rett til nødvendige medisiner på blå resept.
- I.** Tillate medisinsk cannabis til bruk for pasienter med behov for det

4.7 Psykisk helse

Psykisk uhelse og lidelse er et komplekst felt med mange og svært ulike diagnoser og sykdomsbilder, som både kan være arvelig eller utløses av andre årsaker. Psykisk lidelse kan oppstå i relasjonsvansker og under samfunnsmessige forhold der mennesker av ulike grunner diskvalifiseres og stenges ute. Økonomiske problemer, et vanskelig boligmarked, konkurransepress, arbeidsløshet og andre sosiale problemer har betydning for den enkeltes psykiske helse. Psykisk og fysisk smerte som følge av vold, omsorgssvikt, og seksuelle overgrep i barndommen, og vold i nære relasjoner er ofte skjulte problemer. Rødt arbeider for en psykisk helsetjeneste der den enkelte blir sett i sin sosiale kontekst, og der det arbeides for kollektive løsninger som gir rom for ivaretagelse av individuelle behov.

Rødt vil:

- A.** Sikre at pasienter i psykisk helsevern får informasjon om alle behandlingstilbud som er relevante for deres tilstand, og ha mulighet til å velge mellom disse, psykisk helsevern skal ikke ha egenandeler.
- B.** Sørge for at alle helsetjenester for psykisk syke må tilføres de personalressursene som er nødvendige for å kunne tilby alle som trenger det raskt faglig hjelp, med fullverdig behandlingstilbud over så lang tid som trengs. Personell som selv har erfaringer som pasient eller pårørende må inkluderes
- C.** Ikke ha pakkeforløp i psykisk helsetjeneste som medfører kategorisering og målstyring, fordi det ikke egner seg for helsetjenester og må skrotes.
- D.** Øke kapasitet til, og øke antall av, offentlige tilbud som gir medisinfrie behandlinger av psykisk uhelse.
- E.** Etablere flere langtidsplasser og utvidet ordning med brukerstyrte senger.
- F.** Avskaffe bruk av tvang i psykisk helsevern, med unntak for sikkerhetspsykiatrien. Dette krever bedre rammebetingelser, økt kompetanse og mer brukervedvirkning. Vi må styrke kompetansen om bruk av tvang blant helse- og omsorgspersonell, spesielt for personell som jobber på sykehjem.

- G. Etablere flere statlige fullfinansierte lavterskel brukerstyrte møteplasser.
- H. Styrke psykologisk kompetanse i ambulansetjenesten.
- I. Bygge ut og stabilisere kommunale tilbud innen psykisk helse og psykiatri slik at det er forutsigbarhet for brukere, pårørende og ansatte.
- J. Sikre flyktninger, også papirløse, gode psykisk helsetilbud.
- K. Styrke det psykiske helsevernet blant unge.
- L. Styrke selvmordsforebyggende tiltak.
- M. Sikre at mindreårige med behov for psykiatrisk hjelp/behandling til etter fylte 18 år får en sømløs overgang fra BUP etc til det offentlige helsevesen, slik at man får en kontinuerlig og forutsigbar behandling og ikke faller utenfor i samfunnet.
- N. At alle kommuner skal ha lett tilgjengelig tilbud ved psykiske kriser, som f.eks "Rask psykisk helsehjelp
- O. Sikre at mennesker med en psykisk utviklingshemming får ta del i et inkluderende fellesskap på lik linje med alle andre; i barnehage, skole, arbeidsliv, fritid og i nærmiljøet. Deltagelse er viktig for alle mennesker, og kan knyttes til vår livskvalitet. Det må være et mål for helse- og omsorgspolitikken og organisere tiltak, virkemiddel og tjenester for å forhindre segregering og stigmatisering.

4.8 En solidarisk og human ruspolitikk

Mennesker med rusproblemer skal møtes med respekt. Vår ruspolitikk setter solidaritet med rusmisbrukere og sårbare mennesker først. Vi ønsker en kunnskapsbasert og human ruspolitikk der man ser på rusavhengighet som et sosial- og helseproblem, ikke et kriminalitetsproblem.

Rødt vil:

- A. Avkriminalisere bruk og besittelse av illegale rusmidler til eget bruk. Dette er ikke ensbetydende med legalisering. Salg vil fremdeles være ulovlig.
- B. At brukere av narkotiske stoffer ikke kriminaliseres, men tilbys gode hjelpetiltak. Bygge opp tilstrekkelig kapasitet på behandlingsplasser og flere medisinfrie behandlingstilbud til rusavhengige, og sikre finansiering slik at spesialhelsetjenesten og kommunene ivaretar sitt sørge-for-ansvar.
- C. Styrke forebyggende arbeid, rusfrie møteplasser, involvering av pårørende og tidlig hjelp til barn og unge i risikosonen.
- D. At personer som tas for bruk og besittelse av narkotika skal møtes med oppfølging for å forebygge mer alvorlig rusproblematikk, og det skal arbeides for å ta tak i underliggende årsaker.
- E. Anerkjenn arbeidslivet som en sentral arena for tidlig innsats og forebygging av rus- og avhengighetsproblematikk.
- F. Styrke ettervernet, og sørge for at det blir en integrert del av behandlingstilbudet. Lage tilbakeføringsprogrammer med individuell oppfølging slik at den enkelte kan komme tilbake til arbeid, utdanning eller annen aktivitet og ha et verdig botilbud. Samarbeid mellom Tverrfaglig spesialisert behandling av ruslidelser (TSB) og kommunene.
- G. Utarbeide nasjonale rammer for ettervern som kommunene har plikt til å kunne tilby
- H. Sørge for at alle store kommuner har sprøyterom eller brukerrom, og at sprøyterom eller brukerrom tillates i alle kommuner.
- I. At heroinassistert behandling (HAR) bør være et alternativ for tunge heroinbrukere, i tillegg til legemiddelassistert behandling (LAR). Medikamentutvalget i LAR må utvides. R'en - for rehabilitering i HAR og LAR må styrkes.
- J. Tilrettelegge for at behandling av rusavhengige kan skje i ulike avdelinger mellom menn og kvinner, i tilfeller der konsekvenser av vold/overgrep gjør dette vanskelig å kombinere.

- K.** Forebygge rusbefatning i skolemiljøet ved å ta i bruk mer pedagogiske metoder. Rusrelatert razzia på skolen opphører.
- L.** **Opprettholde** salgsmonopol for brennevin, vin og sterkøl.
- M.** At vinmonopolet skal overta avgiftsfritt alkoholsalget på flyplasser, for å begrense profitten til private aktører til fordel for økt hensyn til folkehelse
- N.** At alle rusavhengige må få tilbud om kontakt med erfaringskonsulent.
- O.** Alkoholsalg på bensinstasjoner skal ikke forekomme.
- P.** Avvikle pakkeløp i tverrfaglig spesialisert rusbehandling, som medfører kategorisering og målstyring.

4.9 Pårørende til syke og pleietrengende

Tungt pleiarbeid har blitt forskjøvet fra det offentlige til det individuelle og konsekvensen er en større belastning på pårørende. Omsorgstjenesten må samarbeide med pårørende som har tungt omsorgsarbeid for finne gode hjelpetiltak som bidrar til å redusere deres påkjenning og slitasje.

Rødt vil:

- A.** At det skal tas hensyn til helhetlige behov når familier hvor flere er kronisk syke, søker om helse- og omsorgstjenester.
- B.** Gi ktudenter som har kronisk syke barn med kontinuerlig behov for pleie og tilsyn rett ti lomsorgsstønad, dersom de ikke har krav på pleiepenger.
- C.** Mottakere av uføretrygd som også mottar omsorgsstønad for særlig tyngende omsorgsarbeid skal ikke få uføregraden nedvurdert.
- D.** At helse- og omsorgstjenesten skal ha klare og gode retningslinjer som klassifiserer særlig tyngende omsorgsarbeid.
- E.** Sikre pårørende nødvendig faglig støtte, veiledning og avlastning dersom pleietrengende personer ønsker å bo hjemme så lenge som mulig og de har pårørende som ønsker at de skal være hjemmeboende.
- F.** Sørge for at det finnes barnepalliative team i hver region og at pårørende får den støtten de har behov for i den palliative fasen.

4.10 Organdonasjon

Rødt ønsker at behovet for organdonasjoner i Norge skal dekkes med frivillig organdonasjon i Norge.

Rødt vil:

- A.** Støtte tiltak som skaper mer bevissthet, motivasjon og mobilisering hos folk til å dele sine organer etter livets slutt
- B.** Støtte opp under nye metoder som øker antallet mulige donorer
- C.** Sørge for tilstrekkelig bemanning med donorleger og donorsykepleiere til å dekke behovet.

Kap. 5: Styrke barnevernet, og barn og unges rettigheter

Alle barn har rett til å vokse opp i trygge omgivelser med tilbud i tråd med deres behov.

Økonomiske

forskjeller skaper sosiale problemer som må løses i felleskap.

Gjennom fellesskapet har barnevernet ansvar for å beskytte og ivareta de mest sårbare barna i samfunnet vårt, og må derfor styrkes. Tilliten til barnevernet er en viktig faktor for å sikre at tjenesten skal fungere godt. Utviklingen av barnevernet må være basert på barnets beste og legges av barna og fagprofesjonene, ikke av konsulenter uten barnevernsfaglig kompetanse. Det er for mange barn og familier som ikke får den hjelpen som de har behov for. Barn og unge må sikres kunnskap om sine rettigheter. Familiene med utfordringer må få mer hjelp, og de mest utsatte barna og ungdommene må få det tilbudet de trenger.

Sosiale forskjeller må vektlegges sterkere i utdanningene for bedre forståelse av hvordan sosial bakgrunn og levekårsproblemer i familier med dårlig råd og språkbarriere påvirker samhandlingen mellom barnevernet og familier. Barnets språklige og kulturelle bakgrunn skal vektlegges slik at eventuelle fosterhjem får nødvendig informasjon og opplæring.

Minste inngreps prinsipp krever godt barnevernsarbeid, at saksbehandler har tid til å følge opp, og har tid til å finne ut hva som passer den aktuelle familien spesifikt. Det er vanskelig å gjennomføre når saksbehandler har så mange saker som i dag. Anstendige arbeidsvilkår og lønnsvilkår er avgjørende for å sikre gode tjenester, og at kompetansen forblir i barnevernet. Bemanningen i barnevernet må derfor styrkes, gjennom å lovfeste bemanningsnorm i barnevernet.

Vi kan ikke overlate omsorgen for de mest sårbare barna og ungdommene til kommersielle, profittmotiverte aktører. Dette er våre barn, og fellesskapets penger som er innvilget til barnevern skal gå til å hjelpe disse, ikke til noen få som beriker seg. Mer om velferd uten profitt i kap 3.

Rødt vil:

- A.** Styrke det desentraliserte barnevernet, der barn og familier bor.
- B.** At alle kommunens enheter som arbeider med barns oppvekst skal samarbeide om felles, forebyggende arbeid.
- C.** At barn som plasseres utenfor hjemmet, i institusjon eller fosterhjem, skal sikres særlig god oppfølging.
- D.** At alle barn og unge som har tilbud fra barneverntjenesten skal sikres god individuell oppfølging etter behov fra; spesialisthelsetjenesten, helsesykepleier eller andre aktuelle tiltak.
- E.** At kommunen i samarbeid med statlig barnevern skal ha ansvar for rekruttering og opplæring av fosterhjem. Veiledningsarbeidet og oppfølging for fosterhjemsfamilier må bedres. Dette er et offentlig myndighetsansvar og kan ikke overføres til private aktører. Kommunen må sikre pensjonspoeng på lønn til fosterforeldre.
- F.** At det offentlige skal ha ansvar for å drive institusjoner for barn og ungdom, og det åpnes kun for ideelle aktører i sektoren. Dagens anbudssystem avvikles.
- G.** Øke forståelse av klassebakgrunn, og flerkulturell forståelse og kompetanse i barnevernet for bedre dialog, tilpassede hjelpetiltak og bygging av tillit.
- H.** Jobbe for at samiske barn, så langt det er mulig, får vokse opp med samisk kultur og levemåte.

- I.** At barnevernet skal være et kommunalt ansvar, men med mulighet for å etablere regionale kompetanseteam og/eller kompetansesentra med tilbud om saksbehandlere utenfor bostedskommunen.
- J.** Sikre tilpassede tiltak, også i ettervernsfasen fram til 25 år.
- K.** Lovfeste bemanningsnorm slik at det er en øvre grense på 15 barn per ansatt i barnevernet, og på sikt styrke bemanningen ytterligere slik at barnevernet sikres tverrfaglig og god bemanning.
- L.** I tilfeller det er behov for tolk, sikre at det er kvalifisert tolk uten tilknytning til barnet eller saken.
- M.** Støtte en autorisasjonsordning for sosialpersonell, som for eksempel sosionomer og barnevernpedagoger, på linje med dagens autorisasjon av vernepleier.
- N.** At alle barn skal sikres god oppfølging, og barnets stemme skal bli hørt og vektlagt.
- O.** Opprettholde statens refusjonsordninger til kommunene for bruk av fosterhjem/institusjonsopphold for barn som særskilte refusjoner, og at de ikke skal innarbeides i rammetilskuddet til kommunene.
- P.** Øke ressursene til kommunene til veiledning av foreldre for å gjøre dem i stand til å få tilbake omsorgen. Dette trengs grunnet endret rettspraksis rundt omsorgsovertakelser.
- Q.** At Barnehusa må styrkes.
- R.** Øke det kommunale barnevernetsressurser og kompetanse. Det er spesielt viktig å øke kvaliteten på det barnevernfaglige arbeidet så det sammenfaller med den Europeiske menneskerettskonvensjonen og FNs barnekonvensjon.

Kap. 6: Barnehage

Barnehagen skal være et sted for omsorg, lek og læring. Utvikling av en god selvfølelse, sosial kompetanse, kreativitet, motorisk utvikling og tilegnelse av språk er det viktigste i barnehagen. Barna skal oppleve tilhørighet og trygge rammer som fremmer lek, bevegelse, matglede, fysisk og psykisk god helse. Barnehagen skal fremme likeverd og likestilling.

Obligatorisk kartlegging snevre læringsmål, og unødvendig rapportering går på bekostning av de ansattes tid med barna og barnas mulighet til å utvikle seg i sitt eget tempo. God bemanning gjennom hele barnehagedagen og ansatte med faglig kompetanse gir gode barnehager.

Rødt vil ha en barnehagesektor der offentlige tilskudd og foreldrebetaling i sin helhet kommer barna og de ansatte til gode, uten mulighet for profitt for kommersielle aktører. Rammene for barnas frie lek og utvikling må sikres. De ansattes arbeidsforhold, faglige utvikling og medvirkning må styrkes.

Rødt vil ha en barnehage som gir alle barn mulighet til å gå i barnehage og som tar utgangspunkt i barnas behov.

Rødt vil:

6.1 Gratis barnehage for alle

- A.** At barnehage skal være gratis, dette kan innføres ved gradvis å gjøre det gratis aldersgruppe for aldersgruppe.
- B.** At alle barn skal ha rett på barnehageplass i sitt nærmiljø fra når foreldrepermisjonen utløper. Opptaksordningen skal sikre en allsidig og inkluderende sammensetning av barnegruppene i nærmiljøet og motvirke strukturelle forskjeller mellom private og offentlige barnehager.
- C.** At kommersielle aktører skal ikke få drive barnehager. Kommunene gis forkjøpsrett og sikres midler til å kjøpe barnehager av kommersielle aktører som nekter å omstille til profittfri drift. Det skal fortsatt sikres mangfold i barnehagesektoren, både gjennom et mangfoldig kommunalt tilbud og ved ikke-kommersielle private aktører.

- D.** Si nei til kommersielle digitale aktører i barnehagen.
- E.** At ved eierskifte skal det søkes om ny godkjenning, og ved overdekning av barnehageplasser skal godkjenning for private barnehager kunne trekkes tilbake.
- F.** At barnehagen skal ha en religionsfri formålsparagraf.

6.2 Barnehager med nok ansatte i gode lokaler

- A.** Styrke bemanningsnormen, med mål om en norm på minst en ansatt per to barn under tre år, og minst en ansatt per fem barn over tre år.
- B.** At bemanningsnormen skal gjelde på gruppenivå, og knyttes opp til barnehagens åpningstid på 9 timer, ved lengre åpningstid skal bemanningen styrkes tilsvarende.
- C.** At barnehagelærernormen skal styrkes slik at en barnehagelærer ikke skal ha ansvaret for mer enn seks barn under tre år og tolv barn over tre år.
- D.** At den veiledende statlige arealnormen for barnas inne- og uteområder må gjøres bindende for alle barnehager.
- E.** Sikre stedlig styrere, med barnehagelærerutdanning eller annen pedagogisk utdanning i alle barnehager.
- F.** Styrke barnehagelærernormen slik at minst halvparten av grunnbemanningen er barnehagelærere.
- G.** Sikre at barnehagebyggene oppfyller lovfesta krav til fysisk arbeidsmiljø og universell utforming. Kommunene sikres midler til dette.

6.3 Barnehager som sikrer trygghet og god utvikling for alle barn

- A.** At barn skal få oppfylt og sikret sin lovfestede rett til spesialpedagogisk tilrettelegging, og oppfølgingen skal utføres av ansatte med spesialpedagogisk kompetanse. Spesialpedagogisk bemanning i barnehagen skal alltid komme i tillegg til ordinær bemanning.
- B.** At barn med særskilte behov må sikres hjelp og støtte. Det må defineres en minimumsnorm for antall stillinger i PPT (pedagogisk-psykologisk tjeneste) sett opp mot antall barn og elever i den enkelte kommune.
- C.** At barnehagene sikres helsemessig trygge og godt vedlikeholdte bygg.
- D.** At det skal tilbys et næringsrikt og sunt måltid per dag i alle barnehager. Måltidet skal tilberedes av ansatte som kommer i tillegg til de som omfattes av bemanningsnormen, fortrinnsvis med matfaglig kompetanse.
- E.** Motarbeide obligatorisk testing og kartlegging av barn i barnehagen.
- F.** At barnehagens ansatte skal gjennom alderstilpasset formidling bidra til at barna utvikler trygghet til egen kropp, kjønnsidentitet og seksualitet, slik at de blir i stand til å sette grenser for egen kropp og respektere andres grenser.

6.4 Trygge og forutsigbare arbeidsforhold for barnehageansatte

- A.** At barnehagelærere må ha avsatt tid til å planlegge og forberede det pedagogiske tilbudet og aktiviteten i barnehagen.
- B.** At barnehageansatte sikres mulighet til etter- og videreutdanning, og tilbud om å ta fagbrev og/eller barnehagelærerutdanning.
- C.** At private barnehager som ikke tilbyr tariffavtaler med minimum samme lønns-, arbeids- og pensjonsvilkår som de offentlige barnehagene ikke skal få offentlig støtte.

Kap. 7: Skole

Det er kampen mot Forskjells-Norge som er Rødts aller viktigste sak - også i skolepolitikken. Barn og unge tilbringer 13 år av sitt liv i skolen. Rødt vil arbeide for å gjøre skolen mest mulig meningsfylt for dem, slik at de kan gå med oppreist hode videre i livet.

I dag er skolen best tilpasset elever med akademisk bakgrunn, samtidig som kunnskapssynet de siste tiårene har blitt mer og mer teoretisk orientert. Resultatet av dette er blant annet dårligere læring, mistriivsel for mange elever og en skole som reproducerer klasseforskjeller.

Det har vært en økt bruk av kartlegging og testing som ensidig måling av «kvalitet» i skolen. I flere områder av landet har testene blitt gjenstand for prestisjefag og konkurranse blant skoledirektører og politikere, som vi ser i bruken av nasjonale prøver. Dette har ført til enda mer teoretisering og undervisning retta inn mot bedre prøveresultater og voksnes prestisje på kort sikt, heller enn det beste for barnas læring på lang sikt.

Økt bruk av testing og kartlegging har hatt konsekvenser for elevene i form av mindre frihet til selv å velge hva en vil lære, og økende psykiske og stressrelaterte vansker.

Skolen skal være en arena for mange ulike læringsformer, og elevene skal lære å bruke ulike verktøy og arbeidsmåter. Digitale hjelpemidler vil passe i noen situasjoner og ikke i andre. Det er viktig at alle arbeidsformer får god plass og at lærernes metodefrihet sikres. Det er viktig med en kritisk tilnærming og en pedagogisk bevisst bruk av digitale hjelpemidler. Barna skal sikres skjermfri tid i løpet av skoledagen. Muligheten til å bruke praktiske og estetiske arbeidsformer må styrkes. Fysisk aktivitet må være en naturlig del av skoledagen og skjermbruk må ikke fortrenge praktisk og fysisk læringsarbeid.

Rødt mener at skolen skal legge like stor vekt på teoretisk og praktisk læring, og at skolen skal være et sted hvor alle kan kjenne seg igjen, delta og utvikle seg.

Rødt vil:

7.1 En mangfoldig skole for alle

- A.** At alle skal få et gratis, godt og likeverdig utdanningstilbud uavhengig av kjønn, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, seksualitet, nasjonalitet, funksjonsevne, foresattes inntekt og hvor i landet de bor.
- B.** At skolen skal ha en religionsfri formålsparagraf, som må avspeiles i undervisningen.
- C.** At alle skoler må settes i stand til å jobbe aktivt for et skolemiljø fritt fra rasisme, diskriminering, forskjellsbehandling, mobbing, seksuell trakassering og overgrep. Barn skal føle seg inkludert, uavhengig av utseende, funksjonsnivå, opphav, livssituasjon, familiesammensetning, seksualitet eller normbrytende uttrykk.
- D.** Ha et næringsrikt måltid per dag i alle skoler og gjeninnføring av frukt og grønt.
- E.** At skolevesenet skal drives av det offentlige, med rom for et mangfold av pedagogiske retninger, reell metodefrihet hvor elevens rettighet til å bli hørt er ivarettatt og del av lærerens metodevalg i undervisningen.
- F.** At alle elever skal ha rett til integrering i skolen med utgangspunkt i sitt eget funksjonsnivå og sine utviklingsbehov. Elever med vedtak om eller behov for tilrettelegging skal få det. Arbeide for at spesialundervisning tilbys umiddelbart ved behov.
- G.** Begrense kommersielle, digitale aktører i skolen der det er mulig.
- H.** At alle skoler skal få mulighet til å bli dysleksivennlige gjennom skolering og oppfølging.

7.2 En skole som tar vare på alle språk

- A.** At nynorskundervisningen må styrkes gjennom positiv forsøksvirksomhet og nynorskklasser der det er grunnlag for det. Lærerutdanningen må sikre gode nynorsklærere. Retten til nynorskklasse skal utvides til å gjelde ut grunnskolen.
- B.** At hørselshemmede skal få mulighet til å lære og utvikle eget tegnspråk og å følge undervisning på tegnspråk. Synshemmede elever skal ha rett til pensumbøker i punktskrift og få mulighet til å lære å lese punktskrift.
At det skal tilrettelegges for at samisk (nord-samisk, lulesamisk, sørsamisk) og kvensk kan være reelt førstespråk gjennom hele grunnopplæringen.
- C.** At flerspråklige skal få mulighet til å utvikle eget morsmål og flerspråklighet gjennom skolegangen. De lovfestede rettighetene til morsmålsopplæring og tospråklig fagstøtte må bli reelle rettigheter i alle kommuner hvor det er praktisk mulig.
- D.** At digitale læremidler må gjøres tilgjengelig på begge målformer. Læringsplattformer og programvare skal alltid ha norsk språk som en mulig innstilling.

7.3 En skole for levende læring, ikke for mekanisk pugging og rangering

- A.** At skolen skal være leksefri, skolearbeidet skal foregå på skolen der elevene kan få hjelp etter behov.
- B.** At kroppsøving og fysiske aktiviteter må ha en viktig plass på skolen hver dag.
- C.** Styrke de praktiske og estetiske fagene i hele grunnskolen. Praktiske valgfag på ungdomstrinnet, praktiske og estetiske fag generelt og programfag på yrkesfaglige utdanningsprogrammer må styrkes.
- D.** Reversere seksårsreformen. Arbeide for at førsteklasse skal være en førskoleklasse hvor læringen primært skal foregå gjennom lek, fysisk utfoldelse og utforskning, eventuelt at første trinn flyttes tilbake til barnehagen
- E.** At de første trinnene på skolen må være mer tilpasset barnas behov for aktivitet og bevegelse. Det må utvikles en lekbasert pedagogikk for de yngste barna. Aktivitet og lek er ikke en motsetning til læring - det er en forutsetning for læring.
- F.** Stanse rangering av elever og skoler. Elevers læring kan ikke vurderes gjennom måling og rangering.
- G.** Avvikle obligatoriske, standardiserte tester. Kunnskap om skolen som system må innhentes gjennom utvalgsprøver og klasseromsforskning.
- H.** Erstatte dagens karaktersystem. Vi trenger vurderingssystemer som bidrar til faglig utvikling hos eleven og dokumentasjonssystemer som tydelig viser hvilke faglige kunnskaper elever har.
- I.** Ha mindre klasser og reduksjon i undervisningstid for kontaktlærere. Fjerne unødvendig dokumentasjon og rapportering, slik at lærerne har mer tid til elevene og til å forberede og gjennomføre undervisningen.
- J.** At skolene tar i bruk flere yrkesgrupper for å gi elevene et godt tilbud, for eksempel spesialpedagoger, miljøterapeuter, barne- og ungdomsarbeidere og helsepersonell.
- K.** At læremidler og undervisningsmateriale gjøres tilgjengelig digitalt, også på nynorsk og nasjonale minoritetsspråk så langt det lar seg gjøre. Dette skal ikke fortrenge bøker og andre ikke-digitale læremidler.
- L.** Styrke skolebibliotekene. Et skolebibliotek er en viktig arena å ha for å gi leseglede.
- M.** At fagorganisering og arbeidslivets rettigheter og plikter må være del av læreplan i samfunnsfag allerede i ungdomsskolen
- N.** Gjennomføre prøveordninger med å redusere antall undervisningstimer i grunnskolen for å undersøke hvordan det påvirker læring og trivsel. Disse prøveordningene må kombineres med gratis SFO.

7.4 Skolefritidsordning (SFO) som et fritidstilbud, ikke ekstra skole

- A.** At SFO skal være et gratis og frivillig tilbud til elever i 1.-4. klasse, og skal gi barna mulighet for lek, utfoldelse og ro.
- B.** Si nei til heldagsskole.
- C.** At daglig leder ved SFO skal ha relevant pedagogisk utdanning og SFO skal ha flere fagutdanna barne- og ungdomsarbeidere.

7.5 En skole som åpner muligheter, ikke lukker dører

- A.** At fraværsreglene i videregående skole ikke skal utformes sånn at utsatte elevgrupper rammes gjennom rigide fraværsgrenser. Nei til fraværsgrense i ungdomsskolen.
- B.** At karakterbasert opptak skal ikke være regelen for opptak til videregående skole. Vi trenger opptakssystemer som bidrar til mangfoldig elevsammensetning på skoler. Nærskoleprinsippet er utgangspunkt i videregående skole, men kan modifiseres ved behov. Elever skrives inn i grunnskolen etter nærskoleprinsippet.
- C.** At retten til videregående opplæring må kunne tas ut hele voksenlivet, og det må utvikles flere veier mellom studiespesialiserende og yrkesfaglige utdanningsprogrammer, og videregående og høyere utdanning.
- D.** Styrke rådgivningstjenesten, og på ungdomsskolen må tjenesten jobbe for å redusere kjønnsforskjellene i utdanningsvalg på videregående skole.
- E.** At det settes i gang forsøk med alternative sluttvurderingsformer, f.eks mappevurdering. Målet er å utvikle eksamen på ungdomsskolen og videregående.
- F.** At gratisprinsippet skal gjelde for hele skolesystemet, og offentlige videregående skoler må tilby undervisning og sluttvurderinger som kan fase ut dagens privatistordning.

7.6 En yrkesfaglig utdanning som gir gode fagarbeidere, ikke økt frafall

- A.** Lovfeste retten til lærlingplass, fagopplæring i bedrift og retten til å fullføre læretiden. Lære kandidatordningen skal gjøres til en formell utdanning og det bør opprettes programmer for alternativ kvalifisering.
- B.** Øke utstyrsstipendet slik at det faktisk dekker utgiftene elevene har, og utstyrsparken ved skolene må være moderne og oppdatert.
- C.** At bedrifter som leverer til det offentlige skal ha lærlinger, både i bedriften og på kontrakter som inngås.
- D.** Gjennomgå reglene for merkeordningen "godkjent lærebedrift" og øke seriøsitetskravene til ordningen.
- E.** Opprette en ordning for "omvendt påbygg", slik at elever som har studiekompetanse kan få yrkesfaglig kompetanse. Lærlingtilskudd må være like høyt for lærlinger som ikke lenger har ungdomsrett.
- F.** Lovfeste lærlingråd.
- G.** At lærlingbevis skal gi rabatter på lik linje som studentbevis.

7.7 En skole der trivsel, helse og elevdemokrati blir ivaretatt

- A.** Et skolemiljø fritt for mobbing er helt grunnleggende, og det må innføres en uavhengig, nasjonal klageinstans i saker som omhandler mobbing, trakassering, rasisme og andre brudd på opplæringslovens §9a.
- B.** At Opplæringslovens §9a skal inkludere saker som omhandler rasisme.
- C.** At opplæring i grensesetting og respekt for andres grenser, herunder seksuell trakassering, skal ha en naturlig plass i skolen.

- D.** Styrke skolehelsetjenesten slik at nasjonale normer oppfylles og helsesykepleier må være tilgjengelig hver dag og kunne henvise til Barne- og ungdomspsykiatrien (BUP). Det skal være lav terskel for helsesykepleier å henvise til BUP slik at BUP kan virke forebyggende.
- E.** At skolen skal gi opplæring i reelt demokrati, blant annet gjennom elevrådet, og elever i videregående skole må få streikerett.
- F.** Opprettholde plikten til elevråd slik den står i Opplæringsloven i dag.

7.8 Trygghet og forutsigbarhet for ansatte og skoleøkonomi

- A.** At arbeidstidsordningene i skolen må ta hensyn til arbeidets egenart, de ansattes arbeidsmiljø og elevenes behov.
- B.** At ansatte har rett til etter- og videreutdanning i alle fag, men endringer av lover og forskrifter når det gjelder lærernes kompetanse skal ikke ha tilbakevirkende kraft.
- C.** Fjerne absolutte karakterkrav i lærerutdanningene for å sikre mer variert kompetanse.
- D.** Avslutte all stykkprisfinansiering av typen "pengene følger eleven".
- E.** Sikre at skolebyggene oppfyller lovfesta krav til fysisk arbeidsmiljø og universell utforming. Kommunene og fylkeskommunene skal sikres midler til dette.
- F.** For å motvirke fraflytting i distriktene i hele landet, er det viktig for Rødt å sikre et desentralisert skoletilbud. Vi vil derfor jobbe for et eget distriktsskole-tilskudd.

Kap. 8: Fagskoler, høyskoler, universitet og forskning

Lik rett til utdanning, fri forskning og autonome utdannings- og forskningsinstitusjoner bidrar til mer demokratiske samfunn og utjevner forskjeller mellom folk. Alle skal ha retten og muligheten til dette gjennom gratis utdanningstilbud, og at det skal finnes tiltak for å sikre mangfold i rekrutteringen. En viktig del av dette arbeidet er å sikre at høyere yrkesfaglig utdanning, fagskolene, blir sikra både tilstrekkelige midler, flere studieplasser og at de blir regnet som en naturlig del av høyere utdanning i Norge.

Kompetanse og grad av tilknytning til arbeidslivet er blant de største kildene til økende forskjeller i Norge. En stor andel av voksenbefolkningen har ikke fullført grunnskole eller videregående opplæring, eller har ukjent utdanning. Innvandrere er overrepresentert i denne gruppen. Dette kan medføre ingen eller svak tilknytning til arbeids- og samfunnsliv. Arbeidslivet er en sentral arena for læring, og alle må sikres muligheten til læring også om man står utenfor eller har svak tilknytning til arbeidslivet. Voksne som har behov for å styrke sine grunnleggende ferdigheter og sitt faglige grunnlag må få et tilbud slik at de kan delta i arbeids- og samfunnslivet.

For Rødt er det viktig med et allsidig utdanningstilbud. De siste årene har vi sett en inflasjon i akademisk utdanning, drevet fram gjennom stykkprisfinansiering av universitet og høyskoler. Antallet studenter er blitt mangedoblet, og denne utdanningsinflasjonen ledsages av nødvendige og urimelige utdanningskrav i mange jobber. Rødt ønsker å snu denne markedsdrevne utviklingen.

Forskning og høyere utdanning skal ikke være butikk. Markedsliberalisme er uforenlig med universitetenes og høyskolenes samfunnsoppdrag. Dagens finansieringssystem fører til hard konkurranse om ressurser til undervisning og forskning, og konkurranse om de antatt beste studentene og forskerne. Kvalitet i forskning og utdanning må sikres gjennom samarbeid, åpenhet og tillit, ikke konkurranse.

Godt utbygd studentvelferd er en forutsetning for at alle, uansett bakgrunn og funksjonsnivå, kan ta høyere utdanning. Dette innebærer at studentene selv skal styre sitt lokale velferdstilbud gjennom studentsamskipnadene, men at det offentlige må ta langt større ansvar for studentvelferden enn det som gjøres i dag.

Høyere utdanning skal være en mulighet for alle og vi har behov for institusjoner og forskere som sprer og søker kunnskap uten hensyn til stat eller marked.

Rødt vil:

8.1 Høyere utdanning tilgjengelig for alle

- A.** Ha fullstipendiering til alle studenter. På veien dit støtter vi kravet om at studiestøtten økes til 2,5 G og at låneandelen reduseres til 40 % av stipendandelen,
- B.** Opprettholde og videreutvikle et desentralisert undervisnings- og utdanningstilbud.
- C.** At staten skal redusere muligheten til å drive rovdrift av profitt på studenter. Dette ved å kjøpe opp aksjeporteføljer i selskap som tilbyr studentretta tenesteformidlere som Akademia og SiO, for å kunne minske kapitaliseringa av utdanning.

8.2 Økt offentlig støtte til utdanning og forskning.

- A.** Gi økte grunnbevilgninger til høyskoler, universiteter og offentlige forskningsinstitusjoner. Grunnbevilgningene skal være på et nivå som lar institusjonene drive egne forskningsprosjekter i tillegg til daglig drift.
- B.** Endre finansieringssystemet slik at universiteter og høyskoler ikke konkurrerer økonomisk.
- C.** At offentlig finansiert forskning er tilgjengelig for alle, og ikke avhengig av abonnementer på tidsskrifter eller kjøp av artikler. Rødt støtter intensjonene i Plan S, et europeisk initiativ for å sikre åpen tilgang til all offentlig finansiert forskning, men mener det er viktig å sikre den akademiske friheten og ansattes rettigheter i overgang til åpen publisering.
- D.** Revurdere Forskningsrådets byråkratiske system for tildeling av forskningsmidler som legger beslag på ressurser som burde brukes på forskning og ikke søknadsprosedyrer
- E.** At prosjektstørrelsen for doktorgradsstudenter og postdoktorer må være av et omfang som lar seg gjennomføre innafor normal arbeidstid i prosjektperioden.
- F.** At forskningsinstituttene som er stiftelser og aksjeselskap bør omgjøres til forvaltningsorgan.
- G.** At stillinger innen både undervisning, forskning og administrative områder i universitet og høyskolene skal være faste, hele stillinger. Andel midlertidige ansettelser i sektoren må reduseres.

8.3 Styrking av fagskolene: sats på høyere yrkesfaglig utdanning

- A.** Ha 100 000 fagskoleplasser i Norge som langsiktig mål, med forpliktende, forutsigbare opptrappingsplaner for flere fagskoleplasser og jevnere fordeling av studieplasser mellom fagskoler og høyskoler/universitet.
- B.** At rådgivere i grunnskole, videregående og karrieresentre får mer kunnskap om fagskolen og mulighetene i fagskolen.
- C.** At studiepoengene i fagskolen blir kobla til det europeiske konverteringssystemet for studiepoeng, ECTS.
- D.** Ha reell kostnadsdekning av fagskoleplasser, og differensierte tilskudd etter utgiftsnivå på linjene.

8.4 En høyere utdanning som er demokratisk styrt og til det beste for samfunnet

- A.** At høyskolenes samfunnsoppdrag som regionale og praksisrettede utdanningsinstitusjoner skal verdsettes og prioriteres høyere.
- B.** At antall universiteter og høyskoler skal være en faglig og politisk avgjørelse. Universitetsstyrer skal ikke ha fullmakter til å legge ned hele utdanninger og/eller studiesteder som er opprettet av Storting og/eller regjering.
- C.** At breddeuniversitetene må få ansvar for å opprettholde små fag.
- D.** At den individuelle forskningsretten avtales.
- E.** At forskningsbasert undervisning skal garanteres gjennom styrking av ansattes rett og mulighet til forskning.
- F.** At motivasjonen som skaper kvalitet og samarbeid sikres gjennom trygge og forutsigbare lønns- og arbeidsvilkår, og ikke gjennom byråkratiske belønningssystemer hvor ansatte konkurrerer om midler på bakgrunn av dokumentert forsknings- og utdanningsaktivitet.
- G.** At offentlig finansiert forskning i størst mulig grad skal publiseres med åpen tilgang (Open Access).
- H.** Forskere skal motiveres til å publisere sine arbeider/resultater i publiseringskanaler med åpen tilgang.
- I.** Det må legges økonomisk til rette for åpent tilgjengelig publisering av offentlig finansiert forskning.
- J.** At alle kliniske studier utført i Norge skal registreres, og metoder og resultater skal rapporteres uavhengig av utfall.
- K.** Demokratisere universiteter og høyskoler. Institusjoner for høyere utdanning skal ha ledelse valgt av ansatte og studenter, der rektor også skal være styreleder.
- L.** Underlegge studentsamskipnadene offentlighetsloven.
- M.** Fjerne absolutte karakterkrav i lærerutdanningene og styrke UH-sektorens skikkethetsvurderingsnemnder for å sikre mer variert kompetanse i lærerutdanningene og lærerprofesjonen.

8.5 Gode studentvelferdsordninger

- A.** Bedre bolig- og barnehage tilbud, og styrke studenters sosiale rettigheter.
- B.** Bedre vilkår for studenter etter fødsel og gi minimum 12 mnd. studiefinansiering for studenter med barn.
- C.** At fylkeskommunene tilbyr studentrabatt uavhengig av alder, studiested og bosted.
- D.** Sikre statstilskudd til minst 5000 nye studentboliger årlig, med økt kostnadsramme og tilskuddsandel.
- E.** Ha et eget tilbud om psykisk helsehjelp for studenter uavhengig av studiested.
- F.** At kommunene fører en aktiv tomtepolitikk og legger til rette for studentsamskipnadens studentboligbygging.
- G.** Sette krav til kvaliteten på studentboliger.

8.6 En solidarisk høyere utdanning

- A.** Øke offentlig støtte til gjensidig student- og lærerutveksling, samt forskningssamarbeid med utviklingsland.
- B.** At Norge avviser forslag i internasjonale avtaler som gjør utdanning til en internasjonal handelsvare.
- C.** At u-landsparagrafene i Statens Lånekasse gjeninnføres og utvides til Øst-Europa.
- D.** Ha gratis norskurs ved alle høyere utdanningsinstitusjoner.

- E.** Jobbe mot innføring av studieavgift.
- F.** Jobbe for akademisk boikott av Israel.

8.7 En høyere utdanning som bygger ned kjønnsforskjeller

- A.** Ha en radikal kjønnskvolter og øremerking av stillinger og utdanningsplasser for kvinner og menn.
- B.** At kunnskap om kjønn, seksualitet, normer og normkritikk må inkluderes og forsterkes på alle fagområder, og særlig i helse- og sosialfagene, de pedagogiske fagene og de juridiske fagene.
- C.** At kvinner og menns ulike posisjon i samfunnet synliggjøres i forskning og undervisning.

8.8. Livslang læring

- A.** At alle sikres muligheten til deltakelse i arbeids- og samfunnsliv gjennom å holde kompetansen sin oppdatert, uavhengig av alder, kjønn, livssituasjon, opprinnelse, bakgrunn og tilknytning til arbeidslivet.
- B.** At flyktninger og innvandrere sikres god norsk- og samfunnskunnskapsopplæring med mål om tilknytning til og deltakelse i arbeids- og samfunnsliv.

Kap. 9: Trygder og NAV

NAV ble opprettet for å drive gjennom den såkalte “arbeidslinja”, en politikk som legger opp til å straffe mottakere av trygd og stønader for å motivere dem til å jobbe. “Arbeidslinja” har hatt brei støtte i norsk politikk, og har fått alvorlige konsekvenser for syke, arbeidsløse og uføre mennesker. Svært mange av dem som er innoim NAV-systemet forteller om grusomme opplevelser i møte med apparatet som er ment til å hjelpe, der mistenkeliggjøring og økonomiske straffetiltak har vært gjennomgangstone. NAV-skandalen er det mest ekstreme eksempelet på mistillitshysteriet i det norske trygdesystemet.

Samtidig gis det av enkelte et inntrykk av at arbeidsføre mennesker selv nærmest kan «velge» trygd eller andre stønader, mens realiteten er at mange med store helseproblemer må slåss i årevis for å få sine rettmessige stønader når arbeidsevnen svikter. For Rødt er det et mål å bygge ut trygdeordningene, ikke bygge dem ned.

Rødt ønsker å bringe tilliten tilbake i trygdesystemet. Vi vil reformere NAV slik at det blir færre skjema og unødvendige kontrollrutiner. Stadig mer av saksbehandlingen er nå tilgjengelig på nett. Det må også være tilgjengelig personlig saksbehandling for de som ønsker dette. Mennesker som mottar trygd og stønader skal behandles med verdighet og respekt av den norske velferdsstaten. Det minste man kan forvente av velferdsstaten er å få møte et menneskelig ansikt, om man ønsker det.

Rødt vil:

9.1. Trygd og NAV

- A.** Kutt i trygder og andre stønader skaper ingen arbeidsplasser. Arbeidsløshet må derfor bekjempes gjennom å skape flere jobber og et mer inkluderende arbeidsliv – samt tilbud om opplæring og kvalifisering der det er nødvendig.
- B.** Forbedre permitterings- og dagpengeordninga for alle ledige med endringer som spesielt kommer de som har hatt lav lønn til gode, blant annet reduserte inngangskriterier, kutte

karensdager, øke dekningsgraden til 80 prosent for inntekt opp til 3G og gjeninnføring av feriepengar for de som har arbeidsledige.

- C.** Opprette målrettede programmer for utdanning på dagpenger, slik at arbeidsledige på visse kriterier kan utdanne seg til yrker samfunnet har behov for uten å miste dagpengene.
- D.** At velferdsstaten må sørge for at de som får alvorlige helsemessige problemer, får leve så gode og økonomisk trygge liv som mulig.
- E.** At det må bli enklere å kombinere uføretrygd, AAP og andre ytelser med utdanning og arbeid.
- F.** Reversere kuttene i arbeidsavklaringspenger (AAP) og utvide AAP-ordningen til fire år. Forlengelse utover fire år skal gis der hensiktsmessig avklaring ikke er ferdig. Avskaff karenperioden for de som har mottatt AAP
- G.** Øke minstesatsen for sosialhjelp til et nivå det er mulig å leve av.
- H.** Gi de ansatte i førstelinja i Nav tid og tillit til å gjøre jobben sin.
- I.** Stoppe nedleggelsen av NAV-kontorer og omgjøre NAV til en institusjon som gir gode og nære tjenester til dem som trenger det. Tilbakeføre vedtaksmyndighet til Navs lokalkontorer.
- J.** Arbeidsrettede tiltak må gi folk kompetanse, arbeidserfaring og betalt arbeid. De skal ikke utnyttes til gratis eller billig arbeidskraft. Styrk VTA-ordningen (Varig tilrettelagt arbeidsliv) og videreutvikle IA-avtalen (Inkluderende arbeidsliv). NAV pålegges å ha gode kontroller som sikrer at tiltaksbedriftenes overskudd kommer attføringstiltakene og deltakerne til gode.
- K.** Forby privat arbeidsformidling. NAV må ha oppgaven med å skaffe folk arbeid og formidle arbeid.
- L.** Fra 1.1.2018 ble det innført ett års karenstid for mottakere av AAP som ikke var ferdig avklart etter makstid. § 11-31 første ledd om karenstid strykes.
- M.** At barnetillegget utbetales i sin helhet i tillegg til uføretrygden.
- N.** Kutte konsulentbruken og bygge opp den interne kompetansen i NAV, blant annet innenfor IKT, oppfølging og tiltak.
- O.** Kutte unødvendige mellomledd og øke gradvis antall tiltak som tilbys direkte av NAV, som sikrer effektive og målrettede tjenester, tilpasset hver enkel bruker.
- P.** Trygdekuttene for arbeidsløse, uføre og syke under må også rettes opp. 1G må gjeninnføres som friinntektsgrense for uføre.
- Q.** Avskaffe systemet med rådgivende overlege («trygdelege») i Nav, og i stedet stole på faglige vurderinger gjort av fastlege eller i spesialisthelsetjenesten.
- R.** Si nei til velferdsprofitører i NAV-systemet.
- S.** Beholde etterlattepensjonen i folketrygden slik den er i dag, eventuelt gjenninføre etterlattepensjonen i folketrygden.
- T.** Fjerne grensa på minst 50% uførhet for AAP og uføretrygd.
- U.** Opprette et uavhengig eksternt klageorgan for NAV-saker.
- V.** Reversere skatteøkningen for uføre fra 2015. Uføretrygd skal skattes på lik linje med pensjon.
- W.** Innstrammingen for unge AAP-mottakere reverseres. Unge under 25 år skal motta AAP på minimum 2G.

9.2 Uføretrygd skal være til å leve av å gi trygghet.

- A.** Uføres pensjon skal være pensjon, ikke stønad. Det er ikke saksbehandlere, men leger, med relevant spesialkompetanse, som etter møte med pasienten skal vurdere uførhet og uføregrad. Øke stønadene fra 66 % til 80 % opp til 3 G av pensjonsgivende inntekt.
- B.** Uførepensjonister skal skattes som pensjonister og uføres alderspensjon skal ikke rammes av levealdersjustering.
- C.** Uføre skal fortsatt få barnetillegg og andre tilleggssytelser uten inntektstak på samlet pensjon og barnetillegg.
- D.** Sentrale NAV-leger må bort. Kun behandlende helsepersonell avgjør saken.
- E.** Unge uføre må gis økning i pensjon slik at de ikke får et liv i fattigdom.

9.3 Fødselspermisjon og barnetrygd

- A.** Ha selvstendig opptjening av foreldrepenger for begge foreldre. Minstesats for foreldrepenger skal være 2,5 G.
- B.** Øke omsorgspermisjon til 4 uker i forbindelse med fødsel, samt lovfeste at den skal være lønna.
- C.** Utvide fødselspermisjonen til 52 uker med full lønn. Mor skal sikres 3 uker før termin og 15 uker etter fødsel. 6 av disse skal være sammenhengende og tas umiddelbart etter fødsel. Medforelder har krav på 15 uker. Resten av permisjonen kan deles mellom mor, den andre forelderen eller annen omsorgsperson.
- D.** Arbeide for at begge foreldre kan ta ut permisjon og foreldrepenger samtidig ved flerlingfødsler.
- E.** At retten til foreldrepenger ved fødsel og adopsjon også skal gjelde for foreldre som mottar ulike trygdeordninger.
- F.** Øke barnetrygda og bevare den som en universell skattefri overføring til alle som har ansvar for å forsørge barn. Barnetrygda skal økes for eldre barn slik at den blir lik for barn i alle aldre.
- G.** Lovfeste at barnetrygden holdes utenfor beregningen av sosialhjelp.
- H.** Utvide makstiden for studielån med ett år per barn.
- I.** Arbeide for å gjøre det lettere for studenter å få barn, blant annet gjennom rett til barnehageplass i nærheten av studieplass, nok romslige studieboliger med plass til barnefamilier osv.
- J.** Arbeide for økning av engangsstønad ved fødsel til 2.5G.
- K.** Øke studiestøtte for både mor og medforelder som får barn i studietiden.
- L.** At medforelder får mulighet til å søke om sin kvote allerede fra fødsel av.

Kap. 10: Pensjon

Rødt mener at folketrygden fortsatt må utgjøre en av grunnpilarene i velferdsstaten. Pensjoner og ytelser skal sikre økonomisk trygghet for alle uavhengig av kjønn, klasse eller helsetilstand. Stortingsflertallet vedtok i 2005 å innføre et nytt pensjonssystem som bryter fullstendig med de prinsippene som var grunnlaget for tenkningen bak folketrygden. Risiko er flyttet fra fellesskapet til det enkelte individ. Alderspensjon fra folketrygden var basert på solidaritet og utjevning. Nå er både den, tjenstepensjonene og avtalefestet pensjon (AFP) endret til en ytelser som kan tas ut uavhengig av om du fortsatt står i full jobb.

Nivået på ytelsene er dramatisk svekket for de som må gå av de første årene etter fylte 62 eller tidligere, mens årlig pensjon for de som kan jobbe lenge, kan bli høyere enn tidligere lønn i full jobb. Spesielt hardt rammes folk med dårlig helse og tunge jobber som i perioder er utenfor arbeidslivet eller må ta ut pensjon tidlig. For disse og mange andre utgjør denne reformen en fattigdomsfelle. Kvinner rammes systematisk hardere enn menn. At opptjening av alderspensjon i folketrygden i framtida skal stanse ved 62 år for uføre (med alleårsregelen), vil redusere mange uføres alderspensjon ned mot minste pensjonsnivå. Ingen tror det framover vil spares mindre til pensjon enn tidligere. Men den kollektive sparingen gjennom folketrygden vil bli redusert kraftig. Samtidig er det lagt til rette for større individuell sparing. Slik fører reformen til økte forskjeller og at en stadig større del av pensjonssystemet blir privatisert. Dette svekker solidaritetsprinsippet i folketrygden ytterligere.

Rødt vil:

10.1 En alderspensjon som gir alle nok til å leve av

- A.** Levealdersjusteringen avvikles. Det er usosialt og uakseptabelt at mange som er utslitt og har få leveår igjen når de blir pensjonister ofte vil få en samlet pensjon godt under 50 % av tidligere inntekt, mens andre med mindre belastende arbeid, god helse og høyere forventet levealder kan få en årlig pensjonsytelse høyere enn tidligere lønn.
- B.** Alle skal tjene opp pensjon i folketrygden til 67 år, også uføre og AFP-pensjonister.
- C.** Pensjonen skal følge lønnsutviklingen i samfunnet, både under opptjening og utbetaling.
- D.** Forhandlingsrett på alderspensjon gjeninnføres.
- E.** Alleårsregelen i folketrygden må erstattes med nye opptjeningsregler som utjevner forskjeller samtidig med at alle sikres en god alderspensjon.

10.2 Alle skal ha en reell mulighet til å gå av med tidlig pensjon ved fylte 62 år

- A.** AFP (avtalefestet pensjon) må endres slik at den primært blir en ytelse som sikrer muligheten til å gå av med en anstendig årlig alderspensjon, som 66 % av tidligere inntekt, uavhengig av avgangsalder.
- B.** Inntektsgrensa for å kunne gå av med AFP må oppheves.
- C.** AFP-ordninga må endres slik at rettighetene beholdes selv om arbeidstaker mister jobben eller blir syk de siste tre år før fylte 62 år.
- D.** Finansieringen av AFP må endres slik at det skal lønne seg for arbeidsgiver å legge forholdene til rette for eldre i arbeidslivet hvis de eldre ønsker det.

10.3 Tjenestepensjonene må styrkes, ikke svekkes

- A.** Obligatorisk tjenestepensjon (OTP) i privat sektor må administreres av partene, ikke overlates til forsikringsselskaper som bare vil ha profitt.
- B.** OTP skal være basert på lik innbetaling og må gi livsvarige utbetalinger.
- C.** OTP må inneholde en forsikring mot uførhet.
- D.** Satsene for OTP må økes og være like for alle inntekter.
- E.** Tjenestepensjon skal opptjenes fra første dag og første krone.

10.4 Folketrygden må forbedres for å gi alle økonomisk trygghet

- A.** Minstepensjonen heves til 2,5 G uten levealdersjustering. (1G er grunnbeløpet i folketrygden og var fra 01.05.2020 101 315 kr.)
- B.** Inntekter opp til 6 G skal ha en pensjonsdekning på minst 2/3 av tidligere lønn ved 40 års opptjening.
- C.** Pensjonspoeng for omsorgsarbeid gis tilbakevirkende kraft til 1967 for alle nye pensjonister.
- D.** Opptjening av pensjonspoeng for all utdanning etter fylte 18 år.
- E.** Fulle folketrygdrettigheter for alle med minst 20 års botid i Norge.
- F.** På sikt skal økt arbeidsgiveravgift og innarbeiding av OTP i folketrygden brukes til å øke folketrygden, slik at tjenestepensjoner blir overflødige.

Del 4 Miljø

Kap. 11: Klima

De menneskeskapte klimaendringene er i stor grad forårsaket av kapitalismens veksttvang og løses ikke individuelt, men i fellesskap. Vi tåler ikke et økonomisk system som krever stadig økt forbruk på en klode med begrensede ressurser. Rapporter fra FNs klimapanel viser at vi må halvere verdens klimagassutslipp innen 2030 for å ha sjanse til å unngå de mest katastrofale klimaendringene. Dette er endringer som rammer de fattigste og mest sårbare landene og menneskene hardest. Det er verken rettferdig eller solidarisk for Norge å ta opp enda mer av verdens karbonbudsjett ettersom den norske staten har tjent seg rik på eksport av olje og gass, samtidig som vi er på verdenstoppen i utslipp per innbygger.

Behovet for å drastisk redusere klimagassutslippene har vært kjent i tiår, likevel har utslippene fortsatt å øke. Den globale økningen siden 1990 er på mer enn 60%, og verdens ledere har manglet vilje til å gjennomføre nødvendige klimatiltak. Den samme manglende viljen til endring ser vi her hjemme, men det er hverken kunnskap eller teknologi som hindrer oss fra å starte en storstilt og rettferdig omstilling fra et fossilt til et fornybart samfunn. Vi står overfor en interessekamp, der sterke økonomiske og politiske krefter står i veien for de store, strukturelle systemendringene og klimaløsningene vi trenger. Regjering etter regjering har forsinket den miljøvennlige og rettferdige utviklingen, og gjort Norge mer oljeavhengig, noe som truer hele samfunnet, både fordi det er sårbart å være avhengig av én industri, men også når andre land reduserer sin import av fossil energi. Samtidig kan arbeiderne, teknologiene og kompetansene i petroleums- og leverandørindustrien gi viktige bidrag i utviklingen av ny miljøvennlig produksjon. Begrepet "Grønn vekst" slik det brukes i dag, er utopisk og misvisende. "Grønn vekst" forutsetter rasering av natur for at kapitalen skal kunne hente ut profit.

Klimakatastrofen kan forhindres. Vi har det som trengs av teknologi og kunnskap. Løsningene på klimaproblemene finnes blant folk og i alle sektorer – både i energi- og industrisektoren, hvordan vi planlegger infrastruktur og samferdsel, og ikke minst ved å bryte med kapitalismens logikk. En rettferdig omstilling innebærer ikke å bytte ut grå kapitalister med grønne, men å endre maktforholdene i samfunnet. Arbeiderne som jobber i fossile næringer sitter inne med mye av den kompetansen vi trenger. De skal ikke betale for omstillingen til en klimavennlig produksjon gjennom arbeidsløshet. De, og arbeidsfolk flest, skal bidra til en planmessig gjennomføring av de strukturelle endringene klimakampen krever, og gjennom det også sikre økt medbestemmelse, eierskap og et bedre samfunn.

Samfunnsmakt basert på folkelig mobilisering og bygging av brede allianser, som involverer fagbevegelsen, miljøbevegelsen, primærnæringene og store deler av samfunnet for øvrig, er avgjørende. Rødt vil arbeide aktivt for å fremme slik folkelig mobilisering og alliansebygging, og bidra til å skape den samfunnsmakt som må til for å vinne klimakampen og bygge et solidarisk og miljøvennlig samfunn.

Rødt vil:

11.1 Klimamål og internasjonalt ansvar

Den globale Parisavtalen legger opp til frivillige forpliktelser fra landene som har underskrevet, og de fleste land er fremdeles langt fra å nå avtalens ambisiøse mål. Dette gir oss stadig dårligere tid for å hindre klimakatastrofe. Norge må ikke bare oppfylle sine forpliktelser etter avtalen, men ta et ekstra ansvar som et av verdens rikeste land med store muligheter til å gjennomføre egen klimapolitikk. Norsk klimafinansiering som støtter utslippskutt, tilpasning, og erstatning for tap og skade i Sør skal gjenspeile Norges rettferdige andel av den globale dugnaden for å oppnå Parisavtalens mål basert på historisk ansvar og økonomisk kapasitet.

- A.** At Norge skal kutte sine utslipp med 70% innen 2030, sammenlignet med 1990-nivå, og være et nullutslippssamfunn innen 2050.
- B.** At det skal utarbeides sektorvise handlingsplaner for utslippskutt fram mot 2030. I planene skal det tas sosiale og distriktpolitiske hensyn.
- C.** I forbindelse med statsbudsjettet skal det lages forpliktende sektorvise klimabudsjetter for kommende år i tråd med klimamålene.
- D.** At kuttene i klimagassutslippene skal tas innenlands, ikke gjennom kvotekjøp, uten at ambisjonene om å bidra med klimafinansiering til utslippskutt i andre land skal kuttes.
- E.** At klimapolitikken skal underlegges politisk og demokratisk kontroll, og forurensningsloven skal brukes aktivt for å pålegge utslippskutt for bedrifter og sektorer.
- F.** Øke bevilgninger til miljø- og klimatiltak i sør gjennom bilaterale og multilaterale kanaler i form av gaver heller enn lån, slik at dette ikke øker gjeldsbyrden i Sør. Fokus skal være å ta igjen etterslepet i klimafinansiering til klimatilpasning, omfatte alle bærekraftsmål og hensyn til naturmangfold og menneskerettigheter.
- G.** Bevare regnskogen i Norge, og gi økonomisk støtte til å bevare tropisk regnskog i sør.
- H.** Stoppebrenering av myr og torvmark og at det skal satses på karbonfangst og lagring i jord.
- I.** At det skal etableres et eget regnskap for utslipp forårsaket i utlandet gjennom varer som importeres til Norge og internasjonale flyreiser, og settes konkrete, tallfestede mål for reduksjon også av disse utslippene i samme takt som øvrige utslipp
- J.** At staten skal kjøpe opp miljøbedrifter som er trua av utflagging eller nedleggelse.
- K.** Ha en statlig satsning på forskning på thoriumkraftverk som en del av framtidens globale klima- og energiløsning.
- L.** At Norges totale klimagassutslipp skal inneholde utslipp fra det norske forsvaret, både utslipp nasjonalt og internasjonalt. Norge krever at dette skal gjelde FNs klimagassutslipp hos alle land. Gjelder også produksjon av våpenutstyr og krigsøvelser.
- M.** At Norge skal lede arbeidet globalt for en internasjonal avtale under Parisavtalen mellom olje- og gassproduserende land for felles kutt i produksjon og salg av petroleum.
- N.** At utslipp fra norske skip i NOR og NIS skal inn i norsk utslippsstatistikk.
- O.** At Norge skal bevare og restaurere områder med tareskog, ålegress og andre viktige leveområder i havet som bidrar til å binde karbon.
- P.** At fritaket i CO₂-avgiften på mineralske produkter for naturgass brukt i veksthusnæringen skal avvikles så raskt som mulig.
- Q.** Innføres en klimaavgift på uttak av torv, slik at utslippene prises på samme nivå som øvrige utslipp av klimagasser.
- R.** At staten skal finansiere alle nødvendige flom- og skredsikringstiltak og sikring mot heving av havnivået som følge av klimaendringene.
- S.** At en sektorovergripende plan for klimatilpasning i Norge skal lages. I tillegg til å sikre naturens egne tilpasningsevner gjennom å verne mer natur, inkludert grønt areal i byene, skal klimatilpasningsplanen rette seg mot det enorme vedlikeholds- og oppgraderingsbehovet i kommunale og fylkeskommunale vann- og avløpsanlegg, bygg (inkludert skoler, barnehager og omsorgsboliger), veier, transport og annen infrastruktur. Planen skal ha konkrete mål som gjør hele Norge bedre rustet mot klimaendringer og

framtidige kriser, og samtidig sysselsetter lokal arbeidskraft og styrke kommunal kunnskap og kompetanse om tilpasning.

11.2 Energieffektivisering

Klimaendringene skyldes utslipp fra bruk av fossile energikilder, samtidig kan ikke løsningen være å bytte til fornybar energi som produseres med store naturinngrep. Vi må først og fremst redusere energiforbruket, fordi den mest miljøvennlige energien er den som ikke brukes. Rødt ønsker en nasjonal satsning på redusert energibehov/-forbruk, energieffektivisering, energisparing og opprustning av eksisterende kraftverk med statlige tilskudd.

- A.** Ha statlige tilskudd på minst 5 milliarder i året med mål om å redusere energiforbruket med 10 TWh i eksisterende bygg innen 2030 og halvere energiforbruket innen 2040.
- B.** Øke Enova-støtten til energieffektivisering, spesielt til tiltak som gjennomføres i private boliger. Øke statlig innsats for at grunnvarme vurderes for alle nye større boligbyggeprosjekter.
- C.** Differensiering av el-avgiften for husholdninger, ved å senke avgiften for basisforbruk og øke avgiften til unødvendig luksusforbruk.
- D.** At Plan- og bygningsloven må stille strenge krav til energibruk i bygg. Passivhus og nullenergihus må være standarden i større byggeprosjekter.
- E.** Avvikle ordninga med at kostnadene til nye og store overføringslinjer belastes alle strømkunder. Disse linjene er kommersielle transportveier beregna for eksport, med relativt store energitap, og er ikke en del av strømforsyningen til folket.
- F.** At staten skal ta en aktiv rolle i effektiviseringen av bygg ikke bare gi ut støtte og tilskudd.
- G.** Før det blir inngått nye kraftavtaler med kraftforedlende industri, må det foreligge en forpliktende plan for energieffektivisering.

11.3 Klimarabatt

Alle skal kunne leve miljøvennlig, uavhengig av hvor man bor eller hvor stor lommeboka er, og det må koste å forurense mye. Derfor foreslår Rødt flere progressive og differensierte avgifter, og flere fellesskapsløsninger, framfor flate avgifter som er like uansett hvor mye du tjener og hvor mye du forbruker. Men en del avgifter er vanskelig å differensiere fordi de omfatter mange ulike varer og tjenester, et slikt eksempel er CO₂-avgiften. Derfor ønsker Rødt å utvikle en tilbakebetalingsordning, eller klimarabatt, der man øker CO₂-avgiften og at denne økningen i sin helhet tilbakebetales etter modell fra KAF (karbonavgift til fordeling) eller "grønn sjekk" i Danmark. En slik klimarabatt vil gjøre at de som bruker mer enn gjennomsnittet går i minus, mens de som bruker mindre går i pluss. Ordningen må bygge på noen viktige prinsipper:

- A.** Den må være progressiv, ved å ha en øvre inntektsgrense for hvem som mottar tilbakebetalingen.
- B.** De som bor og arbeider i distriktene skal få en distriktskompensasjon ved at de mottar et noe høyere månedlig beløp enn resten av befolkningen, for å kompensere for større transportavstander og mindre tilgang til klimavennlige transportalternativ.
- C.** Den må ha barnetillegg som gjenspeiler at familier med barn forbruker mer. Det må jobbes for at slike ordninger blir internasjonale slik at også utslipp knyttet til importerte varer inkluderes.
- D.** Norge skal i de internasjonale klimaforhandlingene/COP-prosessen arbeide for karbonskatt på internasjonal skipsfart og luftfart, der inntektene går inn i FNs grønne klimafond og fordeles av FN til klimatilpasning i fattige land og for utsatte befolkningsgrupper. Karbonskatten kan for eksempel starte på 25 USD/tonn CO₂ og stige med 10 USD/tonn CO₂ i året.

- E.** Norge skal i de internasjonale klimaforhandlingene/COP-prosessen gå inn for et totalforbud mot bruk av «off-sets», en ordning som innebærer at rike land kan finansiere utslippsreduksjoner i fattige land og slik kjøpe seg utslippstillatelser som fritar dem fra å gjøre noe med egne utslipp.

Kap. 12: Natur

Naturens tålegrenser setter rammene for menneskenes eksistens. Vi har allerede overskredet flere av

jordklodens tålegrenser. Naturressurser forbrukes for å oppnå kortsiktig profitt, uten tanke på framtidens

generasjoners livsgrunnlag. Vi har fremdeles tid til å skape et samfunn som tar hensyn til naturen og gir menneskene høy livskvalitet. Men da må bruken av naturressurser styres innenfor rammene av naturens tålegrenser, i stedet for kapitalismens behov for evig og stadig større vekst. Dette innebærer å ta vare på naturmangfoldet og økosystemene, og redusere forurensing og utslipp av miljøgifter og andre skadelige stoffer i naturen.

FNs Naturpanel viser at nedbygging av arealer er den største trusselen mot naturmangfold. I Norge har en markedsstyrt tilnærming uten helhetlig planlegging ført til at naturen har blitt bygget ned og splittet opp bit-for-bit. Dette gjelder bl.a. plassering av datasentre, utbygging av vindkraft i uberørt natur og hytteutbygging. Petroleumsvirksomheten, oppstykinga av havet og havbunnen og ødelegging av fjorder osv. på grunn av industri og fiskeoppdrett er en del av ødelegginga av naturen og naturmangfoldet. Norge må gjøre mer, både hjemme og ute, for å bidra til at verden stanser tapet av natur.

Rødt vil:

12.1 Stanse nedbygging av natur

- A.** Praktisere en føre-var-holdning til alle naturinngrep.
- B.** Sikre at den verdifulle naturen i Norge kartlegges innen 2030, slik at vi kjenner naturmangfoldet og hvilke verdier vi forvalter og vet hvor de viktige naturressursene finnes. Det skal innen 2025 lages nasjonale verneplaner som særlig ivaretar områder som i dag ikke er godt nok vernet, blant annet kulturlandskap, skog og kystområder.
- C.** Det skal settes krav til uavhengig kartlegging av naturmangfold ved større utbyggingsprosjekter og arealbruksendringer. Arealbruksendringer skal kreve fastsatt mål om arealnøytralitet, der kompensierende areal skal ha samme verdi som det som blir nedbygget, særlig ved utbygging av hytter og infrastruktur. Ny hyttebygging skal kun skje innenfor eksisterende områder for fritidsboliger med etablert infrastruktur.
- D.** Sikre at det normalt ikke bygges i naturområder som har dokumentert biologisk eller landskapsmessig ekstraverdi. Dersom det må bygges i et slikt område, må tilsvarende representativt område restaureres andre steder i landet. Oppsplitting av intakte og/eller villmarkspregede naturområder skal stoppes.
- E.** Utvide Naturmangfoldloven til å gjelde hele Norges økonomiske sone (200 nautiske mil), og det skal lages en verneplan for å sikre minst at 30 prosent av maritime økosystemer innen denne sonen er vernet innen 2030.
- F.** Innføre en ny plan for nasjonalparker og andre verneområder som skal sikre et representativt vern av norsk natur. Disse skal tas vare på i tråd med formålet i vernebestemmelsene. Oppretting og forvaltning av verneområder må ikke hindre reindrift og annen tradisjonell samisk naturbruk.
- G.** Sikre at INON (Inngrepsfri natur i Norge) er et viktig kriterium for hvor det ikke skal bygges ut. Vern av INON skal være et mål i seg selv i forvaltningen.

- H.** Verne 10 prosent av den produktive skogen innen 2025. Det skal ikke gis tilskudd til å ta ut biologisk gammel skog, og subsidieordningen til hogst i bratt terreng skal utvikles.
- I.** Bidra til at det vedtas en nasjonal plan for restaurering av natur i tråd med internasjonale forpliktelser, både når det gjelder økosystemer, naturtyper og trekkveier eksempelvis for villrein.
- J.** Tilbakeføre plan- og arealforvaltningen til klima- og miljødepartementet, og at det skal settes av midler til kompetansetiltak for å ta vare på natur i arealplanleggingen.
- K.** Opprette et uavhengig miljøklageorgan i Norge, som i våre naboland, som gir folket og organisasjoner anledning til rettslig og gratis å kontrollere at miljølovgivningen faktisk overholdes slik at rettssikkerheten til naturen styrkes.

12.2. Sikre bærekraftig bruk av havressursene og verne marine økosystemer

- A.** Iskantsonens sørlige grense skal gå der isfrekvensen var 0.5 prosent i april måned 2019.
- B.** Sikre at regelverket som regulerer bruk av havbunnen på Norges kontinentalsokkel tilpasses fremtidens teknikker for mineralutvinning. Enhver beslutning skal ta avgjørende hensyn til å verne artsmangfoldet og at økonomisk gevinst skal tilfalle fellesskapet i Norge.
- C.** Sikre internasjonalt arbeid for, og Norges bidrag i, vern og bærekraftig bruk av biologisk mangfold på havbunnen i det åpne hav. Norge skal være en pådriver for arbeidet i Den internasjonale havbunnsmyndigheten (ISA) og jobbe for enighet om tilleggsavtalen under Havrettskonvensjonen til å omfatte rettferdig og bærekraftig regulering av marine biologiske ressurser, genetisk materiale og digital bruk av dette, som for eksempel medisin og industri.
- D.** Bidra til at Norge jobber aktivt for at utforskning og utvinning av ressursene på havbunnen utenfor nasjonal jurisdiksjon skal forvaltes etter føre vår-prinsippet. Ved utvinning skal dette gjøres på en bærekraftig måte.
- E.** Før det deles ut konsesjoner ha testprosjekt og høste erfaring av disse. Norge skal jobbe for at konsekvensutredninger blir en del av det internasjonale regelverket for havbunnen. Norge skal jobbe for å fremme at utviklingslandene får sin tredje-del av ressursene.
- F.** Norge skal spille en pådriverrolle for internasjonalt bindende regler som reduserer handlingsrommet under flaggstatsjurisdiksjonen for å gjennomføre de samme standardene for norske aktører i området utenfor norsk jurisdiksjon. Norge skal være en pådriver for at International Seabed Authority utvikler strenge miljøstandarder for all aktivitet på havbunnen.

12.3 Bevare artsmangfold og levedyktige bestander

- A.** Bevare artene og deres genetiske mangfold på lang sikt i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder.
- B.** Oppdatere rødlistene for arter og naturtyper hvert 5. år. Det skal gjøres mer for arter når de nærmer seg «kritisk truet». Naturmangfoldlovens bestemmelser om «prioritert art» og «utvalgt naturtype» skal brukes i mye større grad enn i dag.
- C.** Sikre Rovdyr sin plass i de norske økosystemene. Det skal være lav terskel for skadefelling av rovvilt i beiteprioriterte områder, og det skal være høy terskel for uttak i rovviltprioriterte områder.
- D.** Skjerpe regelverk om fremmede organismer og praktisere det strengere., Det skal brukes mer ressurser på å bekjempe fremmede organismer.
- E.** Forvalte villrein utfra reinens egenverdi og som en viktig ressurs for jakt, menneskemat, kulturlandskap, kulturarv og biologisk mangfold.

- F.** Norge skal bidra økonomisk i arbeidet med en ny, global naturavtale under biomangfoldkonvensjonen. Nasjonale bidrag i avtalen bør ikke være frivillige, men forpliktende, og basere seg på føre-var-prinsippet og at forurensere betaler.
- G.** I utmark skal beiting prioriteres for å utnytte de enorme beiteressursene og for å sikre det biologiske mangfoldet av planter

12.3 Forsvar av allemannsretten i strandsonen

Selv om Norge er et land med lang kyststripe, er tilgangen til sjø og strender et knapphetsgode, som ikke forvaltes godt nok. Viktige naturtyper og naturmangfold må ofte vike for utbyggingsinteresser. Folk flest fortrenses i økende grad av rike og velstående. Særlig gjelder dette langs Oslofjorden, og i andre tett befolkede områder. Dette til tross for at allemannsretten historisk har stått sterkt i Norge, og at både byggeforbudet i 100-metersbeltet, ferdselsretten og naturmangfoldet, skal være lovbeskyttet.

De rike og velbemidlede privatisering av strandsonen skjer gjennom oppkjøp av strandeieendommer til flere titalls millioner kroner, men også gjennom at pengemakt brukes til å hyre inn dyr advokathjelp for å få gjennom dispensasjonssøknader, eller for å forhindre at de må fjerne ulovligheter. I flere kommuner er det også avdekket korrupsjonslignende forhold, der de med penger eller «gode» kontakter, har kunnet påvirke beslutningstakere til å handle i strid med loven.

Langs Oslofjorden blir ca. 85 % av dispensasjonssøknadene innvilget. Istedenfor å ville gjøre noe med dette, foreslo Solbergregjeringa (2020) flere lov- og regelendringer som vil føre til enda mer nedbygging av strandsonen over hele landet.

Rødt vil:

- A.** Praktisere likhet for loven i strandsonen. Myndighetene må sørge for at allemannsretten blir respektert. Ulovlig privatisering må anmeldes og straffes hardere.
- B.** Stoppe alle inngrep i strandsonen, som ikke er til klar fordel for allmennheten eller naturmangfoldet. Antall dispensasjoner fra byggeforbudet må drastisk ned, og kommuner må slutte å legge byggegrense nærmere enn 100 meter fra sjøen.
- C.** Stoppe lokalpolitikere i å godkjenner kommune- eller reguleringsplaner som svekker allemannsretten og naturmangfoldet i strandsonen.
- D.** Etablere et stort statlig fond, som gjør det mulig for kommunene å kjøpe opp langt flere strandeieendommer til fordel for allmennheten.
- E.** Ved salg av tidligere forsvarseiendommer må staten sikre forvaltning til beste for allmennheten og for natur- og kulturvernet, og ikke nødvendigvis selge til høystbydende.
- F.** Pålegge kommunene å utarbeide plan for fjerning av alle ulovlige skilt og stengsler, og privatiserende tiltak i strandsonen, og evt. tilføre ressurser som gjør dette mulig. Ingen grunneiere må få sabotere ferdselsretten på sin eiendom gjennom å lage sin egen definisjon av hva som er innmark i strid med lov- og regelverk, og viktige høyesterettsdommer.
- G.** Frata de som bevisst har bygd ulovlig retten til å søke om godkjenning i etterkant. Det skal ikke lønne seg å satse på «tilgivelse framfor tillatelse».
- H.** Boplikt (0-konsesjon) kan være et velegnet virkemiddel for å motvirke at verdifulle arealer i kystkommuner blir «beslaglagt» til sommerhus.
- I.** Håndheve 100 meters byggeforbud langs strand, sjø og vassdrag. I tettbygd strøk skal byggeforbud håndheves minimum 20 meter fra elvers hovedløp og minimum minimum 12 meter fra sideløp, gjeldende også for volumutvidelse av eksisterende bebyggelse.

Kap. 13: Miljøgifter, avfall og forbruk

Siden 1990 har det private forbruket i Norge blitt mer enn fordoblet. Ifølge en studie fra NTNU kommer

mellom 60 og 80 prosent av miljøpåvirkningene på planeten fra husholdningenes forbruk. 20 prosent av alle karbonutslipp fra forbrukerne er direkte utslipp fra folk som kjører biler og varmer opp boligene sine. De resterende 80 prosentene er sekundære virkninger eller miljøeffekter fra produksjon av varer og produkter som vi kjøper. Forbedringene fra ny teknologi nulles ut av økningen i forbruket. Rødt jobber derfor for at det skal være mulig å leve gode liv med et redusert og mer miljøvennlig forbruk. Dette er likevel ikke bare opp til det enkelte individ, og samfunnet som helhet må tilrettelegge for økt gjenbruk, bedre ordninger for reparasjon, og lengre holdbarhet på produkter og stimulere til bruk av produksjonsmateriell som bør være både kortreist og velegnet til gjenbruk.

Miljøgifter og forurensning er en stor utfordring for både miljø og helse. Problemene skyldes både tidligere og nåværende forurensning, og både lokale utslipp og stoffer som transporteres med luft- og havstrømmer. Opphopning av miljøgifter i næringskjedene, marin forurensning, lokal luftforurensning og miljøgifter i varer og produkter er skadelige for naturen og har negative helseeffekter for mennesker. Kunnskapsnivået om omfanget og miljø- og helseeffektene av miljøgifter er heller ikke godt nok.

Rødt vil:

13. 1 Miljøgifter

- A.** Basere lovgivningen på føre var-prinsippet slik at ingen nye kjemikalier tillates eller grenseverdier endres før det er dokumentert at det ikke er skadelig for mennesker eller miljø.
- B.** Unntak fra forbud mot miljøgifter skal gis absolutt sluttdato, som f.eks. bruk av kreosot, for å framtvinge ny, mer miljøvennlig teknologi og produkter.
- C.** Trappe opp støtten til opprydding av miljøgifter i fjorder og havner trappes opp. De som har forårsaket forurensningen skal bidra til opprydding. Eiøre av fiskeoppdrett må ta kostnadene med opprydding av forlatt eller ødelagt utstyr på land og i sjøen.
- D.** Øke innsats for å nå målet om stans i bruk og utslipp av prioriterte miljøgifter innen 2030, og listen over prioriterte miljøgifter skal dobles. All bruk av miljøgifter som står på Miljødirektoratets prioritetsliste skal avgiftsbelegges.
- E.** Innføre globalt forbud mot de farligste miljøgiftene, og styrke miljøgiftsamarbeid og regelverk over landegrensene.
- F.** Sikre at miljølovgivningen håndheves, og at miljøkriminalitet straffes hardere gjennom å stramme inn vilkårene for utslippstillatelse etter forurensningsloven og skjerpe straffereaksjonene for brudd på loven.
- G.** Styrke norsk forskning på miljøgifter og forurensning, inkludert forskning på cocktail-effekten, hormonforstyrrende stoffer, og på miljøvirkningene av mikro- og nanoformer av stoffer.
- H.** Faremerke produkter som inneholder miljøgifter og klassifisere disse som farlig avfall.
- I.** Sikre full åpenhet om hvilke miljøgifter forskjellige produkter inneholder, og om arbeids- og utslippsforhold ved fabrikker som lager de miljøgiftholdige produktene vi importerer.

13.2 Gruvedrift og mineraler

- A.** Øke mineralavgiften og innføre avgift på gruveavgang.

- B.** Sikre at avfall som inneholder miljøgifter håndteres på en forsvarlig måte, og at forurenset grunn blir renset.
- C.** Etablere et mål om null avfall fra nye gruver og et sett med avgifter og regelverk for mineralindustrien som fører til alternativ bruk av overskuddsmasser, for å fjerne behovet for ytre deponi. Restmasser skal prioriteres til produksjons-, bygg- eller anleggsformål fremfor bruk av nye råvarer.
- D.** Innføre nasjonalt forbud mot å dumpe gruveavfall i fjorder, våtmarksområder og vassdrag.
- E.** Stille krav til driftsmåte for gruvedrift for å redusere inngrepene, redusere avfallsmengden og lettere rehabilitering av gruveområdene. Det skal stilles krav til underjordsdrift i stedet for dagbrudd der det er praktisk mulig.

13.3 Forurensning

- A.** Skjerpe regelverket og arbeidet for bedre luftkvalitet, slik at det samsvarer med Folkehelseinstituttets anbefalinger og slik gi trygg luft for alle.
- B.** Lage en handlingsplan for lysforurensning som takler problemene med LED-oppgradering (Kelvin grader, lysstyrke) og jobber for enkle teknologiske løsninger for å redusere mengden kunstig lys som påvirker uterommet.
- C.** Jobbe for en handlingsplan mot støyforurensning, som sikrer reduksjon av støy fra de største støykildene vegtrafikk, jernbane, fly og industri.

13.4 Plast og emballasje

- A.** Innføre et forbud mot unødvendig engangspplast og sørge for at Norge oppnår 70 prosent materialgjenvinning innen 2025.
- B.** Sette høyere mål for reduksjon av plastemballasje og prioritere bruk av andre materialer og ombruksløsninger, f.eks. ved å legge til rette for mer bruk av resirkulert aluminium i innpakking og gjenvaskbar metallemballasje.
- C.** Øke andelen resirkulert materiale, og utvide produsentansvarsordningen for plastemballasje, ved å erstatte dagens flate avgift på flasker og bokser med krav om en gradert miljøavgift som premierer resirkulerte materialer.
- D.** Innføre pant på flere typer emballasje og øke pantesatsen på drikkevareemballasje, og jobbe for et felles nordisk pantesystem.
- E.** Øke refill av flytende varer, fremfor handel av engangsvarer som kommer med ny plast- eller
- F.** pappemballasje hver gang.
- G.** Fase ut bruk av plastholdig granulat på kunstgressbaner og støtte overgangen til mer miljøvennlige alternativer med strengere miljøkrav ved tilskudd til nybygg, drift og rehabilitering av idrettsanlegg.
- H.** Jobbe for å finne gode alternativer til plastdekke på lekeplasser som ivaretar sikkerhet, fremkommelighet og miljøhensyn.

13.5 Avfall

- A.** Utvide produsentansvarsordningen til flere produktkategorier enn ordningene dekker i dag. Øke overføringer fra returselskaper til (inter-)kommunale renovasjonsselskaper, slik

at prisen gjenspeiler reelle kostnader for håndtering av produkter som faller inn under produsentansvarsordningen. Dette medfører at kostnader for håndtering knyttes til forbruk, snarere enn å ramme alle kollektivt.

- B.** Sikre at alle avfallsplasser har politisk godkjente mål for avfallsminimering. Kommunene skal innarbeide avfallsminimering i sine miljøplaner.
- C.** Deponier skal ikke etableres mot lokale ønsker.
- D.** Forby unødvendig import og eksport av avfall. Avfall skal ikke være en lønnsom handelsvare.
- E.** Stanse eksport av avfall til utviklingsland og ta ansvar for eget avfall gjennom gjenvinning i Norge.
- F.** Redusere bruken av deponier for håndtering av farlig avfall må. I stedet må det satses på rensing, gjenvinning, og mindre import av avfall.
- G.** Private selskaper skal ikke profitere på håndtering av farlig avfall. Det skal være et nasjonalt, statlig ansvar å drive nasjonale deponier for farlig avfall. Det må være full åpenhet rundt driften av disse.
- H.** Tilrettelegge for kjemisk plastgjenvinning, til fordel for mekanisk plastgjenvinning, for å hindre akkumulering av miljøgifter i resirkulerte plastmaterialer. I et sirkulært kretsløp er det minst like viktig å fjerne miljøgifter fra kretsløpet som å beholde ressurser i kretsløpet. Det er derfor avgjørende at man ikke bruker mekanisk gjenvunnet plast, med akkumulerte miljøgifter, i nye plastprodukter.

13.6 Mer miljøvennlig og redusert forbruk

- A.** Doble garantitider og reklamasjonsfrist på varene vi kjøper slik at produsentene presses til å lage varer med økt levetid og kvalitet og som kan repareres.
- B.** Forby produkter med planlagt foreldelse.
- C.** Produsentene skal informere tydelig om produkters miljøavtrykk, inkludert forventet levetid og tydelig informasjon om forbrukernes rettigheter knyttet til reklamasjon og reparasjon.
- D.** Innføre momsfritak på reparasjoner og utleie av klær, sko, tur- og sportsutstyr, møbler, verktøy og elektronikk. avgiftssystemet bør brukes til å fremme gjenbruk/opsirkulering.
- E.** Innføre flere panteordninger på produkter med betydelig miljøbelastning i produksjonen eller avfallshåndteringen.
- F.** Bidra til at vi reparerer mer og kaster mindre gjennom å gi støtte til kursing i enkelte reparasjoner og vedlikehold, samt innføre momsfritak.
- G.** Opprette flere offentlige delingstjenester for ulike verktøy, redskaper og andre produkter, og støtte lokale og private ordninger for deling og gjenbruk av ting gjennom eksempelvis momsfritak eller direkte støtteordninger.
- H.** Jobbe for at det stilles krav til at alle kommuner, som del av den lovpålagte
- I.** Styrke fagutdanningen innen reparasjoner, rehabilitering og gjenbruk innen alle yrkesfag.husholdningsrenovasjonen, legger til rette for reparasjon, ombruk og gjenvinning.
- J.** Uadressert reklame skal bare kunne sendes til dem som aktivt samtykker gjennom en «ja takk»-ordning.
- K.** Bruke offentlige innkjøp strategisk for å fremme bærekraftig produksjon og forbruk, og sikre at miljø skal veie tyngre enn pris i offentlige innkjøp.
- L.** Innføre høyere avgift på luksusforbruk, ved å differensiere flere miljøavgifter mellom moderat grunnnivå og unødvendig luksusforbruk.
- M.** Innføre obligatorisk registrering av alle fritidsbåter i Norge innen 2022.

13.7 Farlig uorganisk avfall

Norges største deponi for uorganisk avfall på Langøya utenfor Holmestrand, er i ferd med å fylles opp. Det pågår et arbeid med å finne ny lokalisering for et nasjonalt deponi. Rødt mener det er viktig at Norge tenker både langsiktige, varige muligheter og kortsiktige løsninger i denne saken.

Langøya driftes i dag av Norsk Avfallshåndtering (NOAH). NOAH tjener store penger på å deponere avfall fra Norge, og importerer også store mengder avfall fra andre land. Rødt mener fremtidens avfallshåndtering ikke skal bestemmes av hva som er mest lønnsomt for et kommersielt selskap. Avfallshåndtering skal legges til rette for behovene for norske industriarbeidsplasser, langsiktig miljøforvaltning, reduserte klimagassutslipp og et styrka distriktsnorge. Rødt går inn for offentlig eierskap av framtidig deponidrift og storstilt satsning på gjenvinning med offentlig støtte.

Rødt mener offentlig drift av deponi må gjøres med full åpenhet og innsyn i metoder for behandling av avfall, hva som resirkuleres og hva som deponeres. Norge må oppfylle forpliktelsene i Baselkonvensjonen for å minimere transport av farlig avfall, og sier at farlig avfall skal behandles så nært avfallskilden som er teknologisk mulig. En konsekvens av dette må være full stans i unødvendig import av andre lands avfall.

For å legge til rette for framtidens industriarbeidsplasser mener Rødt det må stilles strengere krav til rensing sammen med statlige støtteordninger for utvikling og etablering av renere og mer effektiv renseteknologi.

Rødt mener at staten må tilrettelegge for og bidra til å finansiere regional avfallsteknologi for norske industriarbeidsplasser. For eksempel, er hjørnesteinsbedriften Kronos Titan i Fredrikstad avhengig av håndtering av tynnsyre som avfallsprodukt fra sin produksjon. Det finnes tekniske løsninger for inndampning (og rensing) av tynnsyre, men løsningene er i dag dyre og energikrevende.

I Sverige bygges det i disse dager renseanlegg for flyveaske. Det samme kan Norge få til. Fram til Norge har dette på plass, må det åpnes for et samarbeid mellom land.

Den politiske prosessen med å etablere et nytt nasjonalt deponi viser med all tydelighet at kommersielle interesser har vært viktigere enn miljø, eksisterende arbeidsplasser og lokalsamfunn. I Dalen gruver i Brevik, Telemark, har et unisont lokalsamfunn gått mot deponiplanene. Et eventuelt deponi der vil bety kroken på døra for dagens gruvedrift og viktige arbeidsplasser. På Raudsand i Molde kommune, Møre og Romsdal, er det planlagt en deponidrift som innebærer risiko knyttet til transport, forurensing av fjordsystemet og grunnvann. Rødt går mot begge disse lokaliseringene.

Nye løsninger for sirkulering og deponering av farlig uorganisk avfall må plasseres der det påvirker naturen og miljøet rundt i så liten grad som mulig. Rødt mener at en god løsning er så se på flere ulike lokaliseringer og et tett samarbeid med våre naboland for å sikre mest mulig gjenvinning av avfall. Et steg i riktig retning vil være å konsekvensutrede relevante områder for deponivirksomhet. Det er en absolutt forutsetning at et nasjonalt deponi følges opp med storstilt investering i vei og infrastruktur, som er på plass før et deponi tas i bruk. Bare slik kan man sikre trygg transport av farlig uorganisk avfall.

Rødt vil ha en storstilt statlig finansiert forskning på og investering i teknologiske løsninger for avfallsreduksjon, resirkulering og minimering av behov for avfallsdeponi.

Dette er en avfallspolitikk for framtidens miljø, lokalsamfunn, verdiskaping og arbeidsplasser.

Kap. 14: Samferdsel og kollektivtransport

Det er ingen tvil om at vi allerede nå må endre hvordan og hvor mye vi reiser og hvordan vi transporterer varer og tjenester. Muligheten for bevegelse over avstand kan ikke avhenge av hverken geografi eller økonomisk situasjon, men være en lik mulighet for alle mennesker innenfor planetens tålegrenser. Transportsektoren må organiseres på en mest mulig miljøvennlig og sikker måte.

Offentlige, kollektive transporttjenester bør tilbys folk på lik linje med andre tjenester. Et godt kollektivtrafikknett gjør behovet for privatbiler mindre, slik at målet om ingen nysalg av fossilbiler innen 2025 nås og utslipp reduseres. Dette gir bedre folkehelse gjennom bedret trafiksikkerhet, redusert lokal luftforurensing og tilrettelegging for økt mosjon som del av transportsystemet. Et samfunn med lavere utslipp av klimagasser og som stanse tap av naturmangfold og matjord har ikke nytte av mer motorveier, større flyplasser og andre investeringer som øker trafikken. Midlene vi i dag bruker på dette kan føres over til kollektivtrafikk, vedlikehold av eksisterende veinett og elektrifisering av ferger. Vi må bygge høyhastighetsjernbane framfor veiutvidelser, satse på sykkelfelt og gi buss, trikk og bane forrang i byene. Dette må skje parallelt med å tilrettelegge for et desentralisert arbeids- og tjenestetilbud. Flytrafikken mellom byene i sør-Norge må reduseres kraftig, ved et bedre togtilbud, mens kortbanenettet i nordlige distrikt må opprettholdes som en sentral del av infrastrukturen.

Rødt går mot utvidelse av veikapasitet i byområdene. Planlagte motorveiprosjekter i byområdene må skrinlegges. Vi må heller satse på rassikring og trygge veier i hele landet. Trafiksikkerhet og fremkommelighet skal ikke være forbeholdt by og tettsteder. I byene ønsker vi omgjøring av bilkjørefelt på eksisterende flerfeltsveger til bussfelt og eventuelt felt øremerket godstransport. Rødt mener dessuten at parkeringsarealet i byene må reduseres – en stor del av det bør omgjøres til grøntområder og boligtomter.

Rødt vil:

14.1 Et samferdselssystem for miljø og sikkerhet.

- A.** Sikre at Nasjonal transportplanfortsetter å være et verktøy for en samordnet planlegging av norsk transportinfrastruktur, med mål om å kraftig redusere den totale miljøbelastningen fra transportsektoren og samtidig bidra til økt sikkerhet.
- B.** Ikke bygge kapasitetsøkende motorveier. Trafiksikkerhet skal ivaretas gjennom oppgradering av eksisterende veinett, gul midtstripe, vegskulder, ras- og flomsikring og 2- og 3-feltsveier med midtdeler.
- C.** I hovedsak ikke tillate høyere fartsgrense enn 90 km/t.
- D.** Si nei til fergefri E39, inkludert prosjekter som Rogfast og Hordfast
- E.** Si nei til ferjefri E-39 fra Stavanger til Trondheim. Veg (E 16) og bane mellom Arna og Voss og rassikring må ha førsteprioritet.
- F.** Si nei til motorvei gjennom Lågendeltaet verneområde, som i dag har lovens strengeste vernebestemmelser.
- G.** Skifte navn på byvekstavtaler tilbake til bymiljøavtaler, der et bedret bymiljø og ikke ytterligere vekst konkretiseres som hovedmålet med avtalene. Rødt vil at staten skal ta en større del av finansieringsansvaret i fordelingsnøkkelen for byvekstavtalene. Kollektivtrafikk, gang- og sykkelveier må få økt prioritet i avtalene.
- H.** Etter modell fra byvekstavtalene, etablere og fremforhandle egne bygdevekstavtaler mellom staten og distriktskommuner. Bygdevekstavtalene skal være lokalt forankret og staten sine årlige bidrag skal komme gjennom statsbudsjettet. Bygdevekstavtalene skal ha som mål å oppnå nullvekst i persontrafikken, gjøre det mer attraktivt med gang- sykkel og kollektivtransport samt å svare på lokale utfordringer.

14.2 Jernbane og sjø fremfor vei og luft

- A.** Sikre et bedre hurtigbåtilbud på strekninger langs kysten
- B.** Innføre gratis fergetransport for alle og ytterligere redusere priser på båt for de som pendler til arbeid, utdanning eller offentlig velferdstilbud.
- C.** Satse på mer gods på bane og sjø. Dette krever et nærmere samarbeid med Sverige om lavere transportpriser på jernbanen, lengre godstog, og tiltak mot sosial dumping både på terminalene og i transportbransjen. Havneinfrastrukturen skal også utvikles slik at mer av godstrafikken kan tas sjøveien. Samlastingsterminaler som kan håndtere gods fra sjø og direkte over på bane skal prioriteres. Et minstemål må være 30 % overføring av godset på veg over 300 km innen 2029.
- D.** Elektrifisering av fergeflåten og hurtigbåter og samtidig stimulere til elektrifisering av privat skipsfart.
Styrket statlig engasjement i FOU innen ny, fornybar energi som drivstoff for skipstransport. Staten må ta et økonomisk medansvar for opprettelse av ladestasjoner ved landets havner
- E.** Avslutte anbud på person- og godstrafikk på jernbane., og reversere privatiseringen av jernbanen
- F.** Øke veiavgiften for tungtransport, der jernbane er eit alternativ./ Øke veiavgiften for tungtransport der det finnes transportalternativer
- G.** Hindre bygging av rullebane nr. 3 på Gardermoen og utvidelser av andre store flyplasser.
- H.** Reduksjon av flytrafikk mellom de største byene i Sør-Norge gjennom flere togavganger, dobbeltspor og bygging av høyhastighetsbaner. Det skal innføres en progressiv avgift på flybilletter mellom de største byene i Sør-Norge.
- I.** Tilbakeføre Avinor til å være en statlig etat der utbygginger vedtas i Stortinget og finansieres over statsbudsjettet. Kapasitetsutvidelse av flyplasser skal være unntaksløsninger. Andre transportformer, særlig skinnegående transport, skal prioriteres. Unntaket er de nordligste fylkene der flytrafikk er en del av den lokale infrastrukturen. Avinor skal ikke ha et mål om vekst i trafikken, men om redusert flytrafikk mellom de store byene.
- J.** Gjennomføre nødvendig forlengelse av rullebaner på kortbanenettet .
- K.** Styrke kortbanenettet i nord med flere avganger og flere FOT-ruter, og ha et .
Pprøveprosjekt med el-fly i nord når det blir teknologisk mulig.
- L.** Mot gjenåpning av Moss lufthavn Rygge som sivil flyplass
- M.** Avvikle taxfreeordningen.Fram til dette skjer bør Vinmonopolet overta driften..
- N.** Primært innføre et forbud mot privatfly, sekundært høyere avgiftsbeleggelse på disse.

14.3 Kollektivtransport

- A.** Ha et prøveprosjekt med mål om gratis kollektivtransport over hele landet for alle. I større byer skal gratis kollektivtrafikk kombineres med restriksjoner for biltrafikken.
- B.** Satse mer på skinnegående transport. Dette inkluderer Bybanen i Bergen. Rødt jobber for at Bybanens byggetrinn 5 skal bli en del av Nasjonal transportplan, og at prosjektet skal fullfinansieres av staten – ikke ved hjelp av uforutsigbare bompengavgifter.
- C.** Gi fullt skattefradrag for arbeidsreiser med kollektivtrafikk, inkludert båt- og fergetrafikk.
m. Innføre reisefradrag på skatten fra første kilometer for personer som kjører kollektivt til jobb
- D.** Umiddelbart innføre gratis månedskort til ungdom og studenter (uten aldersgrense), minstepensjonister og uføre, som gir rett til ubegrenset antall reiser med all kollektivtransport.

- E.** Flere ordninger der taxier kjører som kollektivtransport på faste, forhåndsbestilte ruter til lokal kollektivtransportpris.
- F.** Kollektivtransport skal sikres hele året uavhengig av skoleruter.
- G.** Avslutte anbudspolitikken for kollektivtransporten. Det offentlige skal eie og drifte kollektivtransporten.

14. 4 Trafikkregulerende tiltak og sykkel

- A.** Innfør Trafikkregulerende tiltak som ikke er mulig for de rike å kjøpe seg forbi, som omgjøring av bil-kjørefelt på eksisterende flerfeltsveger i storbyområdene til bussfelt og eventuelt felt øremerket for godstransport, reduksjon av parkeringsarealet i byene.
- B.** Innføre Een trafikkregulerende avgift på persontrafikk i de større byene, som tar høyde for økonomisk ståsted hos den enkelte. Dette forutsetter styrking av kollektivtilbudet i de aktuelle områdene.
- C.** Dersom ulike modeller for bompenger og veipricing tas i bruk vil Rødt arbeide for å inkludere rabatter basert på inntekt og geografi, samt verdi av last på større biler.
- D.** Det skal etableres sammenhengende sykkelveinett i alle byer og tettsteder, og mellom tettsteder nært nok hverandre til at sykkel er et realistisk alternativ. Trafikkgruppene skal separeres så langt det er mulig, og nye sykkelveinett skal ivareta opplevd trygghet, fremkommelighet og bidra til å redusere sykkelulykker
- E.** Flere bysykkelordninger.
- F.** Jobbe for nasjonale retningslinjer som gir kommunene mulighet til å regulere utleien av elektriske sparkesykler og lignende fremkomstmiddel.

14.5 Miljøvennlig drivstoff.

- A.** Ta i bruk drivstoff som er mer klimavennlig, slik som biometangass, hydrogen og elektrisitet, på all offentlig transport der det er mulig.
- B.** Differensiere avgiftene på drivstoff , slik at drivstoff i distriktene er billigere enn i de store byene.
- C.** Bygge ut god kapasitet av hurtigladere for elbil i alle kommunesenter.
- D.** Innføre et makstak for elbilsubsidier, slik at andelen av kjøpesummen over dette nivået blir ilagt de samme avgiftene som andre biler.
- E.** Større satsing på hydrogen som drivstoff.

14.6 Veinettet skal være et nasjonalt ansvar.

- A.** Utbygging av fylkesveier, riksveier og stamveier skal ikke finansieres av bompenger.
- B.** Gjenreise Statens vegvesen som en samlet etat med ansvar både for bygging av infrastruktur og vedlikehold. Nye veier AS skal avvikles.
- C.** Prioritere utbedring av farlige veistrekninger og ulykkespunkter , med midtdelere der det er hensiktsmessig og rassikring på utsatte steder.
- D.** Utvide de smaleste fylkes- og riksveiene slik at de blir minimum 6 meter brede, og kan merkes med gul midtstripe.
- E.** All infrastruktur skal bygges, driftes og vedlikeholdes av det offentlige.
- F.** Når statlige veier reklassifiseres til fylkesveier skal det følge med økte overføringer tilsvarende driftsutgiftene med å vedlikeholde veiene. Den samme overføringen skal kommunene få når fylkesveier reklassifiseres til kommunale veier.
- G.** Innføre forbud mot kabotasje.

14.7 En jernbane rustet for fremtiden

- A.** Bygge høyhastighetsjernbane med dobbeltspor til bruk for økt regional og

langdistansetransport for personer og gods, med eksplisitt mål om å redusere trafikk på vei og med fly.

- B.** Antall sovevogner skal økes betraktelig, og det skal skaffes flere togsett for langdistansetrafikken, slik at det blir avganger hver annen time mellom Oslo og Stavanger, Bergen og Trondheim.
- C.** Sikre at jernbaneutbygging skjer gjennom offentlig prosjektfinansiering for å sikre hurtig utbygging.
- D.** Utvide Jernbanenettet til hele landet og koble det sammen med svenske og finske linjer. Ofotbanen er landets tyngst trafikkerte jernbane, og har for liten kapasitet. Det skal bygges dobbeltspor på Ofotbanen. Det skal også innføres et samarbeid med Sverige og Danmark for å koble norsk høyhastighetsjernbane til kontinentet og ha tilbud om nattog til Tyskland fra Oslo. Systemet for billettsalg for slike tog skal gjøres enklere gjennom samarbeid mellom land.
- E.** Satse på Elektrifisering av jernbanen, flere dobbeltspor og flere lange krysningsspor på enkeltsporet jernbane. Oppgradering av Nordlandsbanen skal prioriteres med utbygging nord for Fauske, og forlengelse til Nord-Norgebanen. Utbyggingen skal ta hensyn til reindrift og naturmangfold./ d) Satse på Elektrifisering av jernbanen og flere dobbeltspor. Oppgradering av Nordlandsbanen skal prioriteres. Utbygging av Nord-Norgebanen fra Fauske til Harstad og Tromsø skal inn i nasjonal transportplan, og igangsettes i løpet av perioden. For å volde minst mulig skade skal hensyn til reindrift og naturmangfold prioriteres ved valg av trasé og bygge
- F.** Prøveprosjekt med hydrogendrevne lokomotiv som alternativ til elektrifisering av Nordlandsbanen.
- G.** Oppgradere alle eksisterende baner med flere krysningsspor, flere parallelle spor og mer effektive terminaler.
- H.** Fullføre utbyggingen av fjernstyring på stambanenettet.
- I.** Opprettholde eksisterende jernbanelinjer med ulik traséer det er et stort gods- eller passasjergrunnlag, også etter at høyhastighetsbaner er bygd.
- J.** Ta inn vedlikeholdsetterslepet på eksisterende banenett så fort det er teknisk mulig.
- K.** Bringe i stand eksisterende banenett til å stå mot økt ekstremvær i fremtida.
- L.** Renasjonalisere jernbanen i Norge og gjenreise den som en samlet etat med ansvar for både infrastruktur, transport, vedlikehold og renhold.
- M.** Veto mot EUs Jernbanepakke 4 og reversering dersom den vedtas.
- N.** Skifte navn på Vy til NSB, og samle en rekke av de selskapene som i dag driver jernbanen under én paraply.
- O.** Slå sammen Flytoget og NSB (Vy)
- P.** Forlenge Gjøvikbanen til Moelv med bru. Binde Gjøvikbanen og Dovrebanen sammen.
- Q.** Bygge Lyntog Oslo – Bergen / Stavanger over Haukeli

14.8 Universell og forutsigbar transport

- A.** Lovfesta krav om generell tilgjengelighet/universell utforming skal innfris raskt i all kollektivtransport, på hele reiseruten og i alle ledd den reisende forholder seg til både fysisk og digitalt.
- B.** De reisende skal ved forsinkelse og innstillinger har rett til å bytte til neste avgang uansett operatør, så sant det er plass.

14.9 Cruiseskipnæringen

- A.** Innføre konsesjonsordning for cruiseanløp med mål om å redusere trafikken kraftig. Konsesjon auksjoneres ut til høystbydende. For å delta i auksjonen stilles det strenge klima- og miljøkrav, slik som krav om landstrøm ved anløp.
- B.** Gi kommunene større handlingsrom til å si nei til cruiseanløp.
- C.** Stille krav om nullutslipp fra cruisenæringen innen 2025.

- D.** Stille ufravikelige krav for konsesjonen at Hurtigruten skal ha anløp i alle tradisjonelle havner for frakt og som kollektivtilbud langs kysten.
- E.** Nasjonalisere Hurtigruta når dagens avtale går ut i 2030.
- F.** Sikre at cruiseturisme langs norskekysten ikke skal subsidieres av offentlige midler.
- G.** Gjenreise Hurtigruta som kollektiv- og godstilbud for innbyggere langs kysten fra Bergen til Kirkenes.

Kap. 15: Dyreververn

Slik som både mennesker og natur blir negativt påvirket av kapitalismen, er dyr også ofte offer for det

evige jaget etter profitt. Naturlige habitater forsvinner fordi naturen bygges ned, og industrier der dyrehold er sentralt blir presset til å velge profitt fremfor god dyrevelferd. Dette skaper unødvendige lidelser for dyrene og stadig flere arter står i fare for å bli utrydningstruet. Synet på at dyr utelukkende skal ha en underholdnings- eller nytteverdi fører også til manglende dyrevelferd for familiedyr. For å løse disse problemene trenger vi et lovverk som sikrer dyrenes rettsvern og slår hardere ned på dyremishandling. Hvordan vi forvalter naturen og hvordan vi organiserer landbruk og fiskeri er også sentralt for å skape et samfunn uten unødvendig lidelse for dyrene.

Rødt vil:

- A.** Flytte veterinærvesenet og ansvaret for dyrevelferdsloven fra Mattilsynet under Landbruks- og matdepartementet til et nytt Statens dyreververn under Klima- og miljødepartementet.
- B.** Innføre forbud mot ville dyr i sirkus.
- C.** Sikre dyrepoliti i alle politidistrikt og øke bevilgning til disse, samt heve strafferammen for dyremishandling til 5 år.
- D.** Innføre obligatorisk ID-merking av familiedyr.
- E.** Innføre forbud mot all handel med ville dyr.
- F.** Modernisere avl og tilsyn med avl av familiedyr, slik at dette foregår ved bruk av databaser, og sikrer at dyr det avles på er med god funksjon og helse. Regelmessig avl av familiedyr skal kun foretas av oppdrettere som har gjennomgått et utdanningsprogram i avl, funksjon og helse.
- G.** Få på plass retningslinjer for hvem som har ansvar for hjemløse familiedyr, slik at disses rettsvern ivaretas i henhold til dyrevelferdsloven.
- H.** Begrense og fase ut bruk av forsøksdyr til annet enn medisinsk forskning, ved bl.a. å styrke utviklingen av alternativ til dyreforsøk og øremerke finansiering til dyrefri forskning og produkttesting. Så lenge det ikke finnes fullgode alternativer til dyreforsøk, kreves strengere rapportering for å kunne gjennomføre slike forsøk.
- I.** Forby hold av eksotiske dyr som familiedyr.
- J.** Opprettholde forbud mot pelsdyroppdrett, sikre kompensasjon og nødvendige omstillingsmidler i en overgangsfase for oppdrettere som har avvirket produksjon, og innføre importforbud for pelsprodukter.
- K.** Forby import og salg av dyreprodukter som er produsert ved metoder som er forbudt i Norge.
- L.** Yngletidsfredning må være absolutt, og hverken hijakt eller buejakt skal tillates.
- m.** Utrede ordning for subsidiering av kastrering/sterilisering av katter.

Del 5 industri og ressursforvaltning

Kap. 16: Industri

All verdiskaping er viktig for samfunnet, men industrien er i en særstilling fordi den produserer varer vi kan eksportere, utvikler ny teknologi og gjør det mulig å nyttiggjøre naturressursene. Uten varig høy sysselsetting, et høyproduktivt arbeidsliv og flere verdensledende industrinæringer, ville det økonomiske grunnlaget for en solid velferdsstat i Norge se ganske annerledes ut. Derfor er det viktig for Rødt at Norge skal være en industrinasjon, og vi mener industripolitikken må bli viktig del av klima- og miljøpolitikken. Sammen sikrer dette vårt livsgrunnlag – noe å leve av, og en klode å leve på.

I Norge må en slik produksjon i stor grad basere seg på naturgitte og menneskeskapte nasjonale fortrinn. Vi har en lang kystlinje, tilgang på råstoffer, råvarer og kraft.

Vi har også en godt organisert arbeiderklasse med verdensledende industriell kompetanse. Slik har det blitt som en konsekvens av generasjoner med arbeiderkamp. En aktiv statlig industripolitikk gir unike muligheter til å ivareta og forsterke dette. Rødt vil støtte alle klubber og

fagforeninger som vil redusere kapitalens makt over arbeidshverdagen. Produksjonen kan gjøres mer demokratisk i alle ledd.

Norge har de siste tiårene lagt til rette for en ekstremt sterk satsing på raskt uttak av olje og gass. Profittmulighetene innenfor denne næringen har trukket både kapital og kompetanse til olje- og gassindustrien og i betydelig grad svekket annen industri og næringsliv. Som en konsekvens av dette har vi fått et økende handelsunderskudd fra aktivitet på fastlandet. Likevel har Norge gjennom vårt betydelige oljedrevne overskudd også bidratt til mange andre lands handelsunderskudd.

Vi må forlate den «næringsnøytrale» konsensusen, og gjøre industripolitikk om til politikk igjen. Vi må

bruke det statlige eierskapet og konsesjonspolitikken aktivt for å sikre verdiskaping og økt videreforedling med utgangspunkt i den eksisterende industrien. Råvarene som allerede høstes og utvinnes må brukes til industribygging her hjemme og ikke sendes uforedlet ut av landet.

For å få til dette må noe av rikdommen fra oljevirkksomheten tas i bruk. Formålet med oljefondet er å

forvalte formuen for framtidige generasjoner. Finansformue på bok har lite å si om femti eller hundre år hvis industrien samtidig er nedbygd, arbeidsplassene forsvunnet og klimaet har kollapset. Rødt mener vi må bruke deler av oljefondet på investeringer her hjemme, i industribygging og klimavennlig infrastruktur som jernbane og havner.

Rødt vil:

16.1 Aktiv industripolitikk

- A.** Opprette et eget industridepartement med ansvar for arbeidet med å gjenreise Norge som en mangfoldig industrinasjon. En forutsetning for en vellykket industrisatsing er en nasjonal industripolitikk med konsesjonslover, differensiert arbeidsgiveravgift og andre støtteordninger til industri i distriktene. Norges tilknytning til EØS står i veien for dette. EU/EØS forbyr statlig støtte til industrien og vil dermed at markedet skal styre. Vi må forlate den "næringsnøytrale" EU-politikken og trosse ESA
- B.** Øke fastlandsindustriens andel av bruttonasjonalprodukt til ti prosent, og skape minst 100.000 nye industriarbeidsplasser i klimavennlige næringer innen 2025.
- C.** Opprette et nasjonalt industrifond, hvor enn andel av oljefondet settes av til å gjøre strategiske investeringer i hjemlig industriproduksjon, med formål om å sikre teknologisk utvikling, økt eksport av varer, flere industriarbeidsplasser, økt verdiskaping og mer videreforedling i Norge.
- D.** At nytt og eksisterende statlig eierskap skal brukes aktivt for å beholde og videreutvikle industriproduksjon i Norge, øke graden av videreforedling og gjenvinning, og sikre lengre verdikjeder i norsk industri.
- E.** Gjennomføre en sterkere ervervs- og konsesjonslovgivning for å beskytte norsk industri mot utenlandske oppkjøp. Rødt støtter andre land i deres arbeid for det samme.
- F.** Stoppe utflagging av lønnsom industri i Norge, og føre en aktiv politikk for å hente hjem industri som er flagget ut tidligere, eventuelt i samarbeid med våre nordiske naboland.
- G.** At oppdrag i forbindelse med investeringer i offentlige virksomheter og statlige selskaper skal gis til produksjonsbedrifter i Norge. Det skal stilles krav til godt partssamarbeid, faste ansettelser, begrensninger i kontraktskjeder og strenge krav til energieffektivisering, HMS og ytre miljø.
- H.** Ha nulltoleranse for subsidieeksport. Enova og andre nasjonale støtteordninger skal rettes mot prosjekter som har en høy andel av verdikjeden lokalisert i Norge, og prosjekter som gjør det mulig å reetablere produksjon som tidligere er flyttet ut av landet.
- I.** Gi økte tilskudd til Enova over statsbudsjettet, spesielt til klimatiltak i industrien.
- J.** At den rene fornybare kraftproduksjonen skal brukes som et industripolitisk og miljømessig virkemiddel, som sikrer industrien tilgang på langsiktige rimelige kraftkontrakter, med strenge krav til miljø og aktiv produksjon.

- K.** Arbeide for balanserte handelsavtaler som ivaretar behovet for internasjonalt varebytte. Samtidig skal avtalene sikre mulighet for nasjonal utvikling og demokratisk kontroll på egne ressurser.
- L.** Nedlegge dagens Innovasjon Norge, og bygge opp et nytt statlig verktøy for næringsutvikling med fokus på industri og produksjon.
- M.** Styrke de regionale utviklingsfondene, med virkemidler som kan bidra til å utvide eksisterende industriklynger, forlenge produkt- og verdikjeder og skape lokalt forankrede arbeidsplasser.
- N.** Stille strenge krav til utbytte, lederlønninger og bonuser når staten går inn med subsidier og støtte til industrien.
- O.** Utdanne flere industrifagarbeidere, desentralisert i nærhet til industriklynger og i samarbeid med partene i arbeidslivet for å sikre at det finnes kvalifisert arbeidskraft til industrien og trygge jobber for de som utdanner seg.
- P.** Etablere et offentlig bemanningsselskap for industrien som legger til rette for utlån av arbeidskraft mellom bedrifter og sørger for gode arbeidsvilkår og faste ansettelser i sektorer hvor behovet svinger mellom store prosjekter.
- Q.** At nytt og eksisterende statlig eierskap skal brukes aktivt for å øke arbeidernes styringsrett over egen arbeidshverdag, produksjon og langsiktig planlegging. Når staten bidrar med midler; være seg til forskning, investering eller annen tilrettelegging; skal dette medføre at demokratiske institusjoner også får makt over virksomheten.
- R.** Arbeide for en lovendring etter modell av italiensk lov der alle arbeidere ved en bedrift som skal flagges ut eller gå konkurs kan få utbetalt inntil tre års trygdeutbetalinger hvis de ønsker å kjøpe bedriften og tilhørende produksjonsmidler for å drive videre. Videre må loven sikre statlige lån med lav rente og nødvendig opplæring for å kunne drifte videre.
- S.** Endre Energiloven slik at vannkraft og andre fornybare energikilder på nytt blir definert som profittfrie områder og en samfunnsressurs – ikke en forretningsmessig vare.

16.2 Verftsindustri

- A.** At norske skip og offshoreinstallasjoner skal så langt det er mulig bygges på norske verft. Staten må ta grep for å sikre norske verft mot internasjonal lavlønnskonkurranse.
- B.** At norske verdensledende skipsverft og forskningsmiljøer brukes som utgangspunkt for stortilt satsning på utvikling av hydrogen som drivstoff i ferger, skip og landtransport.
- C.** Opprette støtteordninger for fylkeskommunal satsing på ikke-forurensende ferger og hurtigbåter hvor byggekontrakter går til verft og produksjonsbedrifter i Norge.
- D.** Vurdere alternativ bruk av utrangerte installasjoner på sokkelen til kraftproduksjon (vindkraft/bølgekraft) og/eller karbonlagring. For ivaretagelse av installasjoner som skal fjernes, opprettes miljøstasjoner for oljevirkosomhet i tilknytning til eksisterende verftsindustri langs kysten, som tildeles oppgavene med sanering, demontering og materialgjenvinning av disse.
- E.** Hindre eksport av utrangerte skip og skipsskrog som i dag skaper miljøproblemer i andre land. Norske skip skal demonteres og resirkuleres i Norge etter strenge krav til materialgjennbruk, håndtering av miljøgifter og lokale utslipp.
- F.** Etablere produksjonsanlegg for skipsskrog over 75 meter, i tilknytning til eksisterende verftsindustri, for å ta tilbake en større del av den maritime verdiskapinga som tidligere skjedde i Norge.
- G.** Etablere industrielle støtteordninger som gir økt og kontinuerlig drift og industriarbeidsplasser på norske verft til oppsirkulering av utgått maritim tonnasje.

16.3 Næringsmiddelindustri

Mat- og drikkevareindustrien sysselsetter én av fem industriansatte i Norge og er avgjørende for landets matvaresikkerhet. Forutsetningene for viktige deler av denne industrien er et styrka tollvern for matvarer, som ikke skal undergraves av importkvoter, og fortsatt regulert og forhandlingsbasert landbruksproduksjon i Norge. Det er viktig at fiskeripolitikken sikrer stor grad av videreførdling av råvarene i Norge. Forutsetningen for et styrket landbruk i Norge er at

råvarene videreforedles i Norge. Uten mulighetene for lokal videreforedling svekkes grunnlaget for landbruket vesentlig.

- A.** Satse på utvikling av bioøkonomi, for å sikre økt videreforedling av ressurser fra hav, jord og skog, spesielt at eksporten av massevirke og ubearbeidet fisk erstattes av videreforedlingsbedrifter i distriktene.
- B.** Øke andelen norskprodusert mat og drikke i det norske markedet.
- C.** At virkemidler som sikrer at videreforedling av kjøtt, fisk, meieriprodukter, grønnsaker, frukt og bær skjer nær produksjonsstedet.
- D.** Ha en avgiftspolitik som utformes slik at den tar hensyn til reelle helsemessige virkninger samtidig med at den ivaretar utviklingen av norsk industri og begrenser grensehandelen.
- E.** Sikre nasjonalt eierskap til viktige aktører til videreforedling av både landbruksprodukter og sjømat. Også innenfor dagens handelsregime er nasjonal kontroll med viktige produsenter strategisk viktig for sysselsetting og verdiskaping.
- F.** Styrke samvirkene og arbeide for flere samvirker innenfor videreforedling av landbruk og fiskeindustri. Det må være ei forutsetning at dette er reelle samvirker og ikke kommersielle foretak i forkledning.

16.4 Treforedling, prosessindustri og forsvarsindustri

- A.** Opprette et statlig industrilokomotiv innen treforedling for å ta igjen investeringsforspranget våre naboland har.
- B.** Vurdere strategiske statlige oppkjøp i viktige treforedlingsbedrifter som Borregaard og Norske Skog.
- C.** At Skog22 må følges opp med politiske vedtak, slik at verdikjeden skog og tre blir et strategisk satsingsområde i norsk næringspolitikk.
- D.** Sikre rammevilkårene for kraftforedlende industri med langsiktige kraftkontrakter, fritak for elavgift og redusert nettleie.
- E.** Ha mål om nullutslipp i prosessindustrien, med statlig støtte til prosjekter som utvikler ny teknologi.
- F.** Ha storstilt statlig satsing på grønn batteriproduksjon, med særlig vekt på maritime batterier.
- G.** Ha høy selvforsyningsgrad av produksjon og vedlikehold av forsvarsmateriell, og at forsvaret besitter størstedelen av den tekniske kompetansen, er viktig av sikkerhets- og beredskapshensyn.
- H.** Strategisk offentlig eierskap i forsvarsindustrien og et tett samarbeid med Forsvaret er av avgjørende betydning for vår sikkerhet.
- I.** At norsk forsvarsindustri søker samarbeid om produksjon av forsvarsmateriell med våre nordiske naboer.

16.6 Nye industriprosjekter

Vi trenger både nye energikilder og nye arbeidsplasser når vi går fra en fossil til fornybar hverdag. Norge har alle muligheter til å løse disse problemstillingene samtidig. Gjennom forskning og ny teknologi kan vi være med å bidra til at verden går i fornybar retning, vi kan sikre norske arbeidsplasser og vi kan bruke teknologien til å sikre at egen kraftproduksjon og -utbygging skjer på en minst mulig naturinngripende måte.

- A.** Sikre langsiktig forutsigbar finansiering av forsknings- og pilotprosjekter på karbonfangst- og lagringsteknologi tilknyttet produksjonsutslipp på land, som avfallshåndtering og sementproduksjon, og lagring i Nordsjøen.
- B.** Sette i gang statlig pilotprosjekt for elektrisitetsproduksjon fra dyp geotermisk energi, basert på geologisk kunnskap og boreteknologi fra petroleumssektoren.

- C.** Ha forskning på nye energibærere som hydrogen og ammoniakk, og tilrettelegging for utbygging av infrastruktur og distribusjon.
- D.** Ha forskning på produksjon av hydrogen ved elektrolyse.
- E.** Opprette et eget forskningsprogram for økt ressursutnyttelse av biprodukter i eksisterende industri.
- F.** Ha offentlig finansiert forskning på og investering i teknologiske løsninger for avfallsreduksjon, resirkulering og minimering av behov for avfallsdeponi også for eksisterende industri med store avfallsproblemer.
- G.** Bygge opp / gjenreise norsk industri innen forbruksvarer, småelektronikk og hjemmeteknologi, eventuelt i strategisk samarbeid med naboland.

Kap. 17: Olje og gass

Olje- og gassindustrien har gitt Norge stor rikdom i form av eksportinntekter, skatteinntekter, arbeidsplasser, teknologiutvikling og en enorm finansformue plassert i Oljefondet. Forbruket av bl.a. slike ikke-fornybare ressurser har også gitt menneske nyttige materielle goder og en omfattende lettelse i arbeid som før slet ut menneskekroppen. Oljearbeidernes kunnskap, kompetanse og kampkraft har vært avgjørende for å bygge norsk industri. Når de globale klimagassutslippene skal reduseres ned mot null de neste 30 årene vil det påvirke vår viktigste næring og hele norsk økonomi, og spesielt lokalsamfunn som er bygd opp rundt aktiviteten på norsk sokkel. Uten en planmessig og rettferdig oppbygging av ny industri vil vi stå i fare for å miste både arbeidsplasser, kompetansemiljøer og kunnskap som fellesskapet er avhengig av. Alternativet er ikke å fortsette som før, men å vente på en markedsstyrt krasjlanding den dagen globale klimaavtaler og karbonavgifter virkelig får effekt. En slik kollaps tjener verken arbeidsfolk eller miljøet på. Det så vi under oljenedturen i 2014 da aksjonærer og ledere fikk milliarder i utbytter og bonuser, mens folk mista jobben i tusentalls.

17.1 Veien ut av oljealderen

Dagens oljearbeidere skal være med å bygge morgendagens klimaløsninger. Derfor har vi ikke råd til å la dem gå arbeidsløse. Rødt ser behovet for en enorm statlig innsats når produksjonen av olje- og gass vil synke betydelig de neste årene. Det var staten som bygget opp det norske oljeeventyret, og det bør være staten som tar ansvar for å trappe det ned på en sosialt rettferdig måte.

På kort sikt behøves et omfattende investeringsprogram for leverandørindustrien, som er den avgjørende nøkkelen for å bevare arbeidsplasser langs kysten. Samtidig må vi bygge ut andre eksisterende industrigreiner, for eksempel næringsmiddelindustri, treforedling, kraftkrevende industri og lignende. På mellomlang sikt må det etableres helt nye industrigreiner på skuldrene av kompetansen i dagens olje- og leverandørindustri.

Rødt vil:

- A.** At nedtrapping av olje- og gassnæringen skal skje planmessig og demokratisk styrt for å hindre tap av arbeidsplasser
- B.** Ha et statlig investeringsprogram rettet mot leverandørindustrien for å på kort sikt erstatte oppdrag som følge av stopp i nye utbygginger på sokkelen. Innholdet i programmet skal utmeisles av staten, industrien og fagbevegelsen, for å sørge for at samfunnsnyttige investeringer kobles med det faktiske behovet for arbeid og oppdrag.
- C.** Ta Equinor av børs, avvikle utenlandssatsingen i olje- og gassprosjekter og gjøre selskapet til et industrilokomotiv for samfunnsbygging i hele Norge.

- D.** At omstillingsplanen må peke på felt som skal stenges, og prioritere stenging av felt i sårbare områder, med høyest energibehov ved utvinning og med marginal lønnsomhet. Equinor skal brukes for å kjøpe opp felt fra andre selskaper som da kan trappes ned. Mer langsiktige gasskontrakter bør reforhandles for en raskere nedtrapping av gassproduksjon.
- E.** At staten i dialog med fagbevegelsen utvikler et helhetlig omskolerings- og etterutdanningstilbud til arbeidere i bedrifter og næringer som er i omstilling slik at de kompenseres for utdanning og sikres inntekt og rettigheter. Staten skal kartlegge kompetansebehovet i en grønn omstilling og muligheter for overføring fra petroleumssektoren. Gjennom den aktive næringspolitikken skissert i kapittel 16 skal det skapes bærekraftige arbeidsplasser i hele landet, slik at kompetansene i petroleumsindustrien overføres til andre næringer. Utdanningstilbudet til dagens elever og studenter skal formes slik at alle kan utvikle kompetanse for å finne arbeid i eksisterende og nye bærekraftige næringer.

17.2 Planlagt nedtrapping av olje- og gassnæringen

Rødt vil:

- A.** At ingen nye letetillatelser innvilges på norsk sokkel, heller ikke gjennom TFO-ordningen (tildeling i forhåndsdefinerte områder). 23., 24. og 25. konsesjonsrundene skal trekkes tilbake.
- B.** At bare igangsatte og vedtatte utbygginger skal gjennomføres. Alle andre uoppdagede ressurser, funn og funn i felt skal forbli urørte.
- C.** Avslutte geologisk kartlegging og seismikkskyting med formål om ny leteaktivitet på sokkelen.
- D.** Ha varig vern og petroleumsfrie områder utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja, Mørebankene, Skagerrak, havområdene rundt Jan Mayen og polarfronten. Stanse petroleumssaktiviteten ved Trænarevet.
- E.** At det ikke skal være noen petroleumsvirksomhet innenfor iskantsonen, definert ut fra føre-var-prinsippet og anbefalinger fra statens egne faginstitusjoner til området innenfor grensa med isfrekvens på 0,5 % i april.
- F.** Avvikle leterefusjonsordninga og opphørsrefusjonsordninga, fjerne friinntekta og øke avskrivningstida for investeringer i olje og gass.
- G.** Ha økt demokratisk styring av petroleumsvirksomheten ved å senke terskelen for hvilke planer for utvikling og drift (PUD) som skal Stortingsbehandles.

17.3 En bedre oljenæring

Rødt vil:

- A.** Elektrifisering av sokkelen fra land eller basert på havvind innebærer kun økning av et energibehov, og vil resultere i at gassen selges og forbrennes et annet sted. Rødt går mot elektrifisering av sokkelen på grunn av den massive mengden natur som må bygges ned og havområder som påvirkes ved det økte energibehovet dette medfører.
- B.** Styrke oljevernberedskapen. Strengere reaksjoner på ulovlige utslipp fra oljeselskapene.
- C.** Sikre leverandørindustriens forhandlingsmakt i møte med oljeselskapene, ikke minst Equinor.
- D.** Stoppe snikflyttingen av Equinor fra Stavanger til Fornebu og sørge for at olje- og gassvirksomheten kommer hele landet til gode, også i sin avsluttende fase.

- E.** Sikre at ansatte på flerbruksfartøy omfattes av norsk arbeidsmiljølov.
- F.** Tette hullene i regulering av arbeidstid, forby bemanningsbyråer, og øke minstelønna (i petroleumsindustrien.)
- G.** Vedlikeholde og forbedre felt som allerede er i drift, ved å investere i bedre miljøteknologi.
- H.** Ha planmessig og miljø sikker plugging av oljebrønner.
- I.** At skyting av seismikk skal ta hensyn til sjøpattedyr og alle andre havlevende dyr og sjøpattedyr skal derfor inkluderes i dagens seismikkveileder.

Kap. 18: Kraftproduksjon

Vannkraften har i over hundre år vært en av de viktigste bærebjelkene for norsk industriutvikling og gitt

fornybar kraft til hus og hjem i hele landet. De naturgitte ressursene i fossefall og elver har gjennom den kraftforedlende industrien blitt til metaller og industriprodukter som eksporteres ut i verden. Så lenge vi forvalter vannkraften riktig er dette en miljøvennlig industri hvor det som i andre deler av verden produseres med store klimagassutslipp kan produseres her hjemme uten utslipp. For Rødt er det viktig klimapolitikk å unngå krafteksport som medfører effekttap og samtidig slår beina under den grønne industrien vi er avhengig av når oljesektoren skal trappes ned.

All kraftproduksjon medfører naturinngrep, og utbygginga av vannkrafta har allerede lagt stort beslag på natur og økosystemer. Forvaltninga av kraftressursene må derfor skje med strenge miljøkrav, og Norge må beholde selvråderetten over disse ressursene.

Rødt vil:

- A.** Sette i gang en samkjørt rehabilitering av eksisterende vannkraftverk for å sikre høy energiutnyttelse, godt miljødesign og oppgraderte anlegg for fremtiden. Her må staten sikre at norsk industri som produserer utstyr bli sikra.
- B.** Ha stans i store nye vannkraftutbygginger.
- C.** Gjeninnføre totalforbud mot kraftutbygging i verna vassdrag.
- D.** Utvide hjemfallsretten til å omfatte alle kraftverk over 0,5 MW.
- E.** Kreve en sesongbestemt minstevannstand i kraftmagasinene.
- F.** Videreføre Statkraft og Statnettsom heleide statlige enheter, og skal ikke lenger drive etter forretningsmessige prinsipper, men forvalte energien som samfunnsressurs. All videre kraftutbygging i privat regi skal underlegges konsesjonslovene og tilfalle staten når konsesjonstiden er over.
- G.** Rødt er mot vindkraft på land, i fjæra og offshore havvind.
- H.** Innføre grunnrenteskatt for vindkraftanlegg.
- I.** Si nei til nye vindkraftanlegg på land uavhengig av plan- og utbyggingsstatus, og krav til eiere av igangsatte anlegg om å finansiere opprydding av anlegget og tilbakeføring av området til natur
- J.** At det ikke skal bygges ut atomkraftverk i Norge. Norge skal bidra til at atomkraftverket på Kolahalvøya stenges på en sikker måte.
- K.** Si nei til bygging av nye overføringslinjer for eksport av kraft og stoppe prosessen med utbygging av NorthConnect.
- L.** Melde Norge ut av EUs energibyrå Acer.
- M.** Endre skattlegging av vannkraftselskap slik at investeringer i oppgradering og effektivisering av kraftproduksjonen uten miljøødeleggelser kan gjennomføres.
- N.** At kommunene der krafta blir produsert, skal beholde en større del av verdiskapinga og det gjennom dagens kraftinntekt-system.
- O.** Innføre vanlige avskrivningsregler for vindkraft.
- P.** Revidere gamle vannkraftkonsesjoner for å sette restriksjoner på senkningsfart, sette sesongavgrensninger på høyeste og laveste vannstand, stille krav til minstevannføring og omfang av effektkjøring.

- Q.** Ha vitenskaplige totalvurderinger av "grønn energi" og energibærere (ammoniakk, biomasse, hydrogen osv.), som ikke bare ser på reduserte utslipp ved sluttbruk, men også på energibruk, utslipp og avfall i hele livsløpet.
- R.** Legge til rette for økt fornybar kraftproduksjon som ikke baserer seg på store naturinngrep, .eks. ved å stille krav til solceller på bygninger der det er hensiktsmessig.
- S.** Legge til rette for kooperativ, småskala utbygging av solenergi.
- T.** Ha en nasjonal og statsfinansiert satsning på redusert energibehov/-forbruk gjennom energieffektivisering/-sparing
- U.** Avskaffe det fiktive strømmarkedet. Forbrukerne må kjøpe strøm direkte fra kraftverket strømmen uansett kommer fra.
- V.** Ha et to-prissystem for strøm til husholdningene – rimelig strøm til basisforbruk og dyr strøm til luksusforbruk.

Kap. 19: Varehandel

Varehandel står for en betydelig sysselsetting og desentralisert handel er av stor betydning for levedyktige lokalsamfunn i hele landet. Tilgang til markedet er av stor sentral betydning for viktige deler av norsk industri, som næringsmiddelindustrien og andre produsenter av dagligvarer/forbruksvarer.

Netthandel innebærer en stor endring av varehandelen. Omstruktureringen må skje slik at de ansattes vilkår ikke svekkes og at eventuelt overflødige sikres annet meningsfylt arbeid. Denne utviklingen er drevet av teknologi, men forsterket av de påståtte stordriftsfordelene konsern som Amazon har. Påståtte, fordi viktige fordeler ikke skyldes stordrift, men er maktrabatter i innkjøp og skattefordeler internasjonale konsern har sammenliknet med lokale bedrifter bl.a. knyttet til bruk av skatteparadis - i tillegg til at de er fagforeningsfiendtlige og driver en grov utbytting og underbetaling av sine ansatte.

Mye handel er kontrollert av få aktører. Dagligvarer er et ekstremt eksempel på det. Tre aktører, Rema, Coop og Norgesgruppen kontrollerer markedet. Deres innkjøpssystem med svært store rabatter til leverandør gjør det så godt som umulig å etablere butikker uten å knytte seg til en av kjedene. Rabattene knyttet til de største aktørene gjør lokal produksjon og tilgang til markedet vanskelig. Kjøpesentre fungerer svært negativt for øvrig handel. De mest attraktive kjedene, som Vinmonopolet, lokkes til sentre med svært rimelige leiekontrakter som delvis finansieres av mindre butikker. Kjøpesentrenes avtalestruktur, der kontrakter normalt fornyes hvert femte år, fungerer som stengsel for åpen debatt om hvordan sentrene fungerer. Kritiserer man sentrene risikeres utestengelse. Problemene forsterkes ved at slike rabatter holdes hemmelige. Dette skjuler hvordan makt anvendes og bidrar til konsentrasjon. I konkurranse må det normalt være et minstekrav at man kjenner alternative priser. Åpen, kontrollerbar prising bør være en selvfølge mellom handelens aktører og leverandører.

Rødt vil:

- A.** Ha full åpenhet om innkjøpsbetingelser og priser mellom industri og handel.
- B.** Sikre åpenhet om kjøpesentres avtalevilkår.
- C.** Arbeide for å opprette et felles innkjøps- og distribusjonsselskap som kan forhandle felles rabatter tilgjengelig for alle butikker, også butikker utenfor kjedenes kontroll. Selskapet skal koordinere distribusjon med direktedistribusjon fra produsent og samdistribusjon der dette er miljømessig gunstig.
- D.** At så lenge et slikt felles system ikke er etablert sikre produsenters rett til å bruke egendistribusjon hvis de mener det er formålstjenlig.

- E.** Sikre innkjøpsbetingelser som gjør det mulig for frittstående kjøpmenn å få innkjøp og distribusjon til konkurransedyktig pris.
- F.** Støtte arbeidet for å gjøre lov om god handelsskikk effektiv. Loven er et viktig, men ikke tilstrekkelig skritt for å sikre en bedre maktbalanse mellom varehandel og industri.
- G.** Jobbe for en skattepolitikk som fjerner konkurransefordelene internasjonale konsern har i dag.
- H.** Arbeide for å utvikle maktrabatter både produsenter imellom og mellom produsenter og handel.
- I.** Støtte fagbevegelsens arbeid for å gi ansatte i franchise- og kjøpesentrene innflytelse på hvordan kjeder og sentre drives.
- J.** Støtte arbeidet for å innføre ny lov om etikkinformasjon og åpenhet i næringslivet, der større selskaper må offentliggjøre leverandørlistene og produksjonssteder. Risiko for mulige menneskerettighetsbrudd skal kartlegges, samt tiltak for å hindre slike brudd. Kartlegging rapporteres årlig.
- K.** Gjenninnføre lovregulering av åpningstider i varehandel i tillegg til helligdagslov
- L.** Sikre norske bønder med sesongproduksjon gode og faste salgs- og leveringsavtaler med kjedene

Kap. 20: Fiskeri

Fisken i havet er en felles ressurs og har vært grunnlaget for bosettingen langs kysten i tusener av år. Havet som allmenning er under hardt press. Kjøp og salg av kvoter og konsesjoner har gitt privat rikdom til noen få redere og fiskeriselskap, mens fiskevær og fjordbygder har opplevd fraflytting og krise. Både store torskekvoter til trålflåten og ved strukturering av kystflåten har det viktigste fiskeslaget, torsk, blitt tatt fra kystfiskerne langs hele kysten.

Den opprinnelige begrunnelsen for å avsette 30 % av norsk totalkvote på torsk til trålerne var at dette skulle sikre mer helårig arbeidsplasser og leveranser til landbasert produksjon i Norge. Mesteparten av trålerfangstene landes i dag enten rundfryst og sendes til utlandet for bearbeiding, eller produseres om bord i fabrikkskip.

Mangel på håndheving og oppfølging av fiskerilovgivningen har ført til manglende levering og gjort det mulig for eierne å utnytte utenlandske arbeidere, og presse ned lønn og arbeidsvilkår. I mange tilfeller er det påvist grov sosial dumping. Ustabil levering har medført stadig større grad av midlertidig arbeidskraft via bemanningsselskap, og lav organisasjonsgrad.

Får denne utviklinga fortsette vil redere og investorer bli enda rikere, mens folk som bor langs kysten mister arbeid og inntekt. Dette må reverseres!

På grunn av prisen på kvotene er det vanskelig for unge fiskere å starte opp som yrkesfiskere på egen båt. Alle kvoter bør fylles, eller delvis fylles for å kunne beholdes..

Rødt vil:

- A.** Grunnlovsfeste at de villlevende ressursene i havet tilhører "fellesskapet" og skal komme lokalbefolkningen til gode.
- B.** EUs kvoteandel fjernes eller reduseres med de kvoter Storbritannia får som sjøstendig kyststat når britene er ute av EU gjennom Brexit
- C.** Deltakerloven må håndheves slik at kun aktive fiskere kan eie fiskefartøy med fiskerettigheter. Omsetting av fiskekvoter stoppes. Staten fordeler kvotene gratis og kvotene går tilbake til staten når fiskeren slutter som fisker.
- D.** Kreve at leverings- og aktivitetsplikten til landanlegg innfris eller at kvoten refunderes.

- E.** Arbeide for at torsketrålskonsesjonene avvikles og de tilhørende torsk- og hysekvotene omfordales til kystflåten. Forbud mot snurrevadfiske innafor kystlinja.
- F.** Avvikle hjemmelslengdeordningen. Regulere fiskebåter og kvoter etter faktisk lengde.
- G.** Bedre forvaltningen av fjordfiskebestander. Opprettholde krav til fartøystørrelse som gis adgang til fiske innenfor fjordlinjene.
- H.** Hindre sammenslåing av kvoter, også for båter under 15 meter. Fisk fra kystflåten er grunnlag for verdiskaping i mange kystsamfunn.
- I.** Periodisering av kvoter bør innføres for å muliggjøre helårsdrift på fiskemottakene langs kysten.
- J.** Arbeide for at Staten om nødvendig skal bidra til å opprettholde mottaks- og foredlingsanlegg for kystflåten.
- K.** Bedre arbeidsforholdene for sjøfolk og ansatte i landanlegg.
- L.** Sikre fiskernes rett til prisforhandling og Fiskesalgslagets enerett til å fastsette minstepris på fisken.
- M.** Lette adgangen til å erverve fiskekvoter for unge som vil bli yrkesfiskere.
- N.** Kreve revisjonsplikt for fanget og levert fangst målt opp mot bearbeidet produkt.
- O.** Innføre turistfiskekort for sjøfiske og konsesjonsplikt på nye turistfiskeanlegg. Håndheve loven lokalt og ved grenseoverganger. Nasjonal kontroll og regulering skal hindre overfiske gjennom skjerpet kontroll på landanleggene. Kystvakta må styrkes for økt kontroll av redskap og utkast. Overvåkningsflyene kan hindre utkast og at andre land ikke fisker i våre områder.
- P.** Det innføres et generelt forbud mot seismikkskyting med luftkanoner. Oljeinstallasjoner og havvindanlegg skal ikke forekomme der det forhindrer fiske og fangst eller truer livet i havet.
- Q.** Åpning av fangst på nye arter skal være basert på uavhengig forskning og føre-var-prinsippet.
- R.** Hummerbestanden er på historisk lavt nivå og skal fredes mot fiskeri i 10 år.

20.2 Et miljøvennlig fiskeoppdrett

Lakseoppdrett i åpne merder i sjøen har blitt en stor industri som er den nest viktigste eksportbransjen for landet. Grunnlaget ble lagt av lokale ildsjeler, oftest med bakgrunn i fiske eller jordbruk. De fleste anlegg er nå overtatt av store konsern, noen norske og noen med utenlandske eiere. De fleste er børsnoterte selskap, og med milliardinntekter årlig.

Oppdrettsnæringa har bidratt til at en flere kystsamfunn fortsatt er levedyktige og har en positiv befolkningsutvikling. Den har, viktige arbeidsplasser med høye kompetansekrav. I slakterier og foredlingsanlegg er en betydelig del av de ansatte midlertidig ansatte arbeidsinnvandrere gjennom bemanningsbyrå.

Ulempene har etter hvert vist seg betydelige. De åpne oppdrettsmerdene uten krav til rensing eller oppsamling av gjødsel og overskuddsfôr forårsaker stor forurensing som fordriver lokale fiskearter, og de lokale fiskeriene på villfisk. Rømming har ført til at oppdrettsfisk har gytt i elvene noe som kan utvanne de unike elvestammene. Lakselus forårsaker omfattende dødelighet på oppdrettslaks, beregna til over 50 millioner fisk årlig. Bekjempingsmidler mot lakselus påfører også stor skade på lokale skalldyr som reke, krabbe og skjell. Det brukes om lag 50 millioner rensefisk hvert år, og man kan ikke gjøre rede for hva som skjer med dem. Dette er miljøkriminalitet og uakseptabel fiskevelferd, og kan ikke fortsette. Også omfattende smitte av virussykdommer medfører stor dødelighet og behov for nedstengning av anlegg og slakting av mange millioner laks.

Næringens avhengighet av marint fôr er redusert. Nå fôrer man laksen med 70 % vegetabilsk soya og raps som importeres. Disse fôr-råstoffene dyrkes til dels på tidligere urskogland.

Fiskeoppdrett i åpne merder i sund og fjorder langs norskekysten bruker fellesskapets arealer og sjøvann. Dette gir en ekstraordinær inntekt, en grunnrente. Denne grunnrenta er beregnet til å

utgjøre vel 20 milliarder kr. årlig, men den beskattes ikke. Skatteordningen for oppdrettsnæringa imøtekommer hverken lokalsamfunn eller statens rett til inntekter. Kun en halv milliard i økt årlig skatt er vedtatt, mens normal grunnrentebeskatning ville gitt omlag 7 milliard i inntekt til fellesskapet.

Rødt vil:

- A.** At tillatelser til fiskeoppdrett kun skal gis gjennom enkle funksjonskrav: merdene er rømningssikre, forurensningsfri, gir full sykdomskontroll, høy fiskevelferd og fisken er lusefri.
- B.** Det skal ikke være mer enn 200 000 fisk i hver merd og mengden biomasse må reduseres og bli mer bærekraftig.
- C.** Avvikle privat omsetning av oppdrettstillatelser med overgangsordninger. Tillatelsene gir rett til å utnytte deler av den blå allmenningen som er fellesskapets eiendom. Oppdrettsselskaper skal bare ha eiere som bor og skatter til Norge.
- D.** At hensynet til bevaring av villlevende marine arter skal gå foran ønske om å bruke lokaliteter til oppdrett.
- E.** Innføre årlig ressursavgift/grunnrenteskatt for bruk av sjøareal. Lokalsamfunnene bærer de største byrdene av oppdrettsnæringen, og oppdrettskommunene skal få økt sine inntekter fra en slik skatt sammenlignet med dagens ordning
- F.** Forby bruk av kjemiske midler som overføres til vill fisk og skader kreps- og skalldyr i fiskefôr. Marint fôr skal renses for bioakkumulerende stoff. Utvikling av og overgang til vegetabilsk fôrråstoff som ikke er basert på palmeolje eller andre monotroper med skadelig virkning, skal stimuleres
- G.** Knytte all oppdrettslaks til lokalitet og eier ved at den skal kunne spores (med for eksempel skjellprøver og DNA-testing)
- H.** Trafikklyssystemet må stille krav til dødelighet i tillegg til lusetall. Grønn status gis bare til tillatelser som kan dokumentere mindre enn 5 % dødelighet fra utsett og til slakting. Ved mer enn 20 % dødelighet skal produksjonen reduseres betydelig.
- I.** Forby bruk av leppefisk/resefisk. Stansebruk av termisk avlusing og andre avlusingsmetoder som utfordrer fiskevelferden inntil det er dokumentert at metoden ikke påfører fisken vesentlig lidelse.
- J.** All kjemisk behandling mot sykdom og lus skal foregå i lukkede enheter og behandlingsvannet skal inaktiveres og slippes ut i områder spesielt utpekt til dette. Dumping av behandlingsvann skal ikke skje i gyteområder, gytefelt og rekefelt.
- K.** Styrke Mattilsynets, Fiskeridirektoratets og Miljødirektoratets sanksjonsmuligheter overfor oppdrettsproduksjon som ikke er i tråd med krav til fiskevelferd og miljø. . Legge til rette for større andel lokal foredling av oppdrettsfisken

20.3 Sameksistens på havet

Fiskerne har i lang tid opplevd stor og økende konkurranse om arealer langs kysten og til havs. Kunnskapsgrunnlaget om hvilke effekter bl.a. vindkraftanlegg, marin gruvedrift, offshore oppdrett og taredyrking kan få for havmiljøet, bestander og fiskeriene er svakt. Dersom de nye marine satsingene ikke bygger på tilstrekkelig god kunnskap, og myndighetene heller ikke legger til rette for en bedre samordning av arealbruken til havs, kan utviklingen bli en trussel mot både havmiljøet og norsk fiskerinæring.

Rødt går mot utbygging av vindkraft både på hav og land. Dersom et eventuelt vindkraftanlegg ved Mørebankene eller i andre sårbare områder f.eks. Sandskallen utenfor Finnmarkskysten eller deler av Sørlige Nordsjø viser seg å påvirke bestandene, vil det ha svært alvorlige følger.

Rødt vil at:

- A.** Det skal utarbeides en ny stortingsmelding om arealbruk og sameksistens i norske havområder.

- B.** Nye marine satsinger ikke skal forekomme der det forhindrer fiske og fangst eller truer livet i havet.
- C.** Fiskeplasser skal ha fortrinnsrett og gyteplasser skal beskyttes.
- D.** All ny aktivitet som skal planlegges å skje på havet skal sees i lys av marin verneplan og må ikke risikere sårbar og viktig natur til havs eller langs kysten.

Kap. 21: Landbruk

Landbruket har et viktig og sammensatt samfunnsoppdrag. Det produserer mange varer og tjenester for samfunnet i tillegg til mat og trevirke. Spredt bosetting og levende lokalsamfunn, arbeidsplasser og grunnlag for verdiskaping i mange yrker, lokal identitet, dugnadsånd og beredskap, vedlikehold av arealer og biologiske og kulturelle ressurser.. Landbruket må sikres vilkår som gjør at vi ikke bare har mat i dag, men også har et rikt og variert landbruk i Norge i en framtid med klimaendringer og mulige globale kriser.

Vi har ingen bønder å miste. Statistikken på gårdsbruk som legges ned er graverende og må motvirkes for å sikre et bærekraftig norsk landbruk og levende distrikter. Gjennomsnittsinntekten for et årsverk i jordbruket ligg langt under gjennomsnittet for industrien og minstelønna for innleid arbeidskraft er svært dårlig. Samtidig har arbeids- og produktivetskravet i landbruket gått kraftig opp og presset på at bonden skal produsere billig mat har økt sammen med importen fra utlandet. Den nødvendige utviklinga fra fossil vekstøkonomi til sirkulær bioøkonomi basert på fornybare biologiske ressurser er i gang. Dette krever større verdiskaping gjennom våre egne naturressurser. Jord, skog, fisk, plankton og plantevekst på land og til havs må brukes bedre, og foredles der de finnes, ikke i land langt borte.

Landbruket må sikres utviklingsmuligheter til å drive kunnskapsbasert, klimaklokt og energigjerrig innenfor rettferdige økonomiske rammer. Landbrukspolitikken må gis ei ny retning. Vi trenger et klima- og ressurstilpasset landbruk, som gir mattrygghet, beredskap for krisetider og solidaritet med andre lands behov for å trygge sin egen befolkning. Vi trenger klima- og ressurstilpasset produksjon som tar hensyn til miljøet og utnytter naturressursene der de finnes, og et landbruk med arbeids- og lønnsvilkår på linje med andre næringer.

Innføra trappetrinnsmodell i produksjonstilskot og andre tilskotsordningar for å sikra betre økonomi til mindre bruk.

21.1 Mer norsk matproduksjon

Rødt vil:

- A.** Den norske matproduksjonen og graden av selvforsyning økes med grunnlag i egne arealressurser.
- B.** Å utnytte arealressursene best mulig gjennom den såkalte kanaliseringspolitikken. Korn og grønnsaker skal produseres på de arealene som er best egna til det, og skal i størst mulig grad brukes direkte som menneskemat. Øvrige arealressurser skal brukes til gras til storfe, sau og geit.
- C.** Tilbakeføringene til jordbruket skal utjevne forskjellene i produksjonsmuligheter og stimulere til jordbruk i hele landet. Det skal settes tak for tilskudd per da jord, antall husdyr, per foretak og per bruk. Rødt vil prioritere tilskudd til små og mellomstore bruk.
- D.** Sjølforsyningsgraden korrigert for importerte kraftfôrråvarer skal være minst 50 prosent innen 2025 og 60 % innen 2030. Dette når vi blant annet gjennom toll på importert soya til kraftfôrbruk, å øke målprisen på korn og redusere prisnedskrivninga av korn til kraftfôr, og

å innføre et toprissystem på kraftfôr der nødvendig kraftfôr har en rimelig pris, mens toppforbruk basert på en førseddel per husdyrslag og bruk har en høyere pris.

- E.** Importerte proteinråvarer erstattes med mest mulig norske alternativer, og det stimuleres til dyrking av mer og bedre korn og grovfôr.
- F.** Rødt ønsker en vesentlig økning i bruken av utmarksbeite og seterdrift gjennom økt bevilgning til konfliktdempende tiltak mot tap av husdyr til rovdyr.
- G.** Inntekta i jordbruket skal være likestilt innen næringa og med sammenlignbare grupper, målt etter arbeidsforbruk.
- H.** Lønnstariffene sin minstesats for arbeidskraft i landbruket skal heves.
- I.** Boplikten og driveplikt skal håndheves strengere, og arealgrensene for å søke konsesjon skal senkes til 10 mål dyrka mark.
- J.** Jordbruket, industrien og dagligvarekjedene skal redusere matsvinn, slik at all maten som produseres blir brukt uavhengig om det har «feil» form eller størrelse.
- K.** Bønder og reineiere skal ikke lide økonomiske tap som følge av opprettholdelse av levedyktige norske rovdyrstammer
- L.** For å sikre at alle bønder med båsfjøs har økonomisk mulighet til overgangen til kravet om løsdrift i 2034, etableres et eget løsdriftstilskudd.
- M.** Øke den lokale selvforsyningen ved blant annet å opprette støtteordninger til utvikling av lokale salgsplattformer, hvor lokale bønder kan samordne produksjon og salg (eksempelvis i kooperativer).
- N.** Fastholde og på sikt øke mengden bønder og sysselsatte i landbruket i Norge.
- O.** Reformere soneinndelinga i tillskuddssystemet til å fungere på teignivå, der eit finmaska driftsvansketilskudd innlemast i systemet.

21.2 Importvern og beredskap

Norge, som alle andre land, må ha matsuverenitet og selv bestemme vår egen mat- og landbrukspolitikk som økologisk, sosialt og økonomisk tilpassa våre spesielle, naturgitte vilkår.

Rødt vil:

- A.** At importvernet styrkes. Norsk matproduksjon er avhengig av et importvern som gjør det lønnsomt å produsere mat på norske areal- og fôrressurser i hele landet.
- B.** At Norge sier opp EØS-avtalen, innbefatta veterinæravtalen, og reduserer importkvotene fra EU.
- C.** At Norge reduserer alle importkvoter for kjøtt, at det ikke importeres utenlandske grønnsaker og fruktnår norske tilsvarende grønnsaker og frukt er i sesong. Bruken av redusert toll skal minimeres.
- D.** Å opprette beredskapslager for korn og såfrø.

21.3 Sjølveigande bønder og Landbrukssamvirke

Familielandbruket er grunnstamma i norsk landbruk. Vi er helt avhengige av småskalabruket for å utnytte naturressursene i hele landet, og en blanding av små, mellomstore og store gårder er den riktige måten å sikre et mangfoldig norsk landbruk.

Rødt ønsker en videreføring av markedsordningene i landbruket. God balanse i markedet er avgjørende for både inntekten til bonden og stabile, rettferdige priser for forbrukerne. Landbrukssamvirkene må være store og sterke nok til å være markedsregulator og til å kunne oppfylle hente og leveringsplikten i hele landet.

Rødt vil:

- A.** En styrking av økonomien og driftsvilkåra for bøndene som samtidig kan gi styrking av produkter og tjenester til storsamfunnet.
- B.** Aksjeselskap skal ikke kunne etablere seg med produksjonsstøtte og jordbruksfradrag.

- C.** Melkekvoter er samfunnets eiendom. Privat omsetning og leie av melkekvoter skal avvikles, med overgangsordninger. Produksjonsrettigheter skal ikke være privat salgsvare.
- D.** Produksjonskvoter, konsesjonsgrenser og andre produksjonsregulerende tiltak skal brukes for å sikre balanse mellom produksjon og behov.
- E.** Dobbel mottaksplikt blir avvist.
- F.** Styrke mulighetene for direktesalg og nisjeproduksjon.
- G.** Legge til rette for alternative driftsformer i landbruket, som felles- eller kollektivt eierskap og drift.

21.4 Klimavennlig landbruk

Landbruket må drives klimavennlig og må sikre naturmangfoldet og kulturlandskapet for framtida. Reduserte klimautslipp fra landbruket må ikke gå ut over bruk av naturressurser og et landbruk med god dyrevelferd.

Rødt vil:

- A.** Stimulere effektiv produksjon med god arealutnytting og maksimal karbonbinding i jorda.
- B.** Støtte til forskning og utvikling av produkter og verdikjeder som baserer seg på biologiske råstoff, som for eksempel avansert biodrivstoff og alternative næringskilder til dyrefôr.
- C.** Styrke jordvernet og innføre 0-visjon for nedbygging av matjord.
- D.** Opprettholde det artsrike kulturlandskapet gjennom økte bevilgninger til støtteordninger som sikrer riktig skjøtsel og tradisjonell bruk som sikrer biodiversiteten og landskapet for fremtidige generasjoner, ved bl.a å utarbeide og oppfølge skjøtselsplaner.
- E.** Styrke tilskuddsordningene til økologisk produksjon og sikre tilstrekkelige midler over jordbruksavtalen til ei storstilt satsing på norske proteinvekster.
- F.** Stimulere og legge til rette for agroøkologisk matproduksjon og innovasjon. Styrke bruken av tradisjonelle norske husdyrraser som utnytter utmarka godt.
- G.** Å fjerne moms på norskprodusert frukt, grønt og vegetarprodukter for å stimulere til økt forbruk av dette.
- H.** Støtte og oppmuntre til forskning og forsøk som kan redusere bruk av kunstgjødsel og plantevernmidler.
- I.** Innføre investeringsmidler til bygging av siloer og fôrlager som erstatning for bruk av plast til rundballer.

21.5 God dyrevelferd

Norsk landbruk er i verdenstoppen for lav antibiotikabruk og god dyrevelferd. Hold av dyr mens de produserer mat og andre goder for samfunnet må hensynta dyras etologiske behov. Dette er en viktig del av samfunnsoppdraget, som landbruket og bonden må gis mulighet til å oppfylle. Både små og store gårdsbruk må kunne etterleve dyrevelferdskravene. Det må være dyrevelferdsmessig trygt å høste og foredle naturressurser ved hjelp av husdyrene.

Rødt vil:

- A.** Å styrke grensevern for mat og levande dyr.
- B.** En gjennomgang av holdforskriftene i landbruket og prioritere gjennomføring av velferdsforbedringer som bidrar vesentlig til å forbedre livet for kylling og gris.
- C.** Å stimulere til bruk av ny teknologi som radiobjeller, droner og GPS-inngjerding i beitenæringa.
- D.** Raser som er avla fram med særtrekk som er sterkt unaturlige og skadelige, skal ikke avles videre på eller nyttes. Dette gjelder både produksjons- og selskapsdyr.
- E.** På sikt skal alle dyr ha tilgang på egnede arealer utendørs hele året, og det skal innføres arealkrav for alle arter som sikrer deres behov for atferd som å søke etter mat, sosialisere

og andre artsspesifikke behov. Endringene må gjennomføres på en forutsigbar måte for å sikre arbeidsplasser, produksjon og økonomi i jordbruket.

- F.** Det skal legges til rette gjennom forskning og økonomiske incentiver for at morder og avkom kan tilbringe mer tid sammen for å få utløp for biologiske behov. Fiksering av gris skal forbys.
- G.** Rødt mener det er viktig å premiere bønder som investerer i dyrevelferd som går lenger enn minstekravene i regelverket. Derfor vil vi opprette et eget dyrevelferdstilskudd i landbruket.
- H.** Rødt vil ha mer bruk av gårdsslakterier og mobile slakterier.
- I.** Det skal forbys å kverne levende haneekyllinger.

21.6 Genetisk mangfold uten privat eiendomsrett.

Rødt mener at matplanter er fellesskapets eiendom. Rødt ønsker en patentlovgivningen og praksis som skjerper kravene til å få patent på deler av biologisk material eller prosesser som regulerer biologisk materiale. Rødt er mot utviklingen som går i retning av at noen få multinasjonale selskaper har eksklusive rettigheter til våre viktigste matplanter, viktige gener eller annet arvemateriale. Rødt støtter føre-var prinsippet når det gjelder genmodifiserte organismer (GMO), og at man ikke skal spre GMO i naturen før man vet nok om helse- og miljøeffektene. Norge har ansvar for å ta vare på biologisk mangfold i plante- og dyrepopulasjoner i landbruket, og i det landbrukspåvirkede landskapet. At beitenæringene (husdyr og tamrein) må sikres tilgang til å nytte utmarksressursene. Mye av det biologiske mangfoldet er avhengig av balansert skjøtsel gjennom beiting med tilpassa beitetrykk.

Rødt vil:

- A.** Man ikke skal kunne ta patent på levende organismer, og at bønder skal ha retten til å samle inn og så frø fra egen avling.
- B.** Støtteordninger som gjør det lønnsomt å bruke mange ulike varianter av matplanter, og gjennom det sikre genetisk mangfold.
- C.** At Norge har et spesielt ansvar for å sikre våre bevaringsverdige husdyrraser.
- D.** Patentlov, lov om planteforedlerrettigheter og frølovgivningen skal innføre klart definerte unntak som gir bønder rett til å ta vare på frø fra egen avling, så frø fra egen avling og bytte med andre bønder.

21.7 Aktivt skogbruk

Skogen er kilde til råvarer og grunnlag for hele verdikjeder som kan gi stor verdiskaping. Skogen er en enorm kilde til biologisk mangfold. Skog i vekst fanger og lagrer CO₂ og fungerer som et naturlig renseanlegg for vann og luft. Skog er en buffer som verner områder mot ekstremvær, og forebygger jordskred. Rødt ønsker et framtidsrettet skogbruk som ivaretar biologisk mangfold og samfunnsnytte. Skogbruket må avvirke den hogstmodne skogen jevnere, med mindre bruk av stortilt flatehogst enn i dag. Gårdsskogbruket og skogsdrift med lettere veibygging må stimuleres.

Rødt vil:

- A.** Å erstatte fossile råvarer og energi med miljøsertifisert biomasse der det er gunstig
- B.** At skogens karbonbindingsevne styrkes.
- C.** At norske skogressurser skal videreføres i Norge.
- D.** At det blir lagt til rette for mer naturvennlig hogst og mer miljøvennlig tømmertransport.
- E.** Produksjon og omsetning av ved der denne ressursen er underutnyttet, særlig gjennom organisatoriske tiltak.
- F.** Øke bruken av tre i byggebransjen. Offentlige byggeprosjekt skal velge norsk trevirke fremfor andre
- G.** materialer.
- H.** For å sikre allmenheten tilgang til friluftsliv, jakt og fiske skal staten og kommunene overta store privatkapitalistiske skogseiendommer. Statskog skal verne en større del av sine

skogseiendommer, aktivt kjøpe opp skogseiendommer som kommer på salg og drive et miljøvennlig og bærekraftig skogbruk.

- I.** Støtte prosjekt for produksjon av biokull av skogsavfall.
- J.** Skog eldre enn 150 år vernes mot flatehogst.
- K.** Gjødsling av skog forbys.

Del 6 kvinnekamp

Kap. 22: Kvinnekamp

Strukturell forskjellsbehandling basert på kjønn skaper skjevfordelinga av makt i samfunnet. Patriarkatet, dagens mannsdominerte samfunn, står i veien for alles frihet. Markedsliberalisme, de kulturelle normene og kjønnsroller bidrar til å skape ulikhet og kvinneundertrykking. For å oppnå full kvinnefrigjøring må samfunnet endres grunnleggende.

Kvinneundertrykkinga er altgjennomtrengende i samfunnet vi lever i, og gir seg til uttrykk i alle livets faser og roller – på skolen, i arbeidslivet og i hjemmet. Patriarkalske strukturer og kulturer finnes overalt og rammer kvinner fra alle land og klasser.

Kvinnefrigjøring forutsetter at alle har rett og mulighet til å leve et liv som økonomisk selvstendige personer med kontroll over eget liv og egen kropp og seksualitet, uten frykt for vold og overgrep.

Kvinner kjemper for frigjøring over hele verden. Kvinnekampen har ført til at kvinners posisjon har blitt bedre på noen områder, men tilkjempede rettigheter, som f.eks. abortrettigheter, er under kontinuerlig angrep. Menn tjener fortsatt mer, har større formue og høyere pensjon enn kvinner. Kvinnedominerte yrker i offentlig sektor er utsatt for kommersialisering. Mange kvinner blir fortsatt utsatt for vold og overgrep.

Organisering av kvinner er både et mål og et middel. Kvinner kan bare forandre verden hvis vi selv organiserer oss og kjemper sammen, derfor er særskilt kvinneorganisering viktig. Kvinnebevegelsen har spilt og spiller fortsatt en avgjørende rolle for likestilling og kvinnefrigjøring i Norge. Den organiserte kvinnebevegelsen kjemper for alle kvinners rettigheter.

Vi støtter vi en feminisme som kan skape frihet for alle, en som er solidarisk, antikapitalistisk, og antirasistisk. Det er derfor flere tiltak for kvinnefrigjøring gjennom hele programmet.

Rødt vil:

22.1 Økonomisk selvstendighet

Det foregår en systematisk nedvurdering av den jobben som gjøres i kvinnedominerte yrker. Kvinner tjener fortsatt mindre enn menn, også når vi kun ser på lønnsforskjeller mellom de som jobber heltid. De som har en partner blir avhengig av partners inntekt og andre sliter med å få endene til å møtes. Ulikhetene følger kvinner hele livet.

Kvinnens frigjøring og valgmuligheter forutsetter en sterk offentlig sektor med gode velferdsordninger.

Kampen for ei lønn å leve av er viktig for at kvinner skal kunne leve økonomisk selvstendige liv. Mange av tiltakene i andre kapitler vil derfor også bedre kvinners posisjon.

- A.** Gradvis innføre 6-timers normalarbeidsdag med full lønnskompensasjon.
- B.** Ha likelønnsnett for de kvinnedominerte yrkene i offentlig sektor, som kommer i tillegg til ordinære tariffoppgjør og fordeles etter forhandlinger mellom partene.
- C.** Sikre at gravide og kvinner i reproduktiv alder ikke diskrimineres i arbeidslivet.
- D.** Innføre reell likestilling av skift- og turnusarbeid.
- E.** Fjerne kontantstøtten, og innføre en ventestøtte til de som venter på barnehageplass.
- F.** Øke overgangsstøtten for enslige forsørgere og sikre mottakernes rett til et utdanningstilbud.
- G.** Øke den statlige støtten til kvinneorganisasjoner.
- H.** Endre lovverket knytta til foreldrepenger, slik at foreldre (bosatt i Norge) i forbindelse med fødsel og adopsjon har rett til foreldrepenger, med minimumsutbetaling på 2,5 G.
- I.** Lovfeste rett til heltid.
- J.** Innføre en samboerlov som skal sikre økonomisk trygghet ved samlivsbrudd mellom samboere.
- K.** Ha ammerom på alle større arbeidsplasser og offentlige bygg.
- L.** At kvinnedominerte yrker må kunne få mer i lønnsoppgjør enn ramma for frontfagene for å oppnå likelønn og heving av kvinnelønna.

22.2 Reproductive rettigheter og kvinnehelse

Rødt ønsker å sprengne rammene for de trange kjønnsrollene slik at alle kan leve ut sin identitet, seksualitet og kjønnsuttrykk uten fare for å bli diskriminert eller trakassert. Alle former for seksualisert vold må kriminaliseres. Ingenting kan rettferdiggjøre kvinneundertrykkende praksiser.

Kroppslig autonomi er en av de mest grunnleggende frihetene vi har. Derfor kjemper Rødt for enda større råderett over egen kropp og seksualitet, og mot kommersialisering av kroppen. Rødt jobber for et samfunn der alle mennesker, uavhengig av kjønn, seksuell orientering og kjønnsidentitet kan leve frie liv.

Selvbestemt abort gir ikke flere aborter, det gir først og fremst tryggere aborter. Dagens abortlov med forskrifter åpner for abort til svangerskapsuke 22, men det er selvbestemt kun til uke 12. Etter det mister kvinnen selvbestemmelsen og avgjørelsen tas av en nemnd. Vi mener at kvinnen kjenner sin egen situasjon best og er best i stand til å vurdere om svangerskapet bør avsluttes eller ikke. Nemndene er rester fra en tid der kvinner ikke ble vurdert som myndige nok til å bestemme over egen kropp og eget liv. Vi vil fjerne nemndene, styrke selvbestemmelsen, og sikre riktig medisinsk oppfølging.

22.3 Reproductive rettigheter og kvinnehelse

- A.** At så lenge abort er lovlig, skal abort være kvinnens valg og nemnbehandling fjernes. Ved alle aborter skal kvinnen få rett til veiledning fra helsepersonell ved behov eller etter ønske.
- B.** Reversere innskrenkninger i kvinners abortrettigheter, som fosterantallreduksjon.
- C.** Styrke helsestasjonene slik at Helsedirektoratets retningslinjer for svangerskaps- og barselomsorg kan følges i alle kommuner og bydeler.d. Gi rett til medisinsk abort ved helsestasjon/lokalt legesenter med oppfølging fra primærhelsetjeneste.
- D.** Gi alle tilgang på gratis prevensjon.
- E.** Støtte kvinners rett til abort og prevensjon over hele verden, og gi kvinner fra land der abort er kriminalisert rett til å ta abort i Norge.
- F.** Arbeide for at føde- og barseltilbudet i hele landet oppleves som dekkende, trygt og medisinsk-faglig forsvarlig. Fødende skal føle seg ivaretatt i hele forløpet, og ha rett til å bli på barselavdeling til de selv føler seg klare til å dra hjem.
- G.** Sikre reell oppfølging av fødende i svangerskap, fødsel og barsel uansett hvor i landet de bor, og hvilket språk de snakker.
- H.** Arbeide for økte helsepsykeleierressurser i kommunene og helsestasjoner i alle kommuner. Helsestasjon for ungdom bør utvides til å gjelde for unge opp til 25.
- I.** Arbeide for økte ressurser til forskning på kvinnehelse generelt, og typiske kvinnesykdommer, som endometriose.
- J.** Arbeide for forebyggende tiltak mot spiseforstyrrelser. Alle helseregioner skal styrke spesialkompetansen for behandling av spiseforstyrrelse.
- K.** Si nei til kommersiell eggdonasjon. Altruistisk eggdonasjon kan kun godtas dersom det sikres at det ikke ligger økonomisk eller sosialt press til grunn.
- L.** Ha gratis bind, tamponger, tøybind og menskopper.
- M.** At statens subsidieordning for prevensjon utvides slik at unge under 16 år inngår i denne ordningen. Helsepsykeleiere og jordmødre må få utvidet forskrivningsrett slik at de kan skrive ut prevensjon til unge under 16 år.
- N.** Sikre enda færre senaborter ved at kvinnen får tilgang til tidlig ultralyd og NIPT-test og god svangerskapsoppfølging, og at sårbare kvinner får den støtten de trenger.
- O.** At kvinner som ønsker tidlig abort ved gynekologisk avdeling/poliklinikk med oppfølging i spesialisthelsetjenesten skal få anledning til det. De gynekologiske avdelingene må få kapasitet slik at kvinner som ikke ønsker tidlig abort hjemme kan få være på sykehuset.
- P.** Fjerne egenandel på sterilisering for både kvinner og menn.
- Q.** Fjerne forskjellsbehandlingen av menns og kvinners yrkesskader. Kvinners yrkesskader må anerkjennes som nettopp det, og gi rett til erstatning.
- R.** At abort skal være lovlig, og abortrettigheter skal ikke innskrenkes, men forsterkes. Ingen reservasjonsrett til sykepleiere, jordmødre og leger til abortloven.

22.4 Vold, voldtekt og seksuell trakassering

Vold, voldtekt og seksuell trakassering er et samfunnsproblem som må behandles deretter.

Menns vold mot kvinner er et globalt fenomen, og er til hinder for kvinners rett til liv, helse, selvstendighet, og frihet. 1 av 3 kvinner i verden opplever fysisk og/eller seksuell vold i løpet av livet. Det er ikke noe som pågår bare langt unna, men også i Norge. Rundt 150 000 personer, i all hovedsak kvinner, utsettes for vold i nære relasjoner i Norge hvert år. Transkvinner er særlig utsatt for seksualisert vold, uten at det registreres i norske statistikker. Den eneste typen drap som ikke går ned i Norge, er det som kalles partnerdrap. Det er 25 prosent av alle drap i Norge. Stopper vi volden, kan vi stoppe drapene.

Norge har flere ganger fått oppfordring fra FN om å styrke innsatsen overfor samiske voldsutsatte.

Halvparten av samiske kvinner blir i løpet av livet utsatt for psykisk, fysisk eller seksuell vold.

- A.** Øke politiets, helsevesenets, rettsvesenet og Navs kunnskap om vold mot kvinner og skeive. Gi grundig opplæring i rettsvesenet og arbeidslivet om hva som er seksuelle overgrep og konsekvensene av det.
- B.** Bygge ut «Alternativ til vold» som et tilbud over hele landet.
- C.** Ha nok politiressurser på saker om vold i nære relasjoner og voldtekt, samt styrke eksisterende tiltak, som SARA, over hele landet.
- D.** Ha nok ressurser til å håndheve besøksforbud, slik at voldsutsatte får reell beskyttelse. Voldsalarm skal være gratis og lett tilgjengelig. Som hovedregel skal det brukes omvendt voldsalarm.
- E.** Arbeide for at krisesentrene sikres tilstrekkelige økonomiske rammer ved statlig finansiering. Alle må sikres et krisesentertilbud tilstrekkelig nær sitt bosted. Samisk krise- og incestsenter må gjenopprettes.
- F.** All seksuell kontakt skal være frivillig, og definisjonen av voldtekt må skjerpes i loven slik at seksuell omgang forutsetter oppriktig, og informert samtykke, en samtykkelov.
- G.** Håndheve utlendingsloven slik at kjønnsbasert forfølgelse gir rett til asyl.
- H.** Fjerne treårsregelen ved familiegjengenforening og avskaffe gebyrene for å søke selvstendig oppholdstillatelse.
- J.** Arbeide for hjelpetiltak for mennesker som er kjønnslemlestet eller blir utsatt for kjønnslemlesting i Norge. Det skal omfatte tilbud om medisinsk, sosial og psykologisk oppfølging både til offer og familie.
- K.** Kunnskap om grensesetting, kjønnsroller, seksuell trakassering og voldtekt inngår i utdanningen av lærere, barnevernspedagoger, politi, helsefaglige profesjoner, sosionomer og barne- og ungdomsarbeidere.
- L.** At elevene i barneskolen, ungdomsskolen og den videregående skolen gjennomfører obligatorisk undervisning og diskusjon om grensesetting, kjønnsroller og kjønnsidentitet, seksuell trakassering og voldtekt. Lærere må få tilbud om relevant videreutdanning slik at de kan undervise i dette.
- M.** Inkludere arbeidet mot seksuell trakassering og overgrep i HMS-arbeidet, både gjennom arbeidsmiljøloven og i forskrifter.
- N.** At kunnskap om seksuell trakassering og overgrep inngår i opplæringen av verneombud, og i opplæring av alle med personalansvar i offentlig sektor.
- O.** Ha en nasjonal kampanje mot vold og voldtekt.
- P.** Sikre at hjelpetiltak, institusjoner og andre som jobber med voldsutsatte kan tilby hjelp, tjenester og informasjon på flere språk enn norsk ved behov.
- Q.** Arbeide mot tvangsekteskap og sosial kontroll.

22.5 Kvinnekroppen skal ikke være til salg

- A.** Arbeide for at pornografi ikke danner grunnlaget for barn- og ungdommers seksuelle opplæring. Bedre seksualundervisningen i skolen og holdningskampanjer for å fremme et

sunt, mangfoldig og ikke-moraliserende syn på seksualitet og øke bevisstheten rundt porno som vold mot kvinner.

- B.** Arbeide for reell merking av retusjert reklame.
- C.** Arbeide for at pornoparagrafen i straffeloven håndheves.
- D.** Forby strippeklubber. Virksomheter som organiserer stripping skal ikke få skjenkebevilling.
- E.** Håndheve og styrke sexkjøpsloven som kriminaliserer kjøp av seksuelle tjenester. Hallikparagrafen endres til å kun ramme faktiske halliker, ikke prostituerte som bor sammen, eller andre som bor sammen med prostituerte.
- F.** Styrke exit-programmer som hjelper mennesker ut av prostitusjon. Utenlandske i prostitusjon gis oppholdstillatelse eller hjelp til trygg retur og reetablering i hjemlandet. De som i løpet av en refleksjonsperiode velger å anmelde og stiller til avhør der de forklarer seg om bakmenn, skal innvilges midlertidig opphold utover refleksjonsperioden, uavhengig av videre etterforskning og om det tas ut tiltale. Videreføre og styrke ROSA-prosjektet mot menneskehandel.
- G.** Arbeide for fortsatt forbud mot alle former for surrogati. Det blir forbudt for nordmenn å benytte surrogati i utlandet.

Del 7 bolig

Kap. 23: Bolig

Retten til en tilfredsstillende bolig – uavhengig av inntektsnivå – er en menneskerett. Markedet må ikke få legge premissene for det meste av boligpolitikken. Staten bør styre boligpolitikken for å dekke behovene

Denne markedsbaserte boligpolitikken er en av de største årsakene til større ulikhet i samfunnet. De privilegerte arver bolig eller kommer raskt inn i en godt betalt jobb slik at de kan kjøpe egen bolig. Andre blir henvist til et leiemarked med usikre leiekontrakter hvor leia koster like mye som om du tar opp lån og blir selveier. Det oppstår også et skille mellom folk som bor i byen og på

landet. Man kan ikke flytte til byen dersom man har investert i eget hus på landet fordi markedsprisen er helt forskjellig.

I Norge var det lenge et offisielt mål at bokostnadene ikke skulle overstige 20 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Vi er langt unna dette i dag. Bokostnadene varierer sterkt, men i de store byene og andre pressområder er de i dag på et historisk høyt nivå og generelt alt for høye i forhold til lønnsnivået.

Det må derfor bygges ut en betydelig andel ikke-kommersielle boliger, både som en viktig mulighet for å eie egen bolig, som en utvidelse av dagens leiemarked og med muligheter for å kombinere eie og leie. Disse boligene må forvaltes slik at den lavere prisen følger boligen og ikke blir en subsidie som kun tilfaller første kjøper.

Fraværet av en ikke-kommersiell sektor har bidratt til at dagens boligpriser, særlig i pressområder, er på et historisk høyt nivå. Boliger har hatt en prisstigning som er langt høyere enn veksten i byggekostnader. Mens byggekostnadene normalt ligger på 25 – 45 000 kr. pr. kvm, er salgspris for nye boliger mange steder opp mot 100 000 kr. pr. kvm, noen steder til og med høyere. Markedet skaper en superprofitt som tilfaller grunneier og utbygger. Dette er planskapte verdier. Profitt skapt i pressområder av hva man får lov til å bygge. Profitt som oppstår på grunn av en stadig stigende mangel på tomteområder som ligger sentralt og er lett å utvikle. Norske kommuner må slik som i Danmark, Tyskland og Nederland få rett til å kreve at denne superprofitten skal brukes til at en viss andel av boligene skal gis en lavere pris og deretter prisreguleres, en ikke-kommersiell (tredje) boligsektor.

Samtidig med at prisene på boliger har steget, har standarden på de minste boligene gått ned, utnyttelsen av tomtene gått opp og utearealene blitt mindre. Redusert standard har ikke ført til rimeligere boliger, bare større fortjeneste til utbyggere. Rødt vil arbeide for at alle får en god bolig til en overkommelig pris.

Grunnloven må endres slik at ikke bare den private eiendomsretten beskyttes, men også den offentlige og den kollektive.

Ordnningen med «gjengs leie» må utvikles som grunnlag for fastsettelse av boutgiftene i omsorgsboliger og kommunale leiligheter. Leietakerens økonomiske evne skal legges til grunn for husleiefastsettelsen.

23.1 Bygg ut en ikke-kommersiell (tredje) boligsektor

- A.** Målsettingen med en ikke-kommersiell boligsektor er å gi alle mulighet for bolig til en overkommelig pris, sikre en inkluderende boligpolitikk som jevner ut økonomiske og geografiske forskjeller, samt stanse spekulasjonen som fører til gjeldsvekst hos private husholdninger.
- B.** Husbanken må ha utbygging av ikke-kommersielle boliger som en av sine hovedoppgaver.
- C.** Husbanken må tilføres midler til bidrag til en slik sektor, men den viktigste finansieringskilden må være overføring av mye av verdiene som i dag tilfaller grunneier, utbyggere og spekulanter.
- D.** Dokumentavgiften på omsetning av boliger skal gjøres progressiv. Økte inntekter fra dokumentavgift skal øremerkes til en sterkere inkluderende og sosial boligpolitikk. Progresjon settes inn ved omsetningsverdi over 10 millioner.
- E.** Ved utbygging må det pålegges å bygge en vesentlig andel boliger i denne sektoren. Andelen må være størst i de områdene som har lite ikke-kommersielle boliger fra før. Ungdom og førstegangskjøpere gis høy prioritet. Boligene må være en integrert del i nye boligprosjekter.
- F.** Boligene i en tredje boligsektor må forvaltes ikke-kommersielt og i hovedsak gjennom borettslag/boligbyggelag og kommunene. Boligene kan være både eierboliger, leieboliger

og kombinasjoner av forskjellige former, som leie til eie og delt eierskap mellom kjøper og borettslag, samt kollektivt eierskap etter modell av danske allmenboliger.

- G.** Boligbyggelaget eller kommunen har gjenkjøpsplikt i denne sektoren, og alle skal fritt kunne selge tilbake når man måtte ønske. Gjenkjøpsprisen skal være kjøpsprisen pluss prisutvikling justert for slitasje og standardforbedringer.
- H.** Boligbyggelaget eller kommunen må være distributør og kontrollere omsetningen av slike boliger, slik at man unngår salg «under bordet». Om en bolig ikke er solgt innen ett år i den ikke-kommersielle boligsektoren, skal den leies ut. Leien kan ikke være høyere enn kostnadene ved å drifte boligen.
- I.** Beboeren skal ha vedlikeholdsplikt av boligen, samtidig som det vil gjøres fratrekk for forsømmelse av boligen ved gjenerverv. Oppgradering av boligen gir påslag gjennom takstvurderingen.
- J.** Pålegg om ikke-kommersielle boliger skal kunne utformes både som en forutsetning i utbyggingsavtaler og pålegg gjennom plan- og bygningsloven.
- K.** Det må sikres en mangfoldig sammensetning av befolkning i ikke-kommersielle boliger, som gjenspeiler befolkning for øvrig. Unntak kan gjøres i visse boformer og spesielt tilrettelagte boliger.
- L.** I alle leie-til-eie prosjekter, også private, skal innbetalt leie minus rimelige driftsutgifter gå til innskudd. Innskuddet skal betales tilbake til leietaker dersom denne ikke kjøper leiligheten.
- M.** Det må sikres en mangfoldig sammensetning av befolkning i ikke-kommersielle boliger, som gjenspeiler befolkning for øvrig. Unntak kan gjøres i visse boformer og spesielt tilrettelagte boliger.
- N.** Ved privat utbygging av boligprosjekter med flere boenheter skal borettslag være den normale eier-/driftsformen. Det skal kunne bestemmes at en viss andel av boligene skal disponeres / fordeles av den kommunale boligetaten

23.2 Alle skal ha rett til et sted å bo

- A.** Ved forvaltning av offentlig eiendom (statlig, fylkeskommunal og kommunal) skal det være en målsetting å bidra til en sosial og inkluderende boligpolitikk.
- B.** Der det er behov for det, må det gjennomføres en storstilt kommunal bygging av utleieboliger etter selvkostprinsippet – finansiert gjennom subsidierte husbanklån.
- C.** Det må utarbeides et system for fordeling av skattefritak mellom at leietaker og utleier.
- D.** Utbyggere som bygger ikke-kommersielle boliger, tilbys tomter til en rimeligere pris.
- E.** Staten må bruke sin betydelige tomteportefølje, som i dag er spredd på selskaper som Entra, Bane Nor, Statsbygg, Forsvarsbygg og andre steder, på å legge til rette for sosial boligbygging. Kommuner bør få en hjemfallsrett når statlig eide tomter ikke lenger brukes til opprinnelig formål (for eksempel jernbane).
- F.** Alle nye boligprosjekter skal ha universell utforming, og det offentlige skal betale for tilpasning av boliger til personer med nedsatt funksjonsevne.
- G.** Utvikle gode bomiljøer med fellesarealer ute og felleslokaler. Fremme borettslagsorganisering der det er mulig og dannelse av beboerorganisasjoner i større leiegårder.
- H.** Det skal være forbudt å ta ut utbytte fra kommunale boliger, og bostøtteordningen må styrkes. Det må arbeides for at leietaker kan få deler av eller hele skattefordelen på boligen.
- I.** Jobbe for en større utleiesektor gjennom ikke-kommersielle aktører.
- J.** Jobbe for at store, kommersielle utleieforetak overtas av det offentlige eller omdannes til ideelle foretak.
- K.** Kommunen skal ha rett til å ta over bolig vederlagsfritt om den har stått tom i tre år.
- L.** Det skal være et mål at det offentlige kan tilby boliger til alle typer av innbyggere som ønsker en standard bolig, ikke bare til særskilte grupper. Offentlige boliger skal ikke være «en veg inn i markedet», men en veg vekk fra det. Kommunale boliger skal ha en gunstig pris som virker markedsdempende. Langtidsleie skal være det normale.

- M.** Husleieloven må ha sterkere begrensning i utleieres adgang til å inngå tidsbestemte leieavtaler enn i dag. Leieavtaler skal som hovedregel være tidsubestemte, som kan sies opp av leietaker, men ikke av utleier, unntatt ved vesentlig misligholdelse fra leietaker.
- N.** Avvikle gjengs leie (markedsbasert) leie på kommunale boliger.
- O.** Gjøre det straffbart for selskaper å ikke la leieboere få forkjøpsrett før videresalg, der dette er aktuelt.
- P.** Endre husleieloven slik at det blir forbudt å diskriminere folk som er avhengig av offentlige ytelser.
- Q.** Innføre bomiljøvaktmester i kommunale boliger. Dette skal organiseres i samarbeid med beboerne og nærmiljøet.
- R.** Kommunen bør få mulighet til å ekspropriere ferdigregulerte tomter i pressområder hvor boligbygging ikke er igangsatt innen 3 år fra tomten ble ferdig regulert.
- S.** Forkjøpsrett ved salg av leiegårder skal også gjelde for en enkelt leilighet.
- T.** Ved større utbygginger skal det legges til rette for bygging av fellesrom slik at gjesterom kan deles.

23.3. Boligstandard og byplanlegging

- A.** Transport- og arealpolitikken må utformes for å spare energi og natur ved å hindre byspredning. Dette krever blant annet at nye boområder i storbyområdene utformes bymessig og legges i eller nær eksisterende byer og tettsteder.
- B.** Nye boligområder bør sikres gode utearealer for alle aldersgrupper med tilfredsstillende solforhold, minst fem timer ved vår- og høstjevndøgn. Større parkområder eller friluftsområder (min 15 da) bør være tilgjengelig innen 500 m fra boliger i tettbygd strøk.
- C.** Alle nye vanlige boliger for folk i fast bosituasjon skal ha en minstandard på 45 kvm. Midlertidige boliger for studenter og andre personer i midlertidige bosituasjoner omfattes ikke av et slikt krav.
- D.** Det skal lages systematiske planer for bevaring av eksisterende naturmiljøer, grøntområder og jordbruksjord i og rundt byer og tettsteder. Det samme skal gjelde kulturminner fra aktiviteter i alle samfunnsklasser og grupper.
- E.** Infrastruktur og offentlige tilbud som skoler, barnehager, idrettsanlegg og biblioteker skal være på plass før innflytting i nye boligområder.
- F.** I tettbygde områder bør dagligvarebutikk, barneskole og barnehager ligge i gangavstand fra boligene.
- G.** Planleggingskapasiteten og den reelle planleggingen må tilbake på det offentliges hender. Utbyggerne og eiendomsspekulantene skal ikke kunne legge premissene for boligutbygging ved utarbeidelse av egne planer.
- H.** Rødt er mot utbyggingsavtaler som gjør at infrastruktur og offentlige tilbud i siste instans bekostes av beboerne i strøket det gjelder.
- I.** Gjeninnføre kommunal byggekontroll for å oppnå færre feil og mangler.
- J.** Det skal etableres medvirkningsorganer i alle boligkomplekser, og beboerne skal ha representasjon i styrende organer i offentlige og private enheter og selskaper som drifter boliger.
- K.** Rehabilitering skal vurderes i et miljøperspektiv framfor riving og nybygg.
- L.** Gjenbruksplan av materialer skal være påkrevd når bygg rives.
- M.** Grønne tak skal det satses mer på i fremtidig by- og tettstedsplanlegging for å skape tilfredsstillende rundt utfordringer knyttet opp mot miljø, arealbruk og bykvalitet.
- N.** Dokumentasjon om prioritering av klimavennlige løsninger må innføres som krav i alle byggesaker.

23.4. Stanse boligspekulasjonen

- A.** Opprette et kommunalt boligtilsyn og boligombud i de større byene for å bekjempe spekulasjon og lov- og planbrudd, samt ivareta leietakernes og boligkjøpernes interesser
- B.** Oppdeling av leiligheter (hyblifisering) skal kun godkjennes hvis standardkrav overholdes og skal godkjennes. Seksjoneringsloven endres slik at den ikke har forrang over planregulerte forhold.
- C.** Gjøre bolig mindre lønnsomt som et spare- og investeringsobjekt, ved å innføre et tak på samlet gjeld på primærboligen som gir rett til fradrag på skatten. Avvikle fradrag på skatten for gjeld knyttet til sekundærbolig.
- D.** Likningsverdien for sekundærboliger, med unntak av pendlerbolig, settes lik markedsverdien. Det åpnes for høyere eiendomsskatt på sekundærboliger som ikke benyttes til fast bolig
- E.** For å begrense at utleiemarkedet blir overtatt av korttidsleie og ikke dem som har behov for å leie lenger, bør utleie via tredjeparter som AirBnB kun være lovlig i inntil 60 dager i året.
- F.** Kommunene må gis rett til å innføre boplikt i strøk som trues av hyblifisering.
- G.** Opprette lover som begrenser hva utleier kan kreve kompensasjon for etter endt leieforhold.
- H.** Innføre husleieregulering i de store byene. Det settes en maks tillatt leiepris for boliger per kvadratmeter utleieareal, justert for standard, alder på bolig og beliggenhet. Ved utleiers brudd på reglene skal leieforholdet opprettholdes, og den som leier leiligheten automatisk ha rett til tre år uten husleieøkning.
- I.** Kommunene skal selv bestemme om de skal ha boplikt. Arbeide for å tette "smutthull". Vurdere utvidet bruk av boplikt for å begrense spekulativ utleie

23.5 Tilrettelagte boliger

- A.** De av oss som har nedsatt funksjonsevne trenger tilrettelagt bolig. Kommunene skal bygge og tilby egnede boliger, hvor egne ønsker, fysiske og psykiske behov og gode omgivelser er hensyntatt.
- B.** Sikre medbestemmelse i egen bosituasjon.
- C.** Bostøtteregelverket må endres slik at nye uføre får bostøtte på nivå med tidligere, og unge uføre med garantert tilleggspensjon må komme inn under bostøttens inntektsgrenser.
- D.** At flere gis mulighet til å eie egen bolig ved å ha tilgang til både bostøtte og startlån. Bostøtte skal kunne brukes til bolig man eier og til å finansiere leie-til-eie.
- E.** Boligtilpasningstilskuddet må økes og alle kommuner må tilbyr ordningen.
- F.** Rammene for heistilskudd må økes.
- G.** Sikre at det blir bygget et tilstrekkelig antall omsorgsboliger slik at det blir minimal ventetid mellom vedtak om tildeling og innflytting.
- H.** Ordningen med «gjengs leie» må avvikles som grunnlag for fastsettelse av boutgiftene i omsorgsboliger og kommunale leiligheter. Leietakerens økonomiske evne skal legges til grunn for husleiefastsettelsen.

Del 8 distriktspolitikk

Kap. 24: Distriktspolitikk

Sterke krefter i samfunnet virker i retning av sentralisering – av kapital og av makt. Selve måten kapitalismen virker på, er sterkt sentraliserende, og jo mer regjeringa og stortingsflertallet slipper løs markedskreftene, desto sterkere virker denne effekten. Dette gjelder slikt som mer eller mindre tvangsmessig sammenslåing av kommuner og fylkeskommuner, nedlegging av NAV- og skattekontor, innføring av såkalt «nærpolitireform», sykehusreformer som har ført til så vel nedlegginger som svekket politisk styring, kutt i ombæring av post og aviser samt både nedlegging og sammenslåing av høyere utdanningsinstitusjoner.

Rødt er mot markedsorienterte reformer som på denne måten sentraliserer og konsentrerer den økonomiske og politiske makta i Norge på færre hender. I tillegg til å redusere lokaldemokratiet og tilgjengeligheten til en rekke offentlige velferdstjenester for innbyggerne, bidrar denne politikken også til å svekke den infrastrukturen og de tjenestene som næringslivet er avhengig av for å kunne etablere seg. Sterke og velfungerende lokalsamfunn er avgjørende for et godt utviklet lokaldemokrati. Det innebærer at innbyggerne får reell mulighet til å delta i avgjørelser som gjelder hverdagen og livsvilkårene deres. Mange av våre velferdsgoder er forankret i kommunale tjenester. De økonomiske tilbakeføringene fra staten til kommunene og fylkeskommunene er derfor avgjørende for å kunne realisere et desentralisert og fullverdig velferds- og tjenestetilbud. Til det trengs det en styrket kommuneøkonomi. Kommuneøkonomien har vært i krise lenge før korona-viruset fantes.

Skal man dempe sentraliseringspresset, eller ha håp om å snu det, må det skje gjennom politisk kamp. I Norge har vi en lang tradisjon for folkelig mobilisering mot sentralisering – for spredt bosetting, lokal utnyttelse av naturressurser og utbygging av nødvendig infrastruktur og velferdstjenester over hele landet. Dette er avgjørende for å bygge sterke lokalsamfunn og etablere og opprettholde lokale virksomheter, gode tjenester og arbeidsplasser.

Rødt vil:

24.1 Styrk lokaldemokratiet – stans sentraliseringspolitikken

Flere steder i landet har vi de siste årene opplevd mobilisering og opprør mot sentraliseringspolitikken – enten den har kommet gjennom tvangssammenslåing av kommuner og fylker eller svekking av tilbud som akuttberedskap, fødetilbud og ambulansetransport. En rekke reformer er gjennomført med økt sentralisering og svekket lokaldemokrati som resultat.

Rødt støtter distrikts-Norges kamp mot sentralisering. Å styrke og utvikle motkreftene mot ei slik utvikling er viktige elementer i kampen for et sosialistisk samfunn.

- A.** Ingen kommuner eller fylker slås sammen med tvang, og heller ikke uten at det er godkjent gjennom folkeavstemning i hver av de berørte kommunene eller fylkene.
- B.** Oppløse kommuner og fylkeskommuner som har blitt slått sammen uten et dokumentert flertall blant innbyggerne i hver av disse, dersom flertallet av innbyggerne i minst en av de sammenslåtte kommuner eller fylker ønsker det.
- C.** Styrke kommuneøkonomien slik at kommunene og fylkeskommunene sikres økonomiske tilbakeføringer fra staten som gjør det mulig å realisere et desentralisert og fullverdig velferds- og tjenestetilbud.
- D.** Motvirke de negative virkningene av sentraliseringsreformene som er innført de siste tiårene gjennom utvikling og iverksetteing av kompenserende tiltak.
- E.** Gjennom de statlige tilbakeføringene fullfinansiere alle nye oppgaver som overføres til kommunene og fylkeskommunene.

24.2 Levedyktige lokalsamfunn

Vi lever i et land rikt på naturressurser som historisk har gitt grunnlag for arbeid og spredt bosetting. Dette grunner seg i at folk har ført kamp for lokal og nasjonal sjølråderett og høstingsrett av disse verdiene. Naturressursene er utgangspunktet for utvikling av det mangfoldet av arbeidsplasser som kan knyttes opp mot alle deler av norsk verdiskaping. Folk har stor erfaring fra disse kampene, erfaringer som er uvurderlige i dagens og fremtidige kamper for å utvide demokratiet, utnytte hele folkets skaperkraft og å ta «heile landet i bruk». Rødt ønsker et desentralisert Norge med levende distrikter og et allsidig arbeidsmarked. Dette forutsetter godt utbygd infrastruktur over hele landet (slik det er beskrevet i kapittel 14 Samferdsel og kollektivtransport).

- A.** Øke økonomisk støtte til bedriftsetablering og utvikling gjennom regionale utviklingsmidler og kommunale næringsfond.
- B.** Videreføre differensiering av arbeidsgiveravgifta.
- C.** Gjeninnføre langsiktige og myndighetsbestemte kraftavtaler som sikrer kraftforedlende arbeid.
- D.** Opprettholde vannkraftkommunenenes kraftinntekter.
- E.** Vannkraftkommunene sine retter i hjemfallsloven må bli gjeninnført.
- F.** Avvise EU-regler og markedsstyrt kraftpolitikk som svekker norsk selvråderett og truer industrien.
- G.** Gjenreise og sikre fødetilbud og lokalsykehus over hele landet.
- H.** Arbeide for desentraliserte utdanningstilbud over hele landet, inkludert videregående og høyere utdanning, for å sikre kvalifiserte fagarbeidere, sykepleiere, barnehagelærere og lærere.
- I.** Styrke lokal og regional kontroll over midler til forskning, innovasjon og næringsutvikling.
- J.** Etablering av nye offentlige institusjoner i så stor grad som mulig må lokaliseres utenfor de store byene.
- K.** Erstatte statlige arbeidsplasser som har blitt nedlagt i distriktene siden 2000 med minst like mange statlige arbeidsplasser innen 2025.
- L.** Lage en helhetlig plan for flytting eller deling av flere statlige institusjoner med mål om desentralisering. Slik flytting kan skje gradvis og må gjennomføres på måter som ivaretar opparbeidet kompetanse og erfaring. De ansatte må ha full sikkerhet for jobb og arbeidsbetingelser, og prosessene må skje i nært samarbeid med de ansattes organisasjoner.
- M.** Pendlerfradraget må heves.
- N.** Full offentlig utbygging av høyhastighets nettilgang og sikker mobildekning.
- O.** Staten må bidra mer til opprydding etter ras og flom som skyldes ekstremvær.

Del 9 demokrati og frigjøring

Kap. 25: Folkestyre og ytringsfrihet

Kapitalismen er preget av en stadig sterkere konsentrasjon av makt og verdier. Privat eierskap

konsentreres på få hender. Konsekvensen er ikke bare stor og voksende ulikhet, men også enorm makt som er unndratt demokratisk styring og kontroll.

Denne utviklingen forsterkes av en globalisert økonomi som gir store monopolselskaper som Amazon, Alfabet, Google og Facebook kontroll over sentral samfunnsmessig infrastruktur og tilgang på enormt mye informasjon om den enkelte.

De skeive maktforholdene under kapitalismen undergraver en åpen og demokratisk debatt. Altfor ofte, både i offentlig og privat sektor, blir det sett på som illojalt å gå ut med faglig uenighet og informasjon, selv om så viktige spørsmål som lønn og arbeidsforhold. Dette gir eiere og ledelse ekstremt stor styring av den offentlige samtalen og gjør det svært vanskelig å bygge makt nedenfra og opp.

Samtidig som pengeseddelen styrker sin makt, tømmes stemmeseddelen for innhold. Regjeringer og stortingsflertall av alle kulører har vært ivrige etter å gi borgerskapet, byråkratiet og overnasjonale organer økt innflytelse på bekostning av folkevalgte organer. Såkalt rettsliggjøring bidrar til å svekke handlingsrommet for de folkevalgte. Innenfor det offentlige sentraliseres makta fra kommuner og fylkeskommuner og til staten. Markedsstyring av offentlig sektor og privatisering har gjort demokratisk styring av velferdsstaten vanskeligere.

For Rødt er det et overordnet mål å overføre makt til demokratiske, folkevalgte organer. Rødt vil arbeide for en demokratisering av økonomien gjennom folkevalgte organer og annen demokratisk samhandling. Selveide bedrifter, kooperativ virksomhet og ideelle organisasjoner er viktige faktorer i dette. Vi vil erstatte udemokratiske overnasjonale avtaler som EØS med et forsterket internasjonalt samarbeid basert på frie og suverene stater.

Rødt vil:

25.1 Et demokratisk arbeidsliv

- A.** Arbeide for utvidelse av ansattes representasjon i virksomheters styre.
- B.** Utvide retten til styrerepresentasjon på alle nivåer i konsern og organisasjonsformer som franchise.
- C.** Arbeide for ansattes rett til tale- og forslagsrett i folkevalgte organer som kommune- og fylkesting.
- D.** Legge til rette for kollektivt eierskap og samvirkeorganisering.
- E.** Utvikle økonomiske støtteordninger og en skattepolitikk som gjør det enkelt å bygge opp kooperativer. Utforme støtteordninger slik at det offentlige har forkjøpsrett ved salg.
- F.** Underlegge store, sentrale selskap som Equinor (tidligere Statoil), Telenor og Vy (tidligere NSB) direkte offentlig styring.
- G.** Ta opp forslag om bedriftsforsamling/representantskap med folkevalgt deltakelse i tillegg til
- H.** representasjon fra eiere og ansatte.
- I.** Gjennomgå stiftelseslovgivningen med sikte på sterkere demokratisk styring og kontroll.

25.2 Et fornyet folkestyre

- A.** Styrke den folkevalgte styringen av staten på bekostning av byråkratiet.
- B.** Stanse den pågående utesingen av byråkratiet i departement og direktorater.
- C.** Innføre lobbyregister på alle forvaltningsnivåer. Styrke karantenereglene for å stenge svingdøra mellom politikk og påvirkningsbransjen.
- D.** Kutte politikerlønnene for å minske gapet mellom folk og de folkevalgte.
- E.** Avvikle monarkiet og innføre republikk.
- F.** Avholde flere rådgivende folkeavstemninger
- G.** Sette ned sperregrensa til 2 prosent ved stortingsvalg.

- H.** Sikre god dekning i riksdekkende radio og TV for alle landsomfattende partier som stiller lister i valg.
- I.** Forby betalt politisk reklame.
- J.** Beholde arealfaktoren og fylkesvise valgkretser for å beholde geografisk fordeling av stortingsrepresentanter.
- K.** At Offentlighetsloven skal gjelde for selskaper (IKS, AS, KS og datterselskaper av KS) med offentlig aksjemajoritet.
- L.** Unngå at regjeringen og departementene setter jobben med å lage lover ut på anbud. m. Jobbe for fullt innsyn i kommunikasjon mellom regjeringen/departementene og utenforstående.

25.3 Et levende lokaldemokrati

- A.** Utvikle et levende lokaldemokrati der innbyggerne får reell mulighet til å delta i avgjørelser som gjelder hverdagen og livsvilkårene deres.
- B.** Øke kommunenes demokratiske handlingsrom ved å redusere mengden av lover, regler og forskrifter som binder folkevalgte på hender og føtter. Staten skal fullfinansiere oppgaver som overføres til kommunene.
- C.** Oppgaver som krever stor grad av samordning mellom flere kommuner bør løses gjennom
- D.** interkommunalt samarbeid.
- E.** Forsvare og videreutvikle en modell med tre forvaltningsnivåer, kommune, fylke og stat.
- F.** Utvikle prosesser der innbyggerne kan ta del i budsjettbehandlingen, og styrke innbyggernes innsynsrett.
- G.** Avvikle parlamentarisme i kommunestyre og fylkesting og erstatte den med Formannskapsmodellen.
- H.** At så mye konsulentbruk i staten som mulig bør erstattes med faste ansatte for å spare penger på sikt, og sikre at staten selv besitter den kompetansen som er nødvendig. Sterk offentlig kompetanse er et viktig tiltak mot innflytelse fra særinteresser.
- I.** At flere deler av staten bør basere seg på demokratiske beslutninger, der brukere, berørte, og relevante interesseorganisasjoner trekkes inn i forvaltningsapparatet.
- J.** At innflytelsen til fagforeningene i staten bør styrkes.
- K.** Rødt mener rapportering er et viktig ledd i styringen av offentlig sektor, men at flere rapporteringskrav ikke bør innføres uten at man samtidig utvider tiden statlig ansatte har til å utføre sine primære arbeidsoppgaver.

25.4 Mer ytringsfrihet

- A.** Styrke og utvide ytringsfriheten. Ytringsfriheten skal kun begrenses når det er absolutt nødvendig, for eksempel gjennom forbud mot hatytringer.
- B.** Si nei til gjeninnføring av blasfemiparagrafen.
- C.** Sikre desentralisert eierskap til mediene som gir flere muligheter til å ytre seg.
- D.** Forby arbeidskontrakter som pålegger absolutt taushet om alle såkalte interne forhold og innføre påbud om at Grunnlovens paragraf 100 som sikrer ytringsfrihet skal gjelde bortsett fra i særskilte tilfeller, som personvern hensyn.
- E.** Styrke og utvide ytringsfriheten på arbeidsplassen for offentlig og privat ansatte, gjennom å øke muligheten for at ansatte internt og offentlig kan ytre seg om ledelsesbeslutninger, arbeidsforhold og produksjon.
- F.** Styrke kommuneloven med ytterligere offentlighet, innsynsrett og politisk handlefrihet.

25.4 Et sterkere personvern

- A.** Ikke ha noen nye overvåkningslover som vil gå ut over personvernet.

- B.** Ha strengere lover for datalagring. Sensitive opplysninger skal lagres i Norge og under norsk offentlig kontroll.
- C.** Hindre private aktørers tilgang til personopplysninger fra internettleverandører. Kontrollorganene for IP og DNS-delegering må overføres til FN.
- D.** At data om elevene som genereres fra digitale læremidler må lagres i tråd med lov om personvern og brukes varsomt på en måte som ivaretar barn og unges interesser. Det offentlige må sikres eierskap til slike data. Kommersielle aktører kan ikke bruke eller selge dataene.
- E.** Reversere etterretningstjenesteloven.
- F.** Beholde kontanter som pliktig betalingsmiddel.
- G.** Styrke Datatilsynet som tilsynsorgan og ombud.

25.5 Økt religion- og livssynsfrihet

- A.** At den norske staten skal være adskilt fra alle trossamfunn. Tros- og livssynssamfunn må behandles på lik linje med andre frivillige organisasjoner som søker støtte til sin virksomhet.
- B.** Ha et filosofi-, livssyns- og religionsfag som ikke favoriserer noen trosretninger.

Kap. 26: Antirasisme

Rasisme er et strukturelt problem i Norge. Det skaper forskjeller mellom folk og bidrar til ytterligere klasseforskjeller. Det er ødeleggende for dem som blir utsatt for det, og fellesskapet. Rasisme må bekjempes på alle samfunnsarenaer.

Strukturell rasisme er mekanismer som gjør at minoritetsgrupper kommer dårligere ut enn majoritetsbefolkningen. Rasisme mot den samiske befolkningen og nasjonale minoriteter er historisk

strukturell rasisme i Norge. Personer som blir kategorisert som «ikke-vestlige innvandrere», også de med utdanning fra norske læresteder, har høyere arbeidsløshetsrisiko enn «ikke-innvandrere». Sannsynligheten for å bli innkalt til intervju synker for personer som har såkalte utenlandskklingende navn. Deltid og midlertidighet er mer utbredt blant kvinner og innvandrere. Dette fører også mange familier i en økonomisk situasjon med dårlige levekår. Rasisme skaper både økonomiske og helsemessige problemer. Forekomsten av psykiske plager er over dobbelt så stor blant dem som opplever diskriminering, enn blant dem som ikke opplever det.

Det må arbeides aktivt mot alle former for diskriminering, undertrykkelse av folkegrupper og rasistisk

ideologi. Herunder høyreekstreme ideologier som nazisme og fascisme, antisemittisme og islamofobi og urettmessig behandling av minoriteter i samfunnet.

Rasistiske forestillinger om «de andre» forsterker utnyttelse av mennesker, sosiale forskjeller og ligger

til grunn for historiske skampletter som kolonimaktens plyndring av ressurser, slavehandelen, og grov

utnyttelse av urfolk og nasjonale minoriteter. Rasisme splitter arbeiderklassen, og bidrar til at misnøyen rettes mot «de andre» framfor den politiske og økonomiske eliten. Rasisme er integrert i kapitalisme. Undertrykking, fordriving og folkemord har tatt ulike former gjennom historia – slaveri, kolonialisme, apartheid, og billig arbeidskraft. Dette har gjort det mulig for kapitalen å øke profitten gjennom å ta for seg av naturressurser og menneskelig innsats. Rødt ser kampen mot rasisme i sammenheng med andre undertrykkende mekanismer som kvinneundertrykking, imperialistiske kriger for profitt og dagens økonomiske system.

Framveksten og normaliseringen av høyreekstremistiske tendenser og organisasjoner kommer også til uttrykk i Norge. I sin mest ekstreme form har dette manifestert i tragedier som terrorangrepene 22. juli 2011, drapet på Benjamin Hermansen i 2001 og terrorangrepet på Al-Noor-moskeen i Bærum i august 2019. Rasisme er skadelig, og direkte farlig i samfunnet vårt.

Kampen mot rasisme handler også om å utjevne sosiale forskjeller gjennom særlig utdannings-, arbeidslivs-, bolig- helse -og sosialpolitikken. Rasisme finnes på alle samfunnsområder og flere tiltak mot rasisme i de nevnte kapitlene.

Rødt vil:

- A.** Kartlegge diskriminering og rasisme i arbeidslivet, boligsektoren og organisasjonslivet for å iverksette tiltak. Sikre tiltak mot rasisme og diskriminering i ansettelsesprosesser og rekruttering.
- B.** At minoritetsorganisasjoner involveres i høringer og politikkutforming i større grad, og sikres ressurser.
- C.** Ha håndheving av lovverk mot hatytringer og hatkriminalitet. Forby fascistiske og nazistiske organisasjoner.
- D.** At organisasjoner hvis praksis fremmer rasistiske holdninger skal ikke motta offentlig støtte, som for eksempel Human Rights Service (HRS).
- E.** Stanse etnisk profilering, og sørge for omfangsundersøkelser. Alle som stanses av politiet skal få en
- F.** kvittering som viser sted, årsak og tidspunkt.
- G.** At helsevesenet og eldreomsorgen skal tilpasses en flerkulturell befolkningsmasse, blant annet ved å styrke helsepersonellens kunnskap om flerspråklighet og migrasjonshelse.
- H.** Ha tiltak for at ungdommer som ikke har foreldre med nettverk også får mulighet til å skaffe seg jobb, for eksempel kommunale ordninger med sommerjobber.
- I.** At utdanning av lærere og barnehagelærere inkluderer hvordan lærere skal håndtere rasisme og aktivt arbeide mot rasisme.
- J.** At læreplaner og relevant undervisningsmateriale skal inkludere opplæring om rasisme.
- K.** At handlingsplaner mot rasisme, muslimhat og antisemittisme må som et minimum følges opp med konkrete tiltak, nok ressurser og klart definert ansvar for oppfølging og evaluering.
- L.** At det gis økt offentlig støtte til organisasjoner som jobber mot rasisme.
- M.** At politiet instrueres til å, stoppe rasisme og hatpropaganda som spres, fra sentrale byrom og møtesteder.
- N.** Mobilisere mot rasistiske markeringer.

Kap. 27: Urfolksrettigheter og nasjonale minoriteter

Urfolk

Det samiske folket er urfolket i Norge. Det betyr at samene var bosatt i Norge da den norske staten ble etablert. Norge har også fem nasjonale minoriteter; kvenene, rom, romani, skogfinnene og jødene, som har hatt tilhold i Norge i lang tid, og dermed særegne rettigheter. Urfolket har med grunnlag blant annet i ILO-konvensjon 169 og FNs Urfolksdeklarasjon særegne rettigheter som den norske staten skal oppfylle. Samisk språk, næringsliv, kultur og levemåte er under sterkt press. Samisk språk er sterkt svekket over det meste av Sápmi. Det står sterkt bare i de samiske majoritetsområdene i indre Finnmark. Dette er resultatet av statlig undertrykking og fornorskningsspolitikk, som var offisiell norsk politikk overfor samene fram til slutten av 1960-tallet.

Senvirkningene av denne politikken er bl.a. at flertallet av samene i Norge i dag vokser opp uten å lære morsmålet sitt.

Reindriften i hele Sápmi har havnet i en svært kritisk situasjon. Særlig nedbygging og annen reduksjon av arealene truer denne næringen. Dermed er helt grunnleggende deler av samiske rettigheter sterkt truet, og et brudd på de anerkjente rettighetene som urfolk. Vindkraftutbygging i trekk- og beiteområder for rein er den sterkest voksende trusselen nå, men også kraftlinjebygging, hyttefelt og arealkrevende bergverk og gruvedrift reduserer eksistensmulighetene for reindriften og hele den samiske kulturen. Den voksende fiskeoppdrettsnæringen, den havgående fiskeflåta og snurpere som går inn i fjordene, reduserer og truer viktige sjøsamiske fiskemuligheter. Den sjøsamiske fiskerbonden har sitt historiske motstykke i innlandets viddegårdsbruk (dálon), basert på utmarkshøsting og litt husdyrhold. Landbruket er en viktig del av birgejupmi (selvbergning), og har stor betydning for samisk bosetting. Klimaendringene, som medfører endringer i vekstsesong, vegetasjon og beitegrunnlag, er også truende for tradisjonell reindrift og annen samisk naturbruk og næringsvirksomhet.

Rødt vil ha et samfunn der samiske rettigheter ivaretas, og samisk kultur får sin rettmessig plass. Men det er ikke bare i Norge at urfolks rettigheter og kultur har blitt undertrykt. Mange urfolk verden over lever under svært vanskelige forhold. Disse har krav på vår oppmerksomhet, internasjonal og nasjonal beskyttelse, hjelp til å opprettholde sin kultur, og vår solidaritet.

Rødt vil:

27.1 Samisk råderett over naturressursene

- A.** Stanse vindkraftbygging, også der det er gitt konsesjon, i områder for reindrift.
- B.** Styrke lokal kontroll med naturressursene i samiske områder både på land og i sjøen, gi samisk vetorett mot naturinngrep i samiske områder og endre nordisk samekonvensjon til å inkludere samiske rettigheter til naturressursene.
- C.** At rettighetene bestemt i Finnmarksloven skal utvides til å gjelde hele Sápmi.
- D.** At reindriftsloven skal styrke reindriftens vern mot inngrep fra andre interesser.
- E.** Styrke samisk selvbestemmelse og Sametingets suverenitet.
- F.** Styrke alliansebygging med urfolk og støtte tilbakeføring av landområder til urfolk, nasjonalt og internasjonalt.
- G.** Styrke bosetting og kultur i markebygdene i Nordre Nordland og Sør-Troms
- H.** Bygge og sikre fiskemottak, støtte til foredling, kombinasjonsnæringer og småskaladrift.
- I.** Arbeide for at det etableres en ny grenseoverskridende reindriftskonvensjon mellom Sverige og Norge, med formål om mer helhetlig og forutsigbar drift, bedre ressursutnyttelse, mindre byråkrati, og bedre samhold mellom reindriftssamer over landegrensene.
- J.** Opprettholde samisk jordbruk og stimulere til mer fjordfiske og større grad av lokal videreforedling og dyrking av grønnsaker, sinking og foredling av bær og andre naturgitte ressurser.
- K.** Ivareta naturmangfoldet i Sápmi.

27.2 Samisk språk, kultur og utdanning

- A.** At all utdanning i Norge må ta opp samiske spørsmål og samiske perspektiv innenfor eget fagområde.
- B.** At alle elever i norsk grunnskole og videregående skole må få rett til å velge samisk som fag, uavhengig av egen etnisk bakgrunn.
- C.** At samene skal ha fast representasjon i Nordisk Råd.
- D.** At retten til samiske læremidler skal lovfestes.
- E.** Å videreutvikle det samiske barnehagetilbudet, både i form av samiske barnehager og barnehageavdelinger, og nødvendig individuell språkstøtte til samiske barn.

- F.** At bysamer må sikres deltagelse i det samiske samfunnet, bl.a. ved å etablere Samisk Hus i flere norske byer.
- G.** At samisk språk må styrkes betraktelig i hele Sápmi, som bør sees på som et enhetlig språkforvaltningsområde.
- H.** Styrke rekruttering til og utdanninga av samisktalende lærere.
- I.** At samiske barn uavhengig av språklig ståsted, må ha rett til samiskspråklig opplæring i alle barnehager i Sápmi.
- J.** At fiskeoppdrett skal ut av gytefjorder, og ut av områder hvor det drives med sjølaksefiske.
- K.** Øke støtten til litteratur på de samiske språka, både originallitteratur og oversettelser.
- L.** Styrke den samiske kulturforståelsen i helse og velferdstjenestene, og gi plass til religionsutøvelse og tradisjonsbehandlere («læsare»)
- M.** At alle programmer på NRK, skal også ha samisk teksting tilgjengelig der det er teknisk mulig.

Nasjonale minoriteter

27.3 Nasjonale minoriteter og internasjonalt ansvar

Andre og nyere minoriteter og folkegrupper i Norge må få mulighet til å praktisere sin kultur og sitt språk så langt det er mulig. Samfunn og skole må søke å benytte tolketjenester og digitale oversettelser i alle sammenhenger når rettigheter, skole og arbeid står på dagsordenen

Nasjonale minoriteter i Norge

sikres reell rett til opplæring i, og kunne delta i samfunnet med, sitt morsmål der det er mulig.

- A.** At kvenene får et eget fond som erstatning for fornorskningspolitikken og at det bli gitt tilstrekkelige statlige tilskudd til revitalisering av kvensk språk og kultur, blant annet kvensk ukeavis og radioprogram på kvensk.
- B.** Sikre at nasjonale minoriteter i skole og barnehage får undervisning i eget språk.
- C.** At Norge skal gi bistandsmidler til land og organisasjoner som jobber for urfolks rettigheter.
- D.** Etablere språkutdanning til nasjonale minoriteter, i lærerutdanninger og på universitetsnivå.
- E.** Sikre tolketjenester for mennesker på alle språk vi til enhver tid har i landet.
- F.** Jobbe for at det opprettes et utviklingsfond for alle nasjonale minoriteter og andre folkegrupper som kan styrke kulturene og språket.
- G.** Øke støtten til bokutgivelser på kvensk, romani og romanes, enten det er originallitteratur eller oversettelser.
- H.** At tatere/romani skal inkluderes i granskingen til Sannhets- og forsoningskommisjonen som har som mandat å granske urett begått mot samer, kvener og skogfinner som følge av fornorskningspolitikken.
- I.** Sikre retten til morsmålsopplæring og at nasjonale minoriteter i barnehage og skole får opplæring i og på eget språk.

Kap. 28: Skeiv politikk

Samfunnets normer og forventninger til kjønn og seksualitet påvirker oss alle. Rødt jobber for et samfunn hvor alle mennesker er fri til å leve ut sin seksualitet og til å selv å få uttrykke og gjøre kjønn på den måten de ønsker. Mulighetene for å leve et godt og fritt liv avhenger blant annet av mulighetene for å kunne ta utdanning, forsørge seg selv, ha god helse og bli anerkjent for den man er i alle sammenhenger. Statistikkene viser dessverre at skeive som gruppe fremdeles har

dårligere levekår enn resten av befolkningen. For Rødt er derfor det å stille politiske krav som hever levekårene for denne gruppa en del av kampen mot Forskjells-Norge.

Det er heller ikke slik at alle skeive har like muligheter til å leve ut sin seksualitet eller sitt kjønnsuttrykk. Vi har derfor fokus på de av oss som lever under forhold som gjør at det å være skeiv kan oppleves ekstra vanskelig, har funksjonsnedsettelse, eller er innvandrere og minoriteter som blir utsatt for rasisme. Transpersoner er blant dem som skårer lavest når det gjelder levekår. Holdninger til transfolk bør endres gjennom å spre kunnskap, at transfolks virkelighet gjenspeiles i lovverket og synliggjøres i statistikkene, og ved å jobbe for bedringer i helsetilbudet.

Rødt vil:

28.1 Kjønnssidentitet

- A.** Ha ein tredje kjønnskategori kor alle kan angje sitt eige kjønn. For å få til dette i praksis må vi jobbe mot det kjønna og binære personnummersystemet vi har i dag, og gjera det vesentleg mykje enklare å byte juridisk kjønn.
- B.** At det etableres et helhetlig og lavterskel behandlingstilbud med spesialkompetanse i alle helseregionene for personer som opplever kjønnsinkongruens eller kjønnsdysfori basert på deres individuelle behov og ønsker.
- C.** At alle som har blitt tvunget til å kastrere seg for å få endret juridisk kjønn før lovendringen i 2016 skal ha rett på erstatning.
- D.** At det opprettes en klageinstans for alle som får avslag på søknad om kjønnsbekreftende behandling.
- E.** At kjønnsnormaliserende, kosmetiske inngrep forbys inntil barnet selv kan samtykke.
- F.** At det i ny teknisk forskrift stilles krav til at alle offentlige nybygg, samt offentlige bygg som skal restaurere sine toalett og garderobefasiliteter, skal ha kjønnsnøytrale alternativer med enkeltbåser for dusj, toalett og garderobe.
- G.** Jobbe mot Rikshospitalets monopol på behandling av kjønnsinkongruens, med mål om desentralisert behandlingstilbud.
- H.** Jobbe for økt forskning og kompetanse innen behandling av transpersoner.

28.2 Et lovverk som sikrer like rettigheter uavhengig av seksuell orientering

- A.** Ha fortsatt kjønnsnøytral ekteskapslov, rett til assistert befruktning, adopsjon og medmorskap.
- B.** At skeive må inkluderes i hjelpetilbudet som finnes til mennesker i prostitusjon, og tilbudet må tilpasses slik at de også fanger opp de særskilte utfordringer som skeive i prostitusjon har.
- C.** At idrettsledere og trenere må arbeide mot diskriminering av alle seksuelle orienteringer og kjønnsuttrykk i idretten.
- D.** Ha lokale handlingsplaner for kjønns- og seksualitetsmangfold, samt rådgivningstjenester for spørsmål om seksuell orientering og kjønnsuttrykk som bl.a. kan gi informasjon i skolen og i arbeidslivet.
- E.** At elever og barnehagebarn gis innsikt i mangfoldet av ulike kjønnsidentiteter og seksuelle orienteringer.
- F.** Forby seksuell reorientering, også omtalt som homoterapi eller konverteringsterapi, som går ut på å forsøke å endre en persons seksuelle legning fra homofil eller bifil. Arbeide for å gjøre et slikt forbud internasjonalt.
- G.** Arbeide for et adopsjonslovverk med internasjonale adopsjonsordninger som muliggjør adopsjon uavhengig av kjønn, kjønnsidentitet eller legning.
- H.** Jobbe for at barn som har flere enn to foreldre skal sikres juridiske rettigheter til alle foreldre.

28.3 Offentlig finansiering og informasjon om seksuell orientering og kjønnsuttrykk

- A.** Styrke Rosa kompetanses arbeid med skolering av ansatte og studenter i helsevesenet, barnevernet, skolen, barnehagene, politiet og på asylmottak, og sørge for at det gjøres systematisk og landsdekkende.
- B.** Styrke bevilgningene til LHBTI+-arbeid gjennom organisasjonene på feltet, «LHBTI+-potten», i fremtidige forslag til statsbudsjett. Potten skal også inkludere organisasjoner som jobber med minoriteter, som bl.a. Salam.
- C.** Sikre bevilgninger til Skeivt Arkiv i Bergen over statsbudsjettet.

28.4 Skeive flyktninger

Det er fremdeles kriminelt - i flere tilfeller livsfarlig - å ha en annen seksuell orientering enn heterofil. I flere land har kriminalisert å ha en annen legning enn heterofil, og i åtte land kan du dømmes til døden om du praktiserer en annen legning enn heterofili. I mange land er det straffbart å snakke positivt om LHBTI+, inkludert å bære symboler som symboliserer dette. Ifølge Amnesty krever også mange land at transpersoner gjennomgår irreversibel sterilisering før de kan endre juridisk kjønn. Derfor må Norge gå foran for å styrke rettighetene til personer som bryter med samfunnets normer for kjønn og seksualitet.

- A.** Høyne kompetanse om seksualitet og kjønnsidentitet hos UDI og UNE ved intervju av flyktninger som søker på bakgrunn av seksuell orientering eller kjønnsidentitet, og krav om slik kompetanse ved alle statlige asylmottak.
- B.** At LHBTI+ blir en del av introduksjonsprogrammene for nyankomne flyktninger.
- C.** Sikre transpersoners tilgang til behandling (hormoner, etc.) mens man venter på svar på om man har fått innvilget asyl eller ikke.

28.5 Skeiv Skolepolitikk

Skolen skal være en arena der elever som bryter med normer for kjønn og seksualitet trygt kan være seg selv og bli inkludert. For å få til dette trenger skoleansatte å kjenne seg trygge når temaer knyttet til kjønn og seksualitet kommer opp, både i klasseromssituasjon og i korridorene.

- A.** At skoleansatte skal være med og bidra til åpenhet og kunnskap om kjønnsroller gjennom aktivt holdningsendrende arbeid, slik at alle barn kan vokse opp med trygghet og frihet til å ta sine egne valg.
- B.** At LHBTI+ skal være en obligatorisk del av undervisningen helt fra 1. klasse, klasserommet skal være et trygt sted å være for alle elever. Dette må sikres gjennom læreplanene.
- C.** Stoppe all statsstøtte til skoler som diskriminerer LHBTI+-personer ved ansettelse.

Kap. 29: Rettigheter for mennesker med funksjonsnedsettelse

Likestilling må ligge til grunn for all politikk som omhandler eller påvirker mennesker med funksjonsnedsettelse og kronisk syke. De av oss som har en funksjonsnedsettelse blir først og fremst funksjonshemmet i møtet med samfunnsskapte barrierer og diskriminering. Disse

barrierene må vi bryte, og det gjøres best ved å sikre samfunnsdeltakelse, hindre diskriminering og utforme samfunnet universelt.

Alle mennesker har rett på like muligheter til deltagelse i samfunnet, utdanning og arbeidsliv. Et viktig verktøy for mennesker med funksjonsnedsettelse er tilgang på god og riktig assistanse, som de selv har assistansebehov kan være med å utforme. Personlig assistanse muliggjør likestilt deltagelse i samfunnet. Norge har ratifisert FNs konvensjon for mennesker med funksjonsnedsettelse (CRPD) men dagens regjering har valgt å ikke inkorporere den i norsk lov. Inkorporering innebærer at nasjonale lover skal bygge på, og ikke være i strid med FN-konvensjonen. En lov om brukerstyrt personlig assistanse (BPA) som bygger på FN-konvensjonen vil sikre personer med nedsatt funksjon rett til å delta i samfunnet som alle andre. Dagens lov gjør ikke det.

29.1 Et lovverk for likestilling

Mennesker med nedsatt funksjonsevne skal få innfridd sine menneskerettigheter på lik linje med alle andre i samfunnet. Mennesker med funksjonsnedsettelse skal ikke diskrimineres bort fra samfunnsdeltakelse. Krav til universell utforming både fysisk og på informasjons- og kommunikasjonsfeltet må da håndheves langt strengere enn det som er dagens praksis.

Rødt vil:

- A.** Innlemme FN-konvensjonen for mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) i norsk lov, fjerne tolkningserklæringene mot artikkel 12, 14 og 25, og ratifisere tilleggsprotokollen om individklageordning.
- B.** Gjennomføre strategi for likestilling av mennesker med funksjonsnedsettelse.
- C.** Ha en handlingsplan for universell utforming frem mot 2030, med fokus på bygg, IKT-løsninger, samferdsel og offentlige rom, samt utdanningsinstitusjoner og arbeidsplasser.
- D.** Rettighetsfeste nasjonal TT-ordning og inkludere alle med særskilt behov for det. Pårørende til personer med nedsatt funksjonsevne skal også ha rett på transportstøtte ved behov.
- E.** Styrke offentlige tilretteleggingsordninger for hjem, skole og arbeidsplasser i alle kommuner.
- F.** Sikre at interesseorganisasjonene for mennesker med nedsatt funksjonsevne og deres pårørende har innflytelse på offentlige prosesser som påvirker deres medlemmer, og sikres god økonomi.
- G.** At mennesker med nedsatt funksjonsevne skal ha rett til utdanning og arbeid på lik linje med alle andre i samfunnet. Elever og studenter skal ha krav på skolebøker og studielitteratur i tilgjengeliggjort format. Alle NAV-kontorer må ha tilgang på den kompetansen som kreves for å kunne hjelpe mennesker med funksjonsnedsettelse til å skaffe seg og beholde relevant arbeid. Arbeidsgivere som ansetter mennesker med nedsatt funksjonsevne må få økonomisk støtte til den tilretteleggingen som er nødvendig, også om tilretteleggingen er varig. Det må også tilrettelegges for flere VTO plasser (varig tilrettelagt arbeid innen ordinær bedrifter) og VTA plasser (varig tilrettelagt arbeid i skjermet bedrift).
- H.** At barn- og ungdom med nedsatt funksjonsevne ivaretas spesielt i barnehage, skole og på arbeidsmarkedet. Barn- og ungdom med særskilte behov må sikres etterskoletilbud også etter 7. klasse, ut videregående skole og uten egenandel. Rådgivningstjenester i skolesystemet må sikres kompetanse i spørsmål som gjelder funksjonsnedsettelse og utdanning/arbeidsliv.
- I.** Tilby forebyggende tiltak i hjemmet, og foreldreveiledning/tiltak så tidlig som mulig.
- J.** Sikre at kommunene har klare nok krav til styring og kvalitetssikring av tjenester som blir utført av andre enn kommunen selv. Dette gjelder også ordninger med BPA.
- K.** At idrettsledere og trenere får verktøyene som kreves for å inkludere funksjonshemmede i idretten.
- L.** Reversere regjeringens kutt i støtte til funksjonshemmede og kronisk syke.

Kap. 30: Ungdom

Ungdom står ofte på frontlinja i sosiale bevegelser, blir påvirka av lovene i samfunnet og representerer viktig motkultur og framtida. Likevel blir ungdom ignorert i viktige spørsmål, ungdom har lite påvirkningskraft og tilbud for ungdom bygges ned. Rødt vil legge til rette for ungdomskultur og gi ungdom noe å si i samfunnet.

30.1. Ungdom skal ha politisk påvirkningskraft

Dagens 16- og 17-åringer har flere plikter og rettigheter gjennom loven. Ungdommen påvirkes i stor grad av bl.a. betaling av skatt og straff, men har ingen mulighet til å påvirke sin situasjon direkte gjennom valg. Prøveordningen med valg for 16-åringer har vist at velgere blir mer aktive når de blir inkludert tidligere.

- A.** Innføre allmenn stemmerett for 16-åringer.
- B.** Etablere gode retningslinjer som sikrer at Ungdomsråd og ungdommens fylkesråd blir demokratisk valgt, og at de får reell deltagelse og påvirkningskraft.
- C.** Demokratisk valgte ungdomsråd skal ha forslags-, møte- og talerett i hovedutvalg, formannskap og kommunestyret, også i saker som ikke angår ungdom.
- D.** At myndighetene skal legge til rette for reell innflytelse for barn og unge i lokale, nasjonale og internasjonale beslutningsprosesser.
- E.** Gi rett til politisk fravær i ungdomsskolen.
- F.** At grunnstøtten til norske barne- og ungdomsorganisasjoner må økes.

30.2. Ungdom skal ha rett på egne plasser og kulturuttrykk

Ungdom skal ha rett til egen kultur, men også egne rom. Derfor må man tilrettelegge for ungdoms hobbyer, kulturuttrykk og egenorganisering.

- A.** Gi ungdom råderett over egne kulturinstitusjoner.
- B.** Lovfeste retten til fritidsklubber, som må få tilstrekkelig finansiering og fast ansatte barne- og ungdomsarbeidere og kulturarbeidere.
- C.** Opprette flere ungdomshus, både selvstyrte og kommunalt styrte, og ungdoms egenorganisering må støttes økonomisk.
- D.** At det offentlige legger til rette for ungdoms utøvelse av kultur og kunst, gjennom å stille graffiti vegger, øvingslokaler og studioer til rådighet, samt økt tilgang til gratis leie av utstyr og instrumenter.
- E.** Dataspill, film, grafisk produksjon, programmering og andre digitale uttrykksformer er kultur, og det må legges til rette for at ungdom kan dyrke disse interessene.
- F.** Ha en offentlig regulert makspris å betale for barn og unge som ønsker å delta i organiserte fritidsaktiviteter.
- G.** Lovfeste sterke rabatterte billetter til ungdom i offentlige arrangement, og i aktiviteter hvor det offentlige står for deler av finansieringen.
- H.** Styrke og tilrettelegge for uorganisert idrett, gjennom ballbinger, kommunale skateparker, og lignende.
- I.** Barn og ungdom må få fri tilgang til kunst og kultur, og offentlig eide kulturinstitusjoner gjøres gratis for alle.
- J.** Styrke Frifond-ordningen.

30.3. Barne- og ungdomskultur

- A. Lovfeste sterke rabatterte billetter til ungdom i offentlige arrangement, og i aktiviteter hvor det offentlige står for deler av finansieringen.
- B. Styrke Frifond-ordningen.

Kap. 31: Digitalpolitikk

Rødt ønsker å demokratisere internett. Vi aksepterer ikke at noen få amerikanske og kinesiske storselskaper i praksis har full kontroll med den digitale infrastrukturen i samfunnet. For Rødt er digital suverenitet et mål, og data om norske innbyggere skal derfor lagres i Norge. Rødt ser på anonyme, aggregerte data som en del av samfunnets allmenning. Dette betyr at alle slike data som samles inn om det norske samfunn anses som en del av den norske allmenningen, og dermed en felles eiendom for det norske folk. Private aktører som samler inn data om folk i Norge må derfor gi fra seg slike aggregerte datasett til den nasjonale dataallmenningen. Dette inkluderer blant annet sosiale medier og produkter som faller under tingenes internett. Et slikt datasett vil være uvurderlig som for videreutviklingen av velferdstjenestene.

Rødt ser på data samlet inn i offentlig regi som innbyggernes felles eiendom. Slike data skal ikke selges bort, men tilgang kan gis gratis eller for en avgift. Spørsmålet angående tilgang og kostnaden bestemmes demokratisk på bakgrunn av formålet. For Rødt er det et mål at vi bygger opp en norsk IT-industri, med et mangfold av små og store selskaper. Offentlige IT-kontrakter skal brukes aktivt for å bygge opp en slik industri.

Rødt vil:

- A. Opprette en statlig skytjeneste som en av del av den grunnleggende digitale infrastrukturen i offentlig sektor, inkludert maskinvaren og programvare som kreves for å drifte de digitale tjenestene i offentlig sektor. En slik statlig skytjeneste skal være tilgjengelig for alle statlige, kommunale og fylkeskommunale virksomheter. At en statlig skytjeneste skal bygges opp gjennom bruk av åpen kildekode og åpne standarder. Dette skal hindre at offentlig sektor blir låst til en, eller et fåtall leverandører og vil gi mer åpenhet og innsikt i hvordan systemene fungerer.
- B. Skattlegge internettgiganter som Google, Facebook og Apple på en måte som gjør at disse selskapene ikke undergraver norsk næringsliv.
- C. Sørge for at offentlig sektor bruker faste ansatte i fulle stillinger til å utvikle og drifte sine egne løsninger.
- D. Opprette en statlig virksomhet som skal yte konsulenttjenester rundt IT for offentlig sektor, for å holde på kunnskapen og samtidig hindre privatisering av offentlig drift.
- E. Unngå å fase ut lukket, proprietær programvare som standard i kommune og stat, inkludert programvare som utvikles på oppdrag for kommune og stat.
- F. At grunnleggende digitale tjenester som ses på som nødvendigheter for å leve et normalt og fullverdig liv skal leveres som en del av det offentlige tjenestetilbudet.
- G. At alle tjenester skal leveres med så mye åpenhet som det er mulig. Det betyr offentlig kildekode så langt det lar seg gjøre, og alle automatiske avgjørelser som blir gjort skal begrunnes med forankring i lovverket. Tyngden hviler på det offentlige å bevise at avgjørelser som blir tatt er riktige.
- H. Jobbe for at det digitale Norge blir miljøvennlig, blant annet gjennom forbud på bitcoinserverparker og lignende.
- I. At tilgang til internett må anses som en menneskerett og skal derfor gjøres gratis for alle.

Del 10 Norge og verden

Kap. 32: Mot imperialisme og krig

Kapitalismen som system har et indre behov for å ekspandere - også utover de nasjonale grensene. Norge utgjør en integrert del av det globale, imperialistiske systemet og har blitt en offensiv aktør på de globale markedene. Norge har imperialistiske interesser innenfor blant annet oljevirkosomhet, oppdrett og mineraler. Oljefondet har vært og er investert i alt fra krig til naturødeleggelser.

Norge har sammen med sine allierte i angrepsalliansen NATO, deltatt i eller støttet en rekke imperialistiske kriger mot andre land – Irak, eks-Jugoslavia, Afghanistan, Libya og Syria. Dette har ført til enorme menneskelige lidelser, politisk ustabilitet og har drevet mennesker på flukt. Norge må slutte å krige mot andre land, og heller bygge opp et troverdig, uavhengig og defensivt forsvar. Gjennom Nato-medlemskapet deltar Norge i organisasjonens atomvåpenstrategi. Atomvåpen bedrer ikke norsk sikkerhet, og bruk av atomvåpen vil forårsake umenneskelige lidelser.

Rødts antiimperialisme er basert på mellomfolkelig solidaritet, respekt for folkerett og sjølråderett, at Norge ikke skal delta i eller støtte krigshandlinger og angrepskriger, og at Norge skal melde seg ut av Nato.

Rødt vil arbeide for at Norges hovedrolle internasjonalt skal være å bidra til nedrustning, fredsmekling og langsiktig støtte til gjenoppbygging etter konflikter, ivareta og forsvare folkeretten og nasjonenes rett til selvbestemmelse.

Rødt vil:

- A.** Melde Norge ut av Nato.
- B.** Jobbe for en nordisk forsvarsallianse med Sverige, Danmark, Finland og
- C.** Island. En forutsetning for en slik allianse er at den er uavhengig av Nato og stormaktsrivaliseringen. Norge må si opp de bilaterale militæravtalene med USA.
- D.** Ikke ha noen norsk deltakelse i angrepskrig, verken militært eller politisk. Hindre norsk deltakelse i og økonomisk støtte til angrepskriger. Militære styrker skal aldri sendes utenlands uten vedtak i Stortinget i plenum.
- E.** At Norge må avvikle den faste militærbasen i Jordan, og trekke styrkene hjem.
- F.** Sikre krigsveteranenes rettigheter til økonomisk erstatning og oppfølging og hjelp ved psykiske og fysiske skader. Rødt er mot krigene, men for rettferdig behandling av veteranene.
- G.** Stanse all våpeneksport til land i krig, medregnet utenlandsk innblanding i borgerkriger, samt kreve sluttbrukererklæring for all våpeneksport fra Norge og norskeide selskaper i andre land.
- H.** Forby kjemiske, biologiske, radiologiske, nukleære og CBRNE-våpen, og autonome våpen, og arbeide for full atomnedrustning. Norge må umiddelbart signere den internasjonale avtalen om forbud mot atomvåpen.
- I.** Styrke det internasjonale nødhjelpsapparatet og gjøre det i stand til å reagere raskt i en krisesituasjon.
- J.** Verdensbanken (WB) og Det internasjonale pengefond (IMF) utgjør viktige instrumenter for å påtvinge utviklingslandene en nyliberal politikk, og innstramningstiltak som krav fra IMF har også rammet befolkningen i flere industriland i krisetider. Rødt går mot at Norge bidrar med penger til disse institusjonene så lenge de krever privatisering og avregulering – og dermed undergraving av den offentlige velferden.
- j.** Støtte folkene i Latin-Amerika som kjemper mot undertrykking, blokader og USA-dominans.
- K.** Motarbeide norske utenlandske investeringer som har til formål å trekke profitt ut av fattige

Kap. 33: Militær og sivil beredskap

33.1 Militær beredskap

Rødt er for et defensivt nasjonalt forsvar, uavhengig av Nato og EU-hær. Det må bygges på en forsterket kystvakt og en vernepliktshær som må være rustet til å forsvare oss om det blir nødvendig. Den sterkt økte militære aktiviteten fra USA og Nato i nordområdene utgjør en trussel mot Norges viktige og gode naboskap med Russland. Det er i Norges interesse å bygge ned dette spenningsforholdet og gjenopprette normale forbindelser. Det norske militærapparatet er i dag innrettet for å oppfylle USAs og Natos behov, og mesteparten av militærbudsjettet på mange titalls milliarder tjener derfor ikke Norges interesser.

Rødt vil:

- A.** Stanse alle nye innkjøp av jagerfly med øyeblikkelig virkning, men styrke hæren, mobilt kystartilleri og et rakettbasert luftvernssystem. Overvåking og kontroll av de norske havområdene er en sentral oppgave for sjø- og luftforsvaret.
- B.** Ikke ha noen utenlandske militærbaser og forsvarsinstallasjoner på norsk jord. US Marines må trekkes ut fra Værnes og Setermoen. Det må forbys atomubåter i norske farvann.
- C.** Ha en styrking av både Sivilforsvaret og Heimevernet, samt at Sjøheimevernet gjenopprettes. På sikt skal Heimevernet dreies over i retning av et hovedfokus på sivile motstandsformer. Vi ønsker også at Kystjegerbetaljonen bevares. At den militære beredskapen, og mannskapene forsvaret rår over, i sterkere grad må være forpliktet til å bistå sivilsamfunnet, både med egne styrker og i samarbeid med Sivilforsvarets ressurser.
- D.** Sikre retten til militærnekting og politisk arbeid i militæret, samt sikre retten til å få opplæring i sivile motstandsformer.
- E.** Oppfordre til desertering hvis militærapparatet blir brukt mot egne innbyggere og oppfordre til ikke å verve seg til imperialistiske aggresjonskriger.
- F.** Styrke et defensivt cyberforsvar, og øke kunnskap om digital sikkerhet i befolkningen.
- G.** Gå imot masseovervåkingen som dagens Lov om etterretningstjeneste åpner for.
- H.** At rammeavtalene i etterretningssamarbeidet mellom Norge og USA må offentliggjøres. Det må kreves bedre informasjon om etterretningsarbeidet overfor Stortinget, og Kontrollutvalget må få lov til å bruke utenlandske kilder i sin granskning.
- I.** At Norge må arbeide mot militarisering av verdensrommet og ikke bruke vår romteknologi til militære formål.
- J.** At en uavhengig tredjepart skal måle utslipp i skyte- og øvingsfelt, samt andre områder eid/drevet av Forsvarsbygg.

33.2 Sivil beredskap

Mens den militære beredskapen finansieres med titalls milliarder i året, og med fortsatt årlig økning etter påbud fra Nato, er den sivile beredskapen sterkt nedprioritert. Det er derfor stort behov for en samlet sivil beredskapspolitikk i Norge. På en rekke områder er det dokumentert store mangler som truer både liv og helse og store materielle verdier. Eksempelvis er kornlagre helt nedlagt, og NVE har avvikla flomsikring av matjord. Beredskap og lagerhold står i motsetning til kapitalens jakt på høyest mulig profit. Det er derfor nødvendig å reise politisk kamp på dette

feltet. De siste tiårene har både privat næringsvirksomhet og det offentlige gått inn for å redusere reservekapasitet og lagerhold. Det har vært regnet som død kapital.

Rødt vil:

- A.** At den sivile beredskapen styrkes kraftig for å kunne møte forventede klimaendringer med dramatiske konsekvenser når det gjelder ekstremvær og flom, skredulykker, større branner og andre ulykker.
- B.** At mangelen på medisinsk beredskap, som ble blottlagt gjennom koronapandemien, raskt rettes opp. Produksjon og lagring av viktig medisin og medisinsk utstyr må sikres av staten.
- C.** For å opprettholde sykehusenes ordinære pasientbehandling også under ekstraordinære kriser, er det nødvendig å redusere beleggsprosenten, som har økt fra 85 til nesten 100 på få år.
- D.** Styrke sivilforsvaret, og det må åpnes for at førstegangstjeneste kan avtjenes i Sivilforsvaret. Opplæring og tjeneste i helse- og omsorgssektoren må kunne velges som et alternativ, uten at det erstatter ordinært ansatte.
- E.** Arbeide for at det skal gis opplæring til sivile, fredsbevarende kontingenter som kan drive hjelpearbeid i konflikter der partene aksepterer det.
- F.** Sikre gode offentlige støtteordninger for sivilt arbeid mot krig og for nedrustning.

Kap. 34: Internasjonale handels- og investeringsavtaler

Handel har vært og er fortsatt svært viktig for den økonomiske utviklingen i alle land. Under de siste tiårenes internasjonale offensiv fra kapitalens side har imidlertid handelspolitikken blitt brukt til å avregulere og markedsorientere stadig økende andel av økonomien. Dette støttes opp av sterke internasjonale institusjoner forhandlet fram av de vestlige stormaktene. De rike landene bruker avtalene til å presse fram markedsadgang for sine selskaper, noe som særlig hindrer utviklingsland i å verne egen industri og økonomi i en oppbyggingsfase.

Dagens handels- og investeringsbeskyttelsesavtaler setter handel og storselskapenes interesser foran klima og miljø. Handel blir til et mål i seg selv, avtalene binder samfunn til en økonomisk modell basert på ubegrenset økonomisk vekst og innskrenker det politiske handlingsrommet til å bekjempe klimakrisen og beskytte miljøet.

Størst økonomisk og politisk betydning for Norge har tilknytningen til det markedsliberale EU gjennom EØS-avtalen. Den er ikke bare en handels- og investeringsavtale, men en avtale som stadig ekspanderer til å omfatte nye områder av samfunnet. Det er en ensidig avtale som tvinger Norge til å innføre direktiv på direktiv som EU vedtar, selv om Norge ved folkeavstemninger har sagt nei til EU-medlemskap. Alt for lenge har Norge vært nødt til å gå på tvers av norske lover og tariffavtaler for å tilpasse oss EUs «frie flyt». Dette både undergraver folkestyret og påtvinger oss usolidariske løsninger.

EØS-avtalen gir trange rettslige rammer for å kunne bekjempe Forskjells-Norge. Kamp for arbeidsvilkår og lønnsbetingelser vil komme i konflikt med reglene for fri flyt av arbeidskraft. Friheten Norge har til å bruke oljefondet for å bygge statlig næringsdrift vil hele veien måtte vurderes opp mot EØS-regelverket.

For øvrig forhandler og inngår Norge stadig nye handelsavtaler - både bilaterale og gjennom Verdens handelsorganisasjon (WTO) og Efta. De sistnevnte går ofte lengre enn WTO-avtalene ved at de også inneholder investeringsklausuler som binder opp og hindrer nasjonal politikk på en rekke områder. For tida forhandles det en avtale om digital økonomi innen WTO, som vil kunne hindre demokratisk kontroll med en teknologi som både er sentral for hele vår økonomi, og som domineres av gigantiske internasjonale teknologiselskaper.

Rødt vil:

- A.** Erstatte EØS-avtalen med en balansert handelsavtale som sikrer nasjonal kontroll. Innen det oppnås, må handlingsrommet i EØS-avtalen utnyttes ved aktivt å bruke reservasjonsretten.
- B.** At alle handelsavtaler som Norge inngår, må sikre politisk handlingsrom til å føre nasjonal politikk på viktige områder. Mandatene for handels- og investeringsavtaler må diskuteres åpent i Stortinget, og alle avtaler må være gjenstand for omfattende konsekvensutredning, ikke minst når det gjelder miljø og faglige rettigheter – med høring av berørte parter.
- C.** At Norge trekker seg ut av forhandlinger om datahandelsavtalen i WTO, og at medisiner må unntas fra patentering.
- D.** At ingen avtaler Norge inngår skal inneholde investeringsklausuler eller investor-stat tvisteløsningsmekanismer. Alle frihandelsavtaler forhandlet fram gjennom EFTA, som inneholder slike klausuler, må sies opp.
- E.** At Norge ikke inngår flere bilaterale handelsavtaler uten at utviklingslandenes interesser blir ivaretatt og deres påvirkningsmuligheter sikret – blant annet gjennom spesielle unntaksordninger.
- F.** Hindre at handelsavtaler brukes som brekkstang for privatisering og ytterligere markedsorientering av offentlig sektor.
- G.** Ha finansiell åpenhet i kampen mot kapitalflukt, skatteunndragelse og aggressiv skatteplanlegging. Den nåværende mekanismen for land-for-land-rapportering (LLR) er for svak. En fullstendig LLR-mekanisme som grunnlag for å regulere finanskapitalen og begrense dens makt over demokrati og realøkonomi, må komme på plass.
- H.** At Norge ikke inngår handels- og investeringsavtaler med land som ikke følger sine forpliktelser i Paris-avtalen og andre internasjonale miljøavtaler.
- I.** At avtalene må respektere føre-var-prinsippet og på ingen måte innskrenke politisk handlingsrom til å fremme lokal mat- og jordbruksproduksjon og til å støtte småbønder, og til å bruke toll, teknologioverføring og subsidiering av lokale produsenter, for å redusere klimautslipp, beskytte miljøet, fremme grønn teknologi og sikre bærekraftig matproduksjon.
- J.** Arbeide for at handels- og investeringsavtaler skal ivareta miljøforpliktelser, redusere klimautslipp, beskytte miljøet, fremme grønn teknologi og sikre bærekraftig matproduksjon. Politisk handlingsrom til å fremme lokal mat- og jordbruksproduksjon skal sikres. Arbeide for at avtalene sikrer faglige og sosial rettigheter. ILO-konvensjoner, tariffavtaler og Arbeidsmiljøloven må ha forrang foran handels- og investeringsavtaler, inkludert EØS-avtalen
- K.** Arbeide for at tilgang på reint drikkevann skal defineres som en rettighet og dermed ikke kan privatiseres og gjøres om til en handelsvare.
- L.** Ha full åpenhet og demokratisk behandling av forhandlinger vedrørende handels- og investeringsavtaler.
- M.** Arbeide for internasjonalt samarbeid for å bekjempe registrering i skatteparadis.

Kap. 35: Internasjonal solidaritet

Internasjonal solidaritet er en bærebjelke i vår politikk. Gjennom de siste tiårene har vi sett en kraftig øking i borgerkriger og opprør. USA og Nato har forsterket sin intervensjonspolitik. Særlig har dette rammet Midtøsten, der kriger har rast fra område til område. Land som Afghanistan, Irak, Libya, Syria og Jemen har vært utsatt for forferdelige ødeleggelser. For USA og deres allierte har kontrollen med Midtøstens olje vært særlig viktig, samtidig som området også er av stor betydning for verdens våpenindustri. Vår tids kapitalisme er internasjonal og Norge utgjør en del av det globale imperialistiske systemet: Vår økonomi, vår handel og vår militære aktivitet er direkte eller indirekte med på å opprettholde globale undertrykkende strukturer. Derfor må vår kamp mot økte forskjeller, for flere rettigheter, mer frihet og mer demokrati alltid være internasjonal. Rødt deltar i en rekke ulike solidaritetsinitiativer og -organisasjoner og oppfordrer sine medlemmer til å være aktive i internasjonalt solidaritetsarbeid med arbeidere og undertrykte i alle land. Vi vil støtte antikrigs- og antiimperialistiske bevegelser nasjonalt og internasjonalt og styrke kampen for sjølråderett, demokrati, kvinnefrigjøring og likeverd.

Rødt vil:

- A.** a. Støtte arbeideres, småbønders, landarbeideres, urfolks, skeives og frigjøringsbevegelser kamp mot undertrykking og nykolonialisme - for sine nasjonale, sosiale og demokratiske rettigheter.
- B.** Stoppe sexturismen og motarbeide menneskehandel («trafficking»), samt støtte organisasjoner som jobber internasjonalt for kvinners rett til utdanning og familieplanlegging.
- C.** At minst 1 prosent av bruttonasjonalinntekten (BNI) brukes til samfunnsutvikling i fattige land, med prosjekter som støtter opp om demokratisk organisering, og som gjerne kan kanaliseres via sivilsamfunnsaktører som fagbevegelsen.
- D.** At internasjonale miljøtiltak til alles beste og utgifter til flyktningarbeid i Norge ikke dekkes over bistandsbudsjettet.
- E.** Slette gjeld til utviklingsland.
- F.** Arbeide for en internasjonal uavhengig mekanisme under FN for å sikre en rettferdig håndtering av lands gjeld, som igjen sikrer velferd og menneskerettigheter for befolkningen i kriselandet.
- G.** Avvikle dagens praksis med å gi næringslivsstøtte kamuflert som bistand, og arbeide for at midlene ikke går til kommersielle aktører innenfor offentlig tjenesteyting.
- H.** Jobbe for en utviklingspolitikk som styrker fagbevegelsen, urfolk og folkelige organisasjoner i sør, fremmer demokratisk organisering, lokal ressursforvaltning og matproduksjon, tilgang til rent vann og bedre tilgang til gode helse- og utdanningstjenester.
- I.** Støtte det palestinske folkets kamp og arbeide for økonomisk, akademisk og kulturell boikott av Israel. Statlige og kommunale innkjøp av Israelske varer og tjenester skal ikke skje. Kjøp av varer produsert i strid med folkeretten må generelt forbys.
- J.** Utvikle samarbeid med Vest-Sahara og Kurdistan, fremme tiltak mot okkupasjon og undertrykking og støtte kampen for selvstyre og demokratiske rettigheter. Støtte alle bevegelser som slåss for nasjonale, sosiale og demokratiske rettigheter.
- K.** Jobbe for at utviklingsland med betydelige gjeldsbyrder sikres klimafinansiering i form av bistand, ikke lån, slik at den ikke legger de økonomiske kostnadene ved det grønne skiftet på allerede gjeldstyngede utviklingsland.
- L.** Solidarisk støtte LHBTI+-organisasjoner på grasrotnivå i Russland, Polen, Uganda og andre land der skeives rettigheter står i fare.
- M.** Støtte lands kamper mot ensidige sanksjoner og trusler som ikke er forankret i folkeretten og som truer deres nasjonale selvstendighet.
- N.** Legge internasjonalt press for å oppheve blokaden av Gaza og mot Israels planer om annektering av deler av Vestbredden.

- Opprette samarbeid med antiimperialistiske fagforeninger, sosiale bevegelser og politiske partier i Latin-Amerika som fremmer sosialistisk politikk. Målet er å støtte deres kamp for selvråderett, likhet og arbeiderrettigheter.

Kap. 36: Flyktninger, asyl og innvandring

Asylpolitikken i Norge er en av de strengeste i Europa. Anbefalinger fra FN tilsidesettes, mennesker

returneres til krig- og konfliktrammede land, papirløse går uten rettigheter i åreis og barn sendes ut av landet av såkalte innvandringspolitiske hensyn. Asylsøkeres rettssikkerhet gjennom hele søknadsprosessen, fra registrering hos politiet, via saksbehandling i UDI til en eventuell anke i UNE, er gjennomgående for lav. Storsamfunnet har ansvar for å sørge for at flyktningers, asylsøkeres og innvandreres rettigheter blir overholdt, og at alle mennesker blir behandlet med verdighet.

Rekordmange mennesker har blitt drevet på flukt. Det er kun en liten del av flyktningene i verden som tar seg til Europa. De fleste som flykter befinner seg i hjemlandet eller i et naboland. EU er gjennom Schengenavtalen, som Norge er en del av, en festning mot flyktninger og innvandrere. Selv om det er fri bevegelse for arbeidsinnvandrere innenfor EU/EØS, er grensene rundt Europa i praksis stengt. Hellas og Italia sitter med størstedelen av ansvaret for flyktninger som har reist over Middelhavet på grunn av sin geografiske beliggenhet. Overfylte flyktningeleire, med mange sårbare grupper, barnefamilier og enslige mindreårige skaper uverdige forhold for mennesker på flukt. Kvinner på flukt er ekstra utsatte for ulike former for vold og overgrep.

Norge er et av få land som praktiserer tilbakekalling av statsborgerskap uten foreldelsesfrist. Det vil si at familier som har vært i landet i mange år, kanskje til og med generasjoner, og har bygget seg et liv her, står i fare for å bli statsløse eller for å bli sendt tilbake til et land der de har minimalt med nettverk og det kan være fare for deres liv.

For flyktninger er det også viktig å kompensere for at mange har vært tvunget til å bryte av utdanning og arbeid. Det trengs gode ordninger som gjør flyktninger og innvandrere i stand til å kunne ivareta sine rettigheter og plikter og bli en inkludert del av samfunnet, som rett til arbeid, norskopplæring og tolketjenester.

Rødt vil heller føre en politikk som fremmer inkludering og integrering framfor assimilering. Mennesker som kommer til Norge av ulike grunner skal møte en inkluderende bolig-, arbeids-, skole- og utdanningspolitikk som sikrer at det er plass til alle, og hindrer segregering.

De fleste innvandrere i Norge kommer fra andre land i Europa, som regel som arbeidsinnvandrere. Deretter følger de som kommer fra land der det er krig og konflikt. Vi må snu den negative trenden med at stadig flere mennesker drives på flukt. Det er også viktig å arbeide mot krig, økonomisk ulikhet og andre forhold som driver mennesker på flukt.

Rødt vil:

36.1 Forsvare asylretten

- A.** At menneskers rett til å søke asyl i Norge skal ikke hindres. Norge skal overholde sine menneskerettslige forpliktelser, som fastslår retten til å søke asyl, forsvare flyktningkonvensjonen og følge anbefalingene til FNs høykommissær for flyktninger.
- B.** Ikke sende flyktninger til internflukt i land som preges av krig og konflikt, og det såkalte rimelighetsvilkåret bør således gjeninnføres snarest.
- C.** Sikre asylsøkere fri rettshjelp, rettssikker asylsaksbehandling og en reell klagemulighet. Asylsaker skal aldri hurtigbehandles på norskegrensa.
- D.** Erstatte utlendingsnemnda (UNE) med en fullverdig rettsinstans domstol, slik som i våre naboland, for å sikre rettssikkerhet i klagesaksbehandlingen. Det innføres topartsprosess i behandlingen av klagesaker, som et minimum.
- E.** Trekke Norge ut av Schengen-avtalen og Dublinkonvensjonen.
- F.** Gi asylsøkere med avslag mulighet til å søke om oppholdstillatelse som arbeidssøker på lik linje med arbeidssøkere fra land utenfor EØS per i dag.
- G.** Benytte unntaksklausulen i Dublin-avtalen overfor land som ofte er første ankomstland i Europa pga geografisk beliggenhet, (som Hellas og Italia), slik at ingen søkere blir returnert dit, og være en pådriver for å avlaste disse landene.
- H.** Stoppe dagens praksis for opphør av flyktningstatus.
- I.** Stanse praksis for rutinemessig internering og bruk av tvangstiltak ovenfor utlending som skal sendes ut av landet, deriblant avviste asylsøkere, i tråd med kritikken fra FNs torturkomité. Som et minimum må den totale tiden en utlending kan holdes internert, reduseres betraktelig.
- J.** At Norge skal øke antallet kvoteflyktninger minimum i samsvar med FNs anbefalinger.
- K.** At Norge må ta et langt større ansvar for å bidra til at forholdene i flyktningleirene i og nær konfliktområder blir tryggere og bedre. De fleste flyktninger søker tilflukt i eget nærområde. Vertslandene for de største flyktningleirene i verden har lenge varslet at de sliter med både kapasitet og nødvendige ressurser.
- L.** Sørge for at Asylmottak drives av det offentlige eller av ideelle organisasjoner. Private velferdsprofitører skal ikke tjene penger på folk som har flyktet.
- M.** Arbeide grunnleggende mot krig, økonomisk ulikhet og andre forhold som driver mennesker på flukt.
- N.** Avskaffe den privatiserte løsningen for helsehjelp på Trandum, også for å unngå uheldig dobbeltrolle der legen også gir klar-til-fly vurdering. Sørge for at det kommer på plass en god løsning for helsehjelp, der både fysisk og psykisk helse ivaretas. Personer som har behov utover ordinær helseoppfølging skal ikke plasseres på Trandum.
 - o. Arbeide for regler som sier at det i fremtidens skal være mulig å søke opphold i Norge for personer eller grupper som grunnet miljøtrusler i sitt nærområde må forlate det, såkalte miljøflyktninger. Arbeide for en tilleggsprotokoll i flyktningkonvensjonen som sier at klimaflyktninger kan få opphold på humanitært grunnlag.
 - p. Avvikle EU-Tyrkia avtalen fordi den undergraver flyktnings rettigheter.
 - q. At Norge ikke skal reservere seg mot å ta imot flyktninger med funksjonsnedsettelse.

36.2 Inkludering og å sikre grunnleggende rettigheter

- A.** Gi asylsøkere og papirløserett til helsehjelp og reell tilgang til helsetjenester, også utover det som er akutt, slik dagens regelverk fastsetter.
- B.** Sikre asylsøkere og flyktninger mer og bedre norskopplæring enn i dag. Norskopplæringen bør starte så tidlig som mulig, uavhengig av sjanse for opphold. Behov for opplæring utover dette bør også være gratis for alle som trenger det.
- C.** AT staten fordeler asylsøkere som har fått oppholdstillatelse til kommuner på en måte som sikrer god geografisk fordeling, og gir full økonomisk kompensasjon til kommunene

for bosetting og integrering, inkludert midler for opprettelse av tiltaksplasser for språkrettet arbeidstrening.

- D.** Avvikle praksisen med begrensede oppholdstillatelser og oppholdstillatelser uten rett til bosetting i en kommune, fordi det virker hemmende på den enkeltes integrering og mulighet til å etablere seg i Norge.
- E.** Gi arbeidstillatelse for alle asylsøkere fra første dag, også for papirløse og ureturnerbare.
- F.** Styrke kompetansen i alle ledd av utlendingsforvaltningen på spørsmål knyttet til kjønn, seksuell legning og kjønnsuttrykk, og sikre mennesker som flykter på bakgrunn av dette mulighet til å søke asyl i Norge.
- G.** Håndheve utlendingsloven slik at kjønnsbasert forfølgelse gir rett til asyl.
- H.** Gi økonomisk støtte til asylsøkere i asylmottak som ikke er i arbeid, på nivå med livsoppholdsyttelsene for andre innbyggere i Norge.
- I.** Lovfeste rett til kvalifisert tolk, i kontakten med det offentlige og med private aktører som utfører oppgaver for det offentlige.
- J.** Gi rett til å stemme ved stortingsvalg etter fem års permanent oppholdstillatelse.
- K.** Gi rett til norsk statsborgerskap etter fem års botid, og uten krav om botid for alle som er født i Norge.
- L.** Fjerne betingelser for statsborgerskap i form av testing i norsk eller samfunnskunnskap eller krav om selvforsørgelse.
- M.** At statsborgerloven endres slik at statsborgerskap ikke kan tilbakekalles. Som et første skritt innføres en foreldelsesfrist på 5 år for å tilbakekalle statsborgerskap etter at dette er gitt.
- N.** At introduksjonsprogrammet skal ha en garantert varighet på minimum 2 år for alle deltakere, og forlenges etter behov inntil deltakeren har oppnådd sitt mål om arbeid eller utdanning.

Del 11 justis

Kap. 37: Justispolitikk og forebygging

37.1 For en rettferdig og human justispolitikk

Rødt sin justispolitikk har som mål å hindre at folk blir ofre for kriminalitet, motarbeide klassejustis, og arbeide for en rettferdig og human justispolitikk som tar vare på mennesker og natur. Det skal være likhet for loven og rettssikkerhet, menneskerettigheter og demokratiske rettigheter må forsvares. Dagens rettsvesen straffer enkle og gjennomsluktige lovbrudd, samtidig som hvitsnippforbrytere som begår profittmotivert kriminalitet går fri. Dette er klassejustis.

Rødt vil:

- A.** Fremme reell likhet for loven og rettssikkerhet for alle.
- B.** Styrke grunnbemanningen i straffesakskjeden, konfliktrådet, påtalemyndigheten, domstolen og
- C.** kriminalomsorgen.
Avdekke svakheter og urettferdigheter i justispolitikken og rettspraksisen.
- D.** Justissektoren skal være offentlig drevet.
- E.** Lovfeste fri rettshjelp som rett for alle med inntekt eller trygd under 5.5 G (ca 550 000 kroner). Rødt ønsker på lengre sikt at rettshjelp skal bli et kollektivt velferdsgode, etter inspirasjon fra dissensen i rettshjelpsutvalget.
- F.** Sikre retten til å drive politisk kamp mot undertrykking og utbytting.
- G.** At politiet skal ikke drive trening av narkotikahunder på arbeidsplasser og skoler.
- H.** Fjerne politiets mulighet for å benytte doble bøtesatser for brudd på narkotikaloven.

37.2 Offeromsorg og ansvar for kriminalitetsutsatte

Systemet for straffegjennomføring tar lite hensyn til den utsattes individuelle behov for hjelp og oppfølging. Offeromsorg må oppleves som en reell hjelp for den som har behov for det. Det offentlige skal ha lovfestet ansvar for kriminalitetsutsatte ved å aktivt tilby tilpasset hjelp og støtte, sørge for kort ventetid hos aktuelle tilbud, at tilbudene er gratis uten egenandel og tilgjengelig for alle.

Rødt vil:

- A.** Styrke politidistriktenes senter for kriminalitetsutsatte som ivaretar offerets behov for informasjon og støtte under etterforskning, før og under rettssaken og etter soning.
- B.** Innføre rutiner for varsling og ivaretagelse av kriminalitetsutsattes behov når en gjerningsmann prøveløslates og ved ferdig sonet straff.
- C.** At tilretteleggelse og tilbud om konfliktrådsbehandling skjer etter offerets ønske.
- D.** Lovfeste at politiet skal sende kopi av anmeldelse og henleggelse direkte til bistandsadvokat i saker der det er rett til det.
- E.** Styrke politiets arbeid med forebyggende risikovurderinger i partnervoldsaker og æresrelatert vold (SARA og PATRIARK).
- F.** Fjerne foreldelsesfristen for saker som omfatter æresvold, voldtekt og seksuelle overgrep og andre grovt integritetskrenkende saker.

37.3 Kriminalitetsforebygging og straff

De viktigste virkemidlene for forebygging ligger utenfor justissektorens ansvarsområder – i årsaksforholdene til kriminalitet. Samfunnsmessige, klassemessige, sosiale og sosioøkonomiske forhold produserer kriminalitet. Kriminalitet må motarbeides ved et solidarisk fellessamfunn basert på gode livsbetingelser, sosial likhet og fellesansvar. Også når det gjelder straff, er de sosiale

ulikhetene enorme. Fengslene er stort sett fylt opp med folk med små ressurser, stor sosial tapsliste, helseproblemer og som har et vanskelig liv.

Rødt vil:

- A. Styrke kommunenes kriminalitetsforebyggende arbeid
- B. At alle politidistrikt skal ha minst en dedikert forebyggende politi per 10.000 innbygger, i tillegg til egne politikontakter for hver enkelt kommune.
- C. Utvide de kommunale politirådene til også å gjelde økonomisk kriminalitet, miljø-, kultur- og arbeidslivskriminalitet, med hensikt å forebygge slik kriminalitet.
- D. Støtte forebyggende tiltak mot gjengkriminalitet.
- E. Utvikle og forsterke alternativer til fengsel som sanksjons- og straffereformer, og reetablere åpne fengsler.
- F. At fengsel som straff bør gjelde for mennesker som er til skade for andre eller ved betydelig kriminalitet som rammer fellesskapet.
- G. At all soning i fengsel skal foregå i Norge.
- H. Øke kriminell lavalder til 16 år.
- I. Sikre at strafferammene for seksuelt misbruk av barn skjerpes kraftig.

37.4 Krimmigrasjon

Kriminaliseringen av lovbrudd knyttet til immigrasjon blir omtalt som krimmigrasjon. Det har oppstått en uformell mellomstatlig konkurranse om å ha den strengeste innvandringspolitikken. Gjennomføring av måltall for utvisninger har medført hyppige kontroller av folk på grunn av hudfarge, og små feil i forklaringer brukes til en tvangsretur.

Rødt vil:

- A. Legge ned særorganet Politiets Utlendingsenhet, overføre oppgaver og ressurser til politidistriktene, som må prioritere sine ressurser basert på hele straffeloven og politiets samfunnsoppdrag.
- B. Revidere utlendingsloven, bruken av tvangsmidler og øke rettssikkerheten til dem som omfattes av loven.
- C. La ureturnerbare asylsøkere få rettigheter som lovlig arbeid, utdanning og helsehjelp, og jobbe for amnestiregel.
- D. Vurdere andre sanksjonsformer enn utvisning for utlendinger med barn som er norske statsborgere som har fått tilbakekalt sitt statsborgerskap.

37.5 Økonomisk, arbeidslivs- og miljøkriminalitet skal prioriteres

Økonomisk kriminalitet blir sjeldent avdekket og anmeldt, men det forsvinner minst 145 milliarder kr. årlig fra fellesskapet. Det omfatter velferdskriminalitet, kulturminnekriminalitet, arbeidslivskriminalitet, miljøkriminalitet, økende korrupsjon, fiskerikriminalitet, forurensningskriminalitet, konkurskriminalitet, hvitvasking, konkurransekriminalitet og skattekriminalitet. Dette svekker tilliten til rettssystemet. Ressursene som brukes til å bekjempe denne type kriminalitet står ikke i samsvar med skaden det påfører samfunnet. Dette er et strukturelt problem i justissektoren og bryter etisk og juridisk sett mot rettssikkerhet og likhet for loven. Rødt vil endre justissektoren fokus på enkle lovbrudd, over til å ettergå de ressurssterke og bedrifter som begår kriminalitet.

Rødt vil:

- A. Ruste Økokrim til en bedre kamp mot økonomisk, arbeidslivs- og miljøkriminalitet.
- B. Opprette egne grupper i alle politidistrikt for økonomisk kriminalitet, miljø- og arbeidslivskriminalitet.
- C. Øke straffeutmålingen for økonomisk kriminalitet, arbeidslivs- og miljøkriminalitet.
- D. Etablere Akrimssenter for tverrfaglig bekjempelse av arbeidslivskriminalitet som kan dekke alle kommuner, utvide tilbudet med miljø og økonomisk kriminalitet.

- E.** Arbeide for en lovendring som beskytter mennesker mot menneskehandel og tvang i arbeidslivet.
- F.** Gi tillitsvalgte og fagforening innsyn i saker innafor arbeidslivskriminalitet og arbeidsmiljøkriminalitet.

37.6 Et politi som er tilstede der folk bor

Rødt vil ha et desentralisert politi med sivil preg, og går i mot generell bevæpning og militarisering av politiet. Rødt ønsker et politi som ingen skal være redde for å kontakte, og som er tilstede der hvor folk bor over hele Norge. Den såkalte nærpolitireformen medfører sentralisering som både gir dårligere polititjenester i distriktene, og svekker viktig lokalkunnskap i politiet. Politiet må utgjøre en naturlig del av lokalsamfunnet og koples til befolkningens trygghets- og hjelpebehov.

Rødt vil:

- A.** Avskaffe målstyring i politiet; New Public Management som strategi og metode må opphøre og de ansatte sikres medbestemmelse.
- B.** Styrke politiets tilstedeværelse i lokalsamfunnene.
- C.** At justissektoren ikke privatiseres.
- D.** At politiets rolle i samfunnet skal kontinuerlig evalueres.
- E.** Innføre et varslingsombud for å melde fra om arbeidsforhold, justismord og andre uregelmessigheter.
- F.** Sikre en bred rekruttering til Politihøgskolen, slik at politietaten gjenspeiler befolkningen.
- G.** At kostnadene til kjøp av konsulenttjenester i politidirektoratet og konsulenter skal kuttes med minst 50 prosent.

37.7 Kriminalomsorg

Kriminalitetsforebyggende arbeid gjelder også under og etter en straffegjennomføring. Det må derfor gjennomføres en human oppfølging slik at den enkelte fengsledes rettigheter sikres. Regjeringens ABE-reform (ostehøvelkutt), budsjettkutt og nyliberalistiske bedriftsøkonomiske idealer har ført til vanskeligere og mer belastende fengslingsbetingelser for fangene og dårligere arbeidsforhold for de ansatte.

Kvinneres soningsforhold er på flere områder dårligere enn mennenes. Dette må ses på i et likestillingsperspektiv. Vi trenger bedre former for oppfølging av barn og ungdom som begår kriminelle handlinger innenfor og utenfor rettssystemet. Barnekonvensjonen og barn og unges rettssikkerhet skal være styrende.

Rødt vil:

- A.** Motarbeide et repressivt fengselssystem som er en trussel mot den fengsledes helse, sosiale situasjon og personlige integritet.
- B.** Sikre de fengsledes rett til helse, arbeid, utdanning, kultur og fritid.
- C.** At psykisk syke ikke skal være i fengsel.
- D.** At barn og ungdom ikke skal i fengsel. Barn og ungdom mellom 18 og 21 år må sikres andre og bedre tilpassede institusjons- og fengslingsformer.
- E.** At det arbeides forebyggende i kriminalomsorgen mot terror og ekstremistisk radikalisering.
- F.** Styrke friomsorgens ressurser for oppfølgende tiltak for tilbakeføringen etter endt soning.
- G.** Redusere ruken av isolasjon i fengslene.
- H.** Få på plass en løsning for fri rettshjelp til innsatte. Løsningen bør særlig ta sikte på de mest alvorlige inngrepene innsatte utsettes for, som isolasjon, men også sikre advokathjelp der det er nødvendig for å ivareta rettigheter til helsehjelp, utdanning og arbeid.

- I. At alle politiarrester skal være bygget og utstyrt slik at den pågrepnes rettigheter overholdes. De skal også være tilstrekkelig bemannet til å ivareta den pågrepnes rettigheter. Barn skal ikke plasseres i politiarrest ved pågrepelse.

Del 12 kultur, medier og idrett

Kap. 38: Kultur og medier

Kunst- og kulturuttrykk har en verdi i seg selv og for seg selv, og er ikke primært en vare i et marked. Kommersialisering bidrar til å svekke kunstens innhold og kvalitet. Rødt vil derfor reversere de siste årenes markedsretting av norsk kulturpolitikk. Kunstnere skal skape uten å måtte forholde seg til nyliberale forretningsprinsipper

Alle bør få muligheten til å oppleve kultur uavhengig av økonomisk og sosial bakgrunn, alder eller geografi. Rødt ønsker å styrke kultursatsningen i kommuner og fylkeskommuner, og forhindre at kultur blir en salderingspost i en svak kommune- og fylkesøkonomi. Skolen har en viktig rolle som formidler av kunnskap, ferdigheter og verdier knyttet til kunst og kultur. Vi trenger derfor en grunnskole hvor de estetiske fagene står sterkt, og en kulturskole med et tilbud alle har råd til å benytte seg av.

Rødt ønsker å styrke prinsippet om armlengdes avstand. Kulturlivet må få utvikle seg mest mulig på egne premisser uten statlig overstyring slik at ytringsfrihet og den kunstneriske friheten ikke svekkes. Samtidig har det offentlige et særlig ansvar overfor befolkningen for å bidra til et rikt og variert kulturliv, der ulike kunstarter, stilretninger og kulturer med både profesjonelle utøvere og et bredt folkelig kulturliv blir stimulert. Gjennom dialog med utøverne og kunstnernes fagforeninger skal Rødt jobbe for at de statlige støtteordningene til kunst styrkes, og at kunstnernes levekår forbedres.

Også kulturarbeidere skal ha ei lønn de kan leve av. Mange kunstnere og kulturarbeidere står uten sikkerhetsnett i et usikkert arbeidsmarked, og er blant de mest lavtlønna i vårt samfunn. Rødt ønsker å prioritere det frie feltet, og skape tryggere og mer forutsigbare rammer for frilansere. Bruken av faste ansettelser i kulturlivet skal økes der det er mulig.

38.1 Styrk kulturen

Rødt vil:

- A.** At kultur skal utgjøre minimum 1% av statsbudsjettet.
- B.** Fjerne krav til lønnsomhet og forretningsdrift av kulturinstitusjoner.
- C.** Legge til rette for større grad av samarbeid mellom de store kunstinstitusjonene og det frie feltet slik at begge kan dra nytte av hverandres kompetanse.
- D.** Styrke offentlig finansiering av det frie feltet på en måte som forebygger institusjonalisering og sikrer mangfold utenfor institusjonene.
- E.** Øke støtten til scener som er vert for aktører i det frie feltet, og bygge flere prøvefasiliteter og scener for denne målgruppen.
- F.** Øke satsingen på nye og uavhengige kulturuttrykk og til produksjoner som gjenspeiler mangfoldet i det norske samfunnet, herunder minoritetskultur, samisk kultur og norsk tradisjonskultur.
- G.** Styrke internasjonal eksponering, utveksling og eksportering av norsk kultur.
- H.** Styrke, skjerpe og konkretisere Kulturloven slik at den blir et verktøy for kommunenes kulturpolitikk.
- I.** Styrke rammevilkårene og øke bruken av fagkompetanse i komiteer for tildeling av kulturmidler i regionene.
- J.** At konsertarrangører som avholder arrangementer med under 200 betalende publikummere må få redusert eller fritak fra TONO-avgift.
- K.** Legge ned den topptunge Kulturtanken, og erstatte med et DKS Norge eid av fylkeskommunene.

- L.** Utvide Kulturrådets festivalstøtte til å også dekke datatreff og andre typer festivaler med digitalt fokus.

38.2 Kunst og kultur skal være for alle

Rødt vil:

- A.** Sikre at prinsippet om kulturskoler fortsatt skal være nedfelt i Opplæringsloven.
- B.** Bygge ut kulturskolene med flere fag, og sette dem i stand til å tilby gratis undervisning for alle aldersgrupper.
- C.** Styrke de estetiske og humanistiske fagene i skoleverket både med tanke på timeantall og lærernes kompetanse.
- D.** Øke tilgangen til gratis utlån av utstyr og instrumenter som kan gjøre det mulig for barn og ungdom å tilnærme seg kunst i ulike grener, gjennom å dele det inn i to utlånsformidlinger, statlig og kommunal.
- E.** Stille krav om gratis ledsagerordning ved alle kulturarrangementer som mottar offentlig støtte.
- F.** Jobbe for at hele befolkningen får tilgang til kulturtilbudet gjennom sterke rabattordninger.
- G.** Stille krav om ulike former for tolking på kulturarrangementer, inkludert skrive-, syns- og tegnspråktolking.
- H.** Stille krav om tilgjengelighet for alle når Kulturdepartementet gir støtte til kulturarrangører.
- I.** At kommunal kinodrift og norsk filmproduksjon må styrkes. Et kinotilbud for folk flest, der også de filmene som ikke har et kommersielt potensial blir vist, er en viktig kulturbærer.

38.3 Gi kunstnerne en lønn å leve av

Rødt vil:

- A.** Innføre 100% sykepengedekning fra første dag for selvstendig næringsdrivende kunstnere, og bedre ordninger for pensjonssparing med pensjonskonto som ikke følger arbeidsgiver.
- B.** Etablere minstefradrag på næringsinntekt for kunstnere.
- C.** At kunstnere skal få betaling og rettigheter som arbeidstakere når situasjonen tilsier det.
- D.** Jobbe for at statlige kulturinstitusjoner og institusjoner som mottar statlig støtte, følger tariffsatser for fast ansatte og frilansere de hyrer for korte engasjementer samt gir økte utstillingshonorarer til for kunstutstillinger.
- E.** Stille krav til utstillingsvederlag for kunstnere som stiller ut ved offentlig finansierte visningssteder.
- F.** Etablere et regelverk som sikrer kulturarbeidere tilstrekkelig kompensasjon når de hyres inn som kunst- og kulturkonsulenter av offentlige instanser.
- G.** Øke antall flerårige arbeidsstipender for kunstnere, og sikre at kunstnerstipender følger normal lønnsutvikling.
- H.** Jobbe for at flere kulturarbeidere kan få status som ansatt etter modellen til Skuespiller- og danseralliansen for å sikre dem lønn mellom prosjekter og engasjementer i en begrenset periode.
- I.** Jobbe for like økonomiske vilkår mellom alle kjønn, og utjevne økonomiske kjønnsskiller.
- J.** Stille krav om økt andel musikk av norske opphavspersoner i radio, strømmetjenester og statsstøttede institusjoner.

- K.** Skape et mer rettferdig digitalt marked der større prosent av inntektene til de store strømmeselskapene går til kunstnerne.
- L.** Styrke dialogen med fagforeningene innen kultur for å sikre gode arbeidsforhold for kulturarbeidere.

38.4 Ta vare på tradisjonskulturen og det frivillige kulturlivet

Rødt vil:

- A.** Styrke frivilligheten gjennom gode tilskuddsordninger, og forenkle registreringsordninger, søknadsprosesser, rapportering og krav til frivillige organisasjoner og lag.
- B.** Bedre rammebetingelsene for frivillige organisasjoner og lag, og etablere gratis lokaler for lån til frivillige arrangementer.
- C.** At offentlig støtte til ikke-profesjonelle må styrkes og allmenngjøres.
- D.** Ha bedre rammebetingelsene for det frivillige musikklivet blant annet gjennom å styrke Frifond-ordningen.
- E.** Styrke, støtte og videreutvikle arbeidarkulturen i ulike former, t.d. innan litteratur, musikk, teater, film og biletkunst.
- F.** Ta vare på og utvikle tradisjonelle håndverksfag t.d. smedfaget (immateriell kulturarv).
- G.** Bygnings- og fartøyvern og annet tradisjonshandverk må inngå som del av håndverksfagene i videregående skole.
- H.** Arbeide for at folkemusikk og folkedans ikke blir marginalisert som levende samværsform i møte med den amerikaniserte populærkulturen.

38.5 Styrke museum, arkiv og kulturminner

Rødt vil:

- A.** Fjerne kravet om økt egeninntjening for museene. Museum skal være ikke-kommersielle og fokusere på sitt samfunnsoppdrag om å forvalte kulturarven på best mulig måte.
- B.** Styrke de faglige museumsnettverkene med økte midler til flere samarbeidsprosjekter og samlinger.
- C.** Styrke arkiver og museer som bevarer lokalhistorie, kvinne- og arbeiderkultur, industri- og urfolkshistorie, så vel som nasjonale og nye minoriteters kulturhistorie.
- D.** Utjevne kjønnskiller og sørge for sterkere representasjon av kvinner og minoriteter i samlinger på museum, arkiver og i det offentlige rom.
- E.** Sikre bevilgninger til utvikling av digitale tjenester og midler til digitalisering av arkiver, kataloger og materiale i hele biblioteksektoren.
- F.** Øke statlig andel av arkeologiske utgravinger for små og mellomstore grunneiere og tiltakshavere.
- G.** Ta vare på og støtte teknisk-industrielle kulturminner og kulturminner som synleggjer arbeidarrørsla si historie.
- H.** Kulturminner må i større grad kartlegges, vedlikeholdes og gjøres mer tilgjengelig for publikum.
- I.** Øke tilskudd til digitalisering, modellering og tilgjengeliggjøring av kulturminner.

38.6 Styrke litteraturen og bibliotekene

Rødt vil:

- A.** Styrke de kommunale folkebibliotekene med øremerkede midler og sikre rekruttering av fagutdannede bibliotekarere.
- B.** Styrke skolebibliotekene, og sikre minstestandard.
- C.** Øke bemanningen og utvide åpningstider til lokalbibliotekene, slik at de kan brukes som sosialt møtested og debattarena også på kveld og helg.
- D.** Forsvare bokavtalen som sikrer lik pris for bøker over hele landet.
- E.** Innføre boklov for å sikre tilgang på, og bredde i den norske litteraturen.
- F.** Vern om bokbåttilbudene og andre mobile biblioteks ordninger som finnes. Disse må øremerkes midler til å etablere nye tilbud eller åpne opp tilbud der det er lagt ned.
- G.** Tegneserier skal fortsatt ha sin egen innkjøpsordning gjennom Norsk kulturråd.

38.7 Sikre mangfold i mediebildet

Rødt vil:

- A.** At NRK skal være en riksdekkende kultur- og mediebedrift som ikke er markedsstyrt.
- B.** Strengere avgrensning av eierkonsentrasjon i mediebransjen for å sikre mangfoldige massemedier og ytringsfrihet.
- C.** At pressestøtten skal økes for å sikre mangfold, og at en større andel må gå til lokale medier.

38.8 Nynorsk i kultur, media og samfunn

Rødt vil:

- A.** At nynorsk og bokmål skal være likestilte språk på alle samfunnsområder i Norge. Reell likestilling mellom skriftspråkene skal grunnlovfestes.
- B.** At alle statlige virksomheter skal være omfattet av Språkloven og den skal håndheves strengere.
- C.** At NRK skal minst nå kravet om 25% nynorsk på alle plattformer.
- D.** Øke bruk av nynorsk i statsforvaltningen.
- E.** Ha målsetting om at all riksdekkende media skal åpne for og benytte seg av nynorsk journalistikk.
- F.** Øke støtte til NRK Nynorsk mediesenter, NTB Nynorsk pressekontor og Nynorsk avissenter.
- G.** At teksting på bokmål, nynorsk og samisk skal være tilgjengelig på alle norske filmer og det skal stilles krav om at strømmetjenester også tilbyr nynorsk og samisk teksting, omtaler og menyer

38.9 Pengespill

Rødt vil:

- A.** Øke kunnskapen om data- og pengespill blant ansatte i barnevern, sosialtjenester og i lærerutdanningen.
- B.** Sikre at hensynet til problemspillere alltid må gå foran spilleselskaps konkurranseevne, og at svært avhengighetsskapende pengespill avvikles.
- C.** Innføre en universell tapsgrense for Rikstoto, Norsk Tipping og bingoentreprenørene, og sørge for at Norsk Tipping slutter med kasinospill.

Kap. 39: Idrett

Idrett gir sosialt felleskap, mestringsfølelse og bedre helse. Det skal være en møteplass for alle, uavhengig av bakgrunn og livssituasjon. Men det er likevel ofte svært dyrt å drive med organisert idrett. Uorganisert aktivitet har dårlige forutsetninger og de store idrettene overskygger ofte de mindre kjente grenene. Egenorganisert idrett faller utenfor de fleste støtteordninger som den organiserte idretten nyter godt av. Dette ønsker vi å utjevne.

Rødt støtter idrettsbevegelsens innsats for å gi folk en meningsfull fritid og bedre helse. Alle har rett til å delta i idrett - uavhengig av kjønn, økonomi, bosted, alder og funksjonsnivå. Idretten må først og fremst styres av idrettsbevegelsen selv. Investeringer og drift må finansieres ut fra de behov idretten har, og prioriteres i samarbeid med idrettsrådene.

Rødt vil:

- A.** Opprettholde og utvide de økonomiske støtteordningene til breddeidretten. For å ikke være avhengig av bare inntektskilder som grasrotandelen fra Norsk Tipping må det bevilges midler over statsbudsjettet til breddeidretten.
- B.** Sette av mer penger til at det offentlige kan bygge, eie, drifte og vedlikeholde våre idrettsanlegg med fellesskapets midler, mens idrettslagene fyller dem med innhold.
- C.** Tilrettelegge slik at flere idretter enn bare de mest populære grenene, og et større mangfold av idretter, er tilgjengelige over hele landet.
- D.** Jobbe for tilgjengelig areal for ikke-organisert idrett.
- E.** Bidra til en idrettsbevegelse fri for rasisme, diskriminering og trakassering.
- F.** Jobbe for like vilkår og rettigheter for kvinner og menn, som at kvinner også bl.a. skal få lov til å takle i ishockey og hoppe i skiflygningsbakker i skihoppkonkurranser.
- G.** Styrke og utvide ordningen med fritidskort, slik at barn og unge kan delta i organisert idrett uavhengig av økonomisk bakgrunn.
- H.** At idrettsledere og trenere får verktøyene som kreves for å kunne arbeide mot homofobi i idretten
- I.** Jobbe for at kommunene får midler fra statsbudsjettet til egne tiltak for å hindre frafall i breddeidretten av økonomiske grunner.
- J.** Grunnlovsfeste allemannsretten.
- K.** Lette tilgangen til breddeidretten for minoritetsgrupper
- L.** Støtte opprettelsen av et nasjonalt e-sportforbund og etablere regionale gaming- og e-sportsentre.
- M.** Sikre lokale og gratis utlånsordninger av tur- og sportsutstyr.

